

STUDENT ECONOMIC LAW REVIEW

STUDENTSKA REVIJA ZA PRIVREDNO PRAVO

STUDENT ECONOMIC LAW REVIEW

University of Belgrade Faculty of Law

YEAR IX (2018/2019) / ISSUE 1

UDK 346

ISSN 2217-5202 (Online)

**Godina IX (2018/2019) / Broj 1
Year IX (2018/2019) / Issue 1**

STUDENTSKA REVIJA ZA PRIVREDNO PRAVO
PRAVNI FAKULTET UNIVERZITETA U BEOGRADU

Izдаваč

Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu

Главни и одговорни уредник

Prof. dr Tatjana Jovanić

Student urednik za broj I 2018/2019

David Spaić

Редакција

Tijana Ajdini, Miloš Brkić, Teodora Vasin, Milica Erdeljanović,
Predrag Tadić, Miroslav Golubović

Izдавачки савет

Prof. dr Elisabetta Bergamini (Univerzitet Udine, Italija),
Prof. Chris Willett (Univerzitet u Eseksu, Velika Britanija),
Prof. dr Lucian Bercea (Univerzitet Temišvar, Румунија),
Prof. dr Zoran Vasiljević (Univerzitet Banja Luka)

Prelom i obrada

Dosije studio

Dizajn naslovне стране

Petar Stanić

Лого

Petar Veselinović

Časopis možete besplatno preuzeti sa adrese:

www.selr.ac.bg.rs

Адреса редакције

Pravni Fakultet Univerziteta u Beogradu, kabinet 215

Bulevar kralja Aleksandra 67

11000 Beograd

tel: 011 307600

e-mail: selreview@gmail.com

STUDENT ECONOMIC LAW REVIEW
UNIVERSITY OF BELGRADE FACULTY OF LAW

Issuer

University of Belgrade Faculty of Law

Editor-in-Chief

Tatjana Jovanić, MA, LL.M, PhD

Student editor for No. I 2018/2019

David Spaić

Editorial Board

Tijana Ajdini, Miloš Brkić, Teodora Vasin, Milica Erdeljanović,
Predrag Tadić, Miroslav Golubović

Advisory Board

Professor Elisabetta Bergamini (University of Udine, Italy),
Professor Chris Willett (University of Essex, the UK),
Professor Lucian Bercea (University of Timisoara, Romania),
Prof. dr Zoran Vasiljević (Univerzitet Banja Luka)

Layout

Dosije studio

Front cover design

Petar Stanić

Logo design

Petar Veselinović

The Journal is issued two times per year and may be downloaded from the Internet at
www.selr.ac.bg.rs

The address of the Editorial Board

University of Belgrade Faculty of Law, Office 215
Bulevar kralja Aleksandra 67
11000 Belgrade, Serbia
Tel. + 381 11 3027 612
e-mail: selreview@gmail.com

u ovom broju

ČLANCI – ARTICLES:

8	<i>David Spaić, Tijana Ajdini</i>
Položaj esnafskih majstora, šegrta i kalfi tokom XIX i XX veka
22	<i>Milica Erdeljanović, Teodora Vasin</i>
Regulacija u oblasti pružanja kozmetičkih usluga u Republici Srbiji
36	<i>Predrag Tadić, Aljoša Plavljanić</i>
Procenitelji vrednosti nepokretnosti
44	<i>Miroslav Golubović, Marko Kostić</i>
Inženjerska komora Srbije kao (ne)zavisni regulatorni organ i poseban položaj odgovornog inženjera za energetsku efikasnost zgrada

ČLANCI ARTICLES

POLOŽAJ ESNAFSKIH MAJSTORA, ŠEGRTA I KALFI TOKOM XIX I XX Veka

David Spaić,
Tijana Ajdini

1. POLOŽAJ ESNAFSKIH MAJSTORA U XIX VEKU

Tokom XIX veka u Srbiji se dešavaju društvene i ekonomski promene koje, između ostalog, za posledicu imaju i imovinsku diferencijaciju stanovništva koja nije zaobišla ni zanatlijski red i tako počinju sve jače da se izdvajaju tri nejednaka sloja zanatlija.

Imućniji majstori imali su u proizvodnji i na tržištu značajan ideo, a u esnafu su igrali veliku ulogu. Proširivali su svoje radionice i otvarali filijale, držali su veći broj kalfi i šegrti. Po Esnafskoj uredbi majstori su mogli da drže dva i više dućana u istom mestu i da otvaraju filijale u drugim mestima uz obavezan pristup u postojeće esnafe. Ukoliko u drugim mestima njihovi zanati nisu imali esnafsko uređenje, oni su mogli da otvaraju filijale bez ispunjavanja ovih formalnosti, što su mnogi od njih koristili. Esnafska uredba dala je pravo svakom zanatliju da pored svog upisanog zanata obavlja i druge esnafске zanate pod uslovom da za svaki zanat ima propisane majstorske kvalifikacije. Imućni majstori, pored dućana svoje struke zanata, ostvarili su najviše obućarske, opančarske i stolarske radnje, pošto su proizvodi ovih zanata imali povoljniju prođu od ostalih zanatskih proizvoda u Srbiji. Oni su te radnje poveravali delovođama, obično siromašnjim ili propalim zanatlijama, snabdeveni urednim majstorskim pravima s kojima su zaključivali ugovore o načinu poslovanja. Takva praksa nije bila suprotna propisima, pošto su delovođe kao majstori od zanata vodile radnju i ispunjavale esnafске obaveze. Međutim, težnja za boljom zaradom imućnih zanatlija i dalje nije bila zadovoljena. Trgovina ih je mnogo više privlačila. Po propisima Esnafskе uredbe, oni su mogli da, pored svog zanata, vode sitnu mešovitu trgovinu, ukoliko takva trgovina u mestima njihovih prebivališta nije bila esnafski ustrojena. Ali njih nije zadovoljavala sitna trgovina. Zbog toga su, znajući da svoj novac mogu rentabilnije da ulože, otvarali samostalne trgovine, bakalske, piljarske, brašnarske, duvandžijske dućane, kafane, mehane i druge špekulativne radnje, a da bi zadovoljili zakonske propise uzi-

mali su za delovođe propale trgovce. Na taj način stvarao se poseban zanatsko – trgovački sloj građanstva. Beskrajno žedni za novim bogatstvima, kod ovog sloja je bilo ukorenjeno zelenanje u Srbiji. Na pozajmljeni novac naplaćivali su visoke kamate ili su učestvovali u zaradama, izvlačeći na taj način dobar deo profit-a. Pored ovih poslova, retko su obraćali pažnju na tehničko unapređenje proizvodnje u svojim radionicama. Njihova zaostalost i nepoverenje negativno su uticali na razvitak zanata u Srbiji. Oni su raspolagali jeftinom radnom snagom i nisu osećali potrebu da određene složene i spore procese ručnog rada upuste mašinskim radom. Naravno, postojali su izuzeci.¹

Pored imućnijih zanatlija, postojala je i masa sitnih esnafskih zanatlija, osrednjeg ili siromašnog stanja. Oni su činili najveći deo zanatlijskog staleža u Srbiji. Konkurenca ih je teško pogađala. Oni su raspolagali oskudnim obrtnim sredstvima. Pri prvim koracima samostalnog rada, materijalno iscrpljeni šegrtskim i kalfenskimstažom, ako nisu imali gotovinu od roditelja morali su da se zadužuju.²

Neki članovi esnafa su ih smatrali nesposobnim za vođenje samostalne radnje i zahtevali da im se onemogući rad, želeći da se na taj način oslobođe konkurenca. Pitanje kreditiranja zanatlija jeftinim kreditima ostalo je nerešeno. Esnafski novac je, po Uredbi, služio za potpomaganje starih i obolelih članova, za sahranu siromašnih članova, za potpomaganje udovica, izdržavanje bolesnih kalfi. Dakle, Uredba nije dozvoljavala da se novac iz blagajne daje na zajam članovima esnafa. Pitanje davanja zajmova iz esnafске kase rešeno je zvanično Pravilima o uređenju esnafa zanatlijskog reda od 1898. godine. Esnaf-ska uprava je mogla da odobrava zajmove samo onima koji su najmanje dve godine bili članovi esnafa i to: na nepokretna imanja s intabulacijom na prvom mestu, na domaće hartije od sigurne vrednosti ili na menicu sa tri sigurna potpisa uz naplatu 8% godišnjeg interesa. Ali i pored toga,

1 Pavle Radosavljević, stolar iz Beograda, podigao je 1887. godine u blizini Botaničke bašte parnu stolarsku radionicu, sa povlašticama predviđenim u Zakonu o potpomaganju industrijskih preduzeća od 1873. godine.

2 Početna sredstva za obavljanje zanata najčešće su bila od 300 do 1000 dinara prema vrsti zanata, ali ona ipak nisu bila dostupna većini siromašnih početnika.

pitanje sitnih, siromašnih zanatlja koji nisu mogli da ispune nijedan od uslova predviđenih Pravilima nije bilo rešeno. Pod takvim uslovima, sitni zanatljski majstori morali su da se obraćaju za pozajmice trgovcima, mehandžijama, imućnim zemljoposednicima, industrijalcima i drugim zelenšima. Pristajali su na razne uslove koji su im kreditori postavljali. Ili su od zarade ustupali dobar deo zelenšima, zadržavajući za sebe samo neophodan deo za izdržavanje ili su delili dobit na jednakе delove.

2. POLOŽAJ ŠEGRTA TOKOM 19. VEKA

U Srbiji sve do 1910. godine nije bilo pravog radničkog zakonodavstva. Uslovi pod kojima su maloletna deca radila u zanatskim i fabričkim radionicama bili su teži nego u drugim, razvijenim kapitalističkim zemljama.

Od rane mladosti, još dok nisu bila telesno razvijena, deca su slata na zanat kod esnafskih majstora. Među tom decom najviše je bilo sinova siromašnih seoskih porodica i sinova zanatskih roditelja koji su žeeli da im deca produže zanat, a esnafski majstori su decu rado primali na zanat jer su im oni predstavljali jeftinu radnu snagu, pokornu u svim poslovima. Esnafski statuti nisu obraćali pažnju na pitanje ograničavanja upotrebe šegrtske radne snage. Ni Pravila za učenike kneževske štamparije i slovolivnice od 1834. godine, ni Esnafska uredba, ne stavljuju granicu ispod koje se maloletna deca ne mogu davati na zanat.³ Tek krajem XIX veka učinjeni su prvi pokušaji da se onemogući zapošljavanje nejake maloletne dece u privredi. Tada se, sa razvojem sindikalnog pokreta u Srbiji, postavlja pitanje zaštite maloletnih šegrtova od grube eksploracije zanatljskih majstora i fabričkih poslodavaca. Jedna od najznačajnijih zaštitnih mera odnosila se na određivanje granice do koje se maloletna deca nisu smela zapošljavati u privredi. Prema tome, deca do svoje 14 godine nisu telesno razvijena za teži fizički rad, kao što je rad u zanatskim radionicama i fabrikama. Maloletna deca dolazila su u grad na zanat većinom sa sela i iz okolnih varošića. Imajući pred sobom maloletnu decu siromašnih seoskih i varoških roditelja, majstori su bili u mogućnosti da ugovore uslove koji su im omogućavali da do kraja eksploracije šegrtsku radnu snagu. Pre Esnafске uredbe postojaо je običaj kod nekih esnafa da šegrti služe tri godine, posle čega stišu pravo na prelaz u kalfenski red. Esnafska uredba nije utvrdila vreme koliko će trajati šegrtска služba već je ostavila majstoru da to pitanje,

3 Prema šegrtskim protokolima beogradskih esnafa deca su stupala na zanat najčešće od 10 do 14 godine starosti.

u sporazumu sa šegrtovim roditeljima, rođacima ili tutorima reši prema težini zanata i trgovine, a prema postojećim esnafskim običajima. Time je ostavljena potpuna sloboda esnafskim majstorima da određuju vreme šegrtovanja, rukovodeći se ličnim interesima. U Srbiji je postojao običaj da majstorski sinovi ili sinovi rođaka i prijatelja uživaju povoljnije uslove od sinova nepoznatih i „neuglednih“ roditelja. Esnafska uredba formalno je onemogućila favorizovanje majstorskih sinova, ali se ono sprovodilo idalje, naročito po pitanju dužine šegrtske i kalfenske službe.

Stupajući u službu, šegrt je u toku svog dugogodišnjeg staža obavljao naporne poslove vezane za zanat i za domaćinstvo poslodavca. Čak ni Esnafska uredba nije pravila razliku u pogledu ove dve dužnosti i taj običaj je u Srbiji u XIX veku bio jako ukorenjen.

Pored svega toga što su morali da podnose, šegrti su bili izlagani fizičkim kaznama, šamari, batinama i grubim udarcima od strane svojih surovih esnafskih gospodara. Esnafska uredba nije mogla da zaobiđe tako važno pitanje. Tako, sistem sankcija u Uredbi je vrlo elastično postavljen. Za prve i manje greške, posebno za one koje je učenik učinio iz neznanja ili iz slabosti maloletstva, majstor je mogao samo ukorom da ga kažnjava, ali u slučaju potrebe, dato mu je pravo da ga i „blagorazumno kaštigom ispravlja“⁴ Ovakvom formulacijom, majstoru je dato za pravo da učenika i telesno kazni, pogotovo što u Uredbi telesna kazna nije izričito zabranjena. Majstori su tukli svoje šegrtle po nekom pravu stečenom od roditelja koji su, dajući im u ruke svoju decu, istovremeno prenosili na njih svu roditeljsku vlast.⁵

Stanujući većinom kod svojim majstora i radeći pored zanata i druge poslove, šegrti nisu imali određeno radno vreme. Ni Esnafska uredba se ne osvrće na ovo važno pitanje, tako da su majstori imali potpuno odrešene ruke. Radno vreme šegrtova iznosilo je 16 do 18 časova dnevno.

Za svoj težak i naporan posao, šegrt je stavljen u takav položaj da je majstoru bio dužan ne samo da radi za minimalnu nagradu ili potpuno besplatno, već i da ga nagradi ako je to majstor

4 Čl. 16 Esnafске uredbe.

5 Poznati su teški dani Manovog kujundžiskog šegrtova u Sremčevoj Zoni Zamfirovoj. „Kad Pote ne dobi očekivani drugi šamar, on polako ispruži šiju i glavu, pogleda plašljivo oko sebe, uze onu zečju nogu i minduše, šmrknu i produši posao i ne razmišljajući baš mnogo zašto je dobio šamar. Možda zato što je s tim načisto bio da su šamari sasvim prirodna i neminovna posledica bednog šegrtskog položaja. A vukao je šamare preko cele godine. Sem prvog dana Božića i Uskrsa, slave i Todorove subote (kad se pričešćivao), nije bilo dana da Pote nije dobio šamar, ili u dužanu, ili na česmi.“

ili trgovac zahtevao „za nauku koju će mu davati“ u toku šegrtovanja. Esnfska uredba, kao jedan od predstavnika najizrazitijih primera buržoaskog zakonodavstva koje je do maksimuma štitilo interes esnafskih majstora, se ni po ovom pitanju ne izjašnjava.

Ukoliko se radi o maloletnom licu, ono može samo sa znanjem oca, ili ukoliko nema roditelje tutora, odnosno lica kome je povereno na staraњe može krenuti da izučava zanat. Uredba postavlja uslov za one koji žele da se bave trgovinom da moraju biti pismeni, dok lica koja izučavaju neki drugi zanat ne moraju.

Majstor koji na sebe preuzima odgovornost da se stara o učeniku, ima određena prava, ali i obaveze. Prava koja majstor ima u odnosu na učenika su:

1. naknada za to što će učiti neko lice zanatu;
2. pravo na poštovanje i poslušnost učenika;
3. da mu učenik pomaže u svim poslovima, ne samo vezanim za zanat, već i kućnim;
4. da zahteva od učenika da ostane u službi do kraja ugovorenog vremena;
5. pravo na naknadu štete koju bi učenik načinio usled neoprostive nemarnosti učinio;
6. da mu učenik ukoliko spazi opasnost za na-stajanje štete prijavi.

Međutim, pored ovih prava majstor ima i određene dužnosti prema svom učeniku:

1. da u ugovorenom roku osposobi učenika da samostalno obavlja zanat;
2. po prijemu učenika obavesti esnafskom starešini i plati sve dažbine.

Kada se uzmu u obzir uslovi pod kojima su šegrti radili kod svojih majstora, nije čudno što su ih često pre isteka ugovorenog roka napuštali i odlazili kod onih majstora koji su nudili nešto povoljnije uslove. Esnfska uredba posvetila je ovom pitanju posebnu pažnju.

Nastavnik može pod određenim uslovima da otpusti svog učenika pre ugovorenog roka:

1. ako je učenik telesno ili duševno onemocao, pa ne može da nastavi dauči, ili predstavlja opasnost po zdravlje ostalih ukućana;
2. ako učenik ne može da ispunjava svoje obaveze;
3. ako učenik krade ili čini štetu, ako ne ispunjava svoje obaveze, ako širi loš glas o svom nastavniku ili njegovoj kući, odnosno ako se na bilo koji način ružno ili zlo ponaša, a ne želi da se popravi.

Učenik isto tako pod određenim uslovima može otići pre ugovorenog roka:

1. ako navodi učenika na dela suprotna zakonima i dobrim običajima;
2. ako je nastavnik telesno i duševno onemocao, tako da ga više ne može učiti;
3. ako nastavnik ne ispunjava svoje obaveze, ili na bilo koji drugi način ne radi na tome da osposobi učenika za zanat koji izučava.

2.1. Ispit učenika

Nakon što je ugovoreno vreme za učenje zanata proteklo, učenik može polagati ispit za kalfu. Nastavnik prijavljuje esnafskom starešini, koji proverava koliko je učenik proveo vremena izučavajući zanat. Ispit se polaže pred komisijom koju čine esnafski starešina, njegov pomoćnik i jedan esnafski član koji se ističe svojom veštinom i poštenjem. Cilj ispita je da se vidi da li kandidat poseduje znanje koje se zahteva od jednog kalfe. Ukoliko kandidat uspešno položi ovaj ispit, njegovo ime će se upisati u kalfenski protokol esnafa i izdaće mu se kalfensko pismo.

Ako ispitni odbor smatra da učenik nema dovoljno znanja, odnosno sposobnosti da bude kalfa ispitače da li je za to krv učenik ili njegov nastavnik. U zavisnosti od toga ko bude krv razlikujemo dve situacije. U prvom slučaju ukoliko je nastavnik krv, učenik će se dodeliti nekom drugom članu esnafa kako bi se doučio. Nastavnik će morati da snosi novonastale troškove, a esnaf može, u zavisnosti od stepena nemarnosti da odredi da li će se, i koliko vratiti učeniku naknada koju je dao svom učitelju. Međutim, ukoliko je sam učenik krv esnafski starešina, po rešenju odbora, neće izbrisati učenika iz protokola, već će ga uputiti da još uči, pa nakon nekog vremena da ponovo polaže ispit.

Ukoliko neka od strana smatra da ispitni odbor nije dobro odlučio, postoji mogućnost žalbe esnafskom komesaru. Esnafski komesar će biti dužan da sasluša predmet, i u zavisnosti od toga o čemu se radi potencijalno obavestiti policijsku vlast, koja je dalje dužna da u skladu sa propisima rešiti da li će se učeniku omogućiti da ponovo polaže ispit pred novim odborom, ili će ostati pri odluci ispitnog odbora. Sve takse oko samog ispita snosi učenik. Takse su vezane za upis u kalfenski protokol, za kalfensko pismo i naknada svakom članu odbora. Nakon položenog kalfenskog ispita, kalfa može da traži posao u svom zanatu, ostane kod svog nastavnika, ili odradi naknadu koju je ugovorio sa svojim nastavnikom.

Svaki kalfa je u obavezi da nakon što nađe место где će raditi, ima obavezu da se prijavi kod

lokalne policijske vlasti, i da se nakon toga, prijavi nadležnom esnafskom starešini. Nakon što se prijavi starešini i ovaj izvrši uvid u njegovo kalfensko pismo, biće zaveden u kalfenski spisak. Ako u datom mestu nema esnafskog starešinu, kalfa će se samo prijaviti kod lokalne policijske vlasti.

U Uredbi je naglašeno da članovi ispitnog odборa ne postupaju sa preteranom strogosti, već da se rukovode onim što je pravo i što se može zahtevati od šegrteta, uzimajući u obzir da se šegrtu kad postane kalfa otvara bolje i šire polje rada za usavršavanje, ali da se vodi računa o tome da umerena strogost ne treba da se pretvori u popustljivost.

Dešavalо se da majstorski sinovi često nisu ni polagali kalfenski ispit, već je bilo dovoljno da njihovi očevi pismeno obaveste starešinu esnafa da su deca izučila zanat.

Izdavanje kalfenskih i majstorskih pisama služilo je nekim esnafskim starešinama kao sredstvo korupcije. Nije redak slučaj da su pojedine starešine bespravno izdavale kalfenska pisma šegrtima čiji su roditelji mogli da pruže „skromnu“ nagradu. U nekim slučajevima pokretana je i krivična istraga u smislu čl. 147 Prestup zbog lažnih isprava Kričičnog zakonika protiv esnafskih starešina, da bi se sprečila učestala trgovina kalfenskim pismima.

3. POLOŽAJ KALFE TOKOM XIX Veka

Stupajući u kalfenski red, kalfa je morao da provede u novom zvanju duži niz godina. Rok kalfenske službe nije bio zakonski utvrđen, kao i kod šegrteta, zavisio je od postojećih mesnih i esnafskih običaja. Nejasna formulacija Esnafske uredbe stvorila je neizvesnost po pitanju trajanja kalfenske službe, pa je zbog toga vrlo često dolazilo do sporova između kalfi i njihovih pretpostavljenih u esnafu. Ako se uzme u obzir da je kalfa još kao šegrt otpočeo zanat u 14 godini i normalno šegrtovao 3 godine, onda je kao kalfa morao da služi još 4 godine do punoletstva, čime je sticao pravo na polaganje majstorskog ispita. Konkurenčija je primoravala majstore da svoje kalfe zadržavaju što duže kod sebe, jer bi prevremenim odlaskom gubili kvalifikovanu radnu snagu koju bi iskoristili njihovi konkurenti u zanatu. Kako bi bili obezbeđeni u tom pogledu, majstori su svoje izučene šegrete obavezivali na produženje rada po sticanju kalfenskog zvanja.

Nakon stupanja na posao kalfa ima određena prava, ali i obaveze. Prava koja on ima su:

1. da ga majstor ne može otpustiti pre ugovorenog roka, bez opravdanog razloga;
2. da nakon isteka ugovorenog roka napusti dotadašnjeg majstora;

3. da zahteva da mu se uredno ispunjava sve što je ugovoreno.

Obaveze su:

1. da ne napušta posao dok ne istekne ugovoreni period;
2. da poštuje majstora;
3. da svaki posao vrši po pogodbi i revnosno obavlja;
4. da ne napušta posao ako radi honorarno dok ne obavi posao za koji je dobio novac.
1. da naknadi svaku štetu koju učini, u zavisnosti od stepena krivice.

U nedeljne i praznične dane kalfa je bio dužan da ide u crkvu na božju službu, a o postovima, prema propisima crkve, da se redovno pričešće. Esnaf je morao strogo da motri na kalfe „da oni ove hristijanske dužnosti ne prenebregavaju“⁶ Strogi nadzor nad kalfama vršila je i policijska vlast. Taj nadzor je znatno pooštren početkom XX veka, u doba jačeg razvoja radničkog pokreta i učestalih štrajkova i tarifnih pokreta zanatskih radnika.⁷

Nije redak slučaj da su majstori nazivali svoje kalfe bitangama, skitnicama, lažljivcima, varalicama i kradljivcima. Sve je to još nekako moglo da se trpi da i njih nisu majstori fizički zlostavljali i prema njima se grubo ophodili, isto tako nečovečno kao i prema šegrtu. Novčane kazne zbog neposlušnosti i rđavog vladanja dopunjaju ovaj čudan način vaspitanja, a majstori su iskorišćavali svaku priliku da takve kazne nametnu svojim kalfama.

Radno vreme je, kao što je već rečeno, dostizalo i do 18 časova dnevno. Odsustvo zakonskog regulisanja ovog pitanja sve do donošenja Zакона о радnjama 1910. godine, teško je pogađalo zanatljisko radništvo, prepusteno samovolji svojih poslodavaca.

Dužina radnog vremena kalfi pogođenih sa najamninom od komada („kalfe parčetari“) nije imala granice. Niska nagrada po komadu primoravala ih je da što dužim radom obezbeduju bar prosečnu najamninu koju su imale kalfe sa najamninom od vremena. Pitanje nedeljnog odmora

⁶ Čl. 50 Esnafske uredbe.

⁷ U nizu raznih policijskih mera kojima se želelo spričiti okupljanje radnika, vrlo je karakteristična naredba Suda opštine Valjevske od 22. avgusta 1903. godine „da se nijedan kalfa ni trgovački pomoćnik, posle 9 sati uveče, ni pod kakvim izgovorom, ne sme zadržati po kafanama i mehanama, niti na ulici u gomili skupljati i zadržavati i tu se objašnjavati, bez znanja i naroštje pismene dozvole svoga gazde. Ko protivno ovoj naredbi postupi, biće uzet na odgovor i kažnen od 10 do 150 dinara ili od jednog do dvadeset dana zatvora, zbog neposlušnosti.“

zanatskih radnika i trgovačkih pomoćnika rešavano je proizvoljno. Godine 1839. doneta je Uredba za svetkovanje nedelje i praznika, kojom se zabranjuje držanje otvorenih dućana tih dana iz verskih razloga. Kazneni zakonik je kasnije za neke vrste zanata i trgovine doneo slične odredbe.⁸ Ali i pored svega toga, mnogi majstori su kršili ove propise primoravajući svoje radnike da rade i u te zabranjene dane.

Položaj kalfi do pojave snažnijeg sindikalnog pokreta početkom XX veka, neprestano se pogoršavao. Na takvo pogoršanje uticalo je upotreba jeftine radne snage maloletnih šegrta. Majstori su, raspolažući takvom radnom snagom koja je tada postojala u izobilju, kalfama postavljali sve teže uslove rada, naročito u pogledu visine najamnine i načina plaćanja njihove radne snage. Obaveza da kalfa po položenom kalfenskom ispit u dalje ostane kod svoga majstora znatno je pogoršavala njegov položaj, jer je morao izvesno vreme da radi po vrlo nepovoljnoj pogodbi ugovorenoj još dok je bio šegrta. Kalfa je u većini slučajeva radio pod istim, ranijim uslovima, tj. potpuno besplatno ili sa minimalnim izdržavanjem ili je primao mnogo manju najamninu nego što bi je imao da je stupio na rad kod drugog majstora.⁹

U Srbiji su postojala, uglavnom, dva oblika najamnine kojima se plaćala radna snaga zanatskih kalfi:

- najamnina od vremena¹⁰ (određivala se dnevno, mesečno, tromesечно, polugodišnje ili godišnje)
- najamnina od komada.

Nehigijenski uslovi pod kojima su zanatski radnici radili upotpunjuju sliku njihovog bednog života. U niskim kućercima sa prljavim blatnjavim dvorištima, u mračnim i zagušljivim radionicama, provodili su mnogi od njih svoju mladost. Sagradeni još za vreme Turaka mnogi niski dućani i radionice nisu mnogo menjali svoj izgled tokom

8 Čl. 364 Kaznenog zakonika.

9 U šegrtskom protokolu Stolarsko – bravarskog esnafa u Beogradu ubeležene su takve uslovne pogodbe sa kratkom ozнаком: „Jednu godnju da radi kao kalfa besplatno”.

10 Najamnina utvrđivana na duži razmak vremena (tri meseca, šest meseci ili godinu dana) nosila je naziv ajluk. Polugodišnji ajluk ugоварао se obično od Đurđevdana do Mitrovdana. Visina godišnjeg ajluka menjana je svake godine, te je shodno tome ajluk nosio nazive: prvi ajluk, drugi ajluk, treći ajluk. . . Pre Esnafskih uredbe prvi godišnji ajluk terziskih kalfi iznosio je 25–50 groša. Među najslabije plaćene radnike spadale su nesumnjivo kalfe dunderskog, zidarskog, čeramidžiskog, ciglarskog i drugih pečalbarskih zanata. Najamnina dunderskih kalfi u doba kneza Miloša bila je zakonski maksimirana, jer se na taj način zelelo da se obezbedi jeftina radna snaga zaposlena na državnim zgradama.

XIX veka.¹¹ Imućniji trgovci živeli su sa svojim porodicama u malim, čistim kućama, podignutim iza dućana i skrivenim od pogleda prolaznika. U toku sledećih decenija XIX veka imućniji trgovci i zanatlije izgrađuju modernije domove, stara čaršija donekle menja svoj raniji izgled, ali se mala pažnja obraća na bolji smeštaj radnika i higijenske uslove rada.

Teški uslovi rada primoravali su kalfe da pre ugovorenih rokova napuste svoje majstore i potraže povoljnije uslove za opstanak. U želji da spreči neopravdano raskidanje ugovora, Esnafskih uredbi je izričito propisala slučajeve kada je moglo doći do prevremenog prestanka radnih odnosa.

U pogledu majstorovog prava na otpuštanje kalfe iz službe pre ugovorenog roka Esnafskih uredbi predviđela je pet takvih slučajeva:

- ako kalfa ne obavlja svoje dužnosti po pogodbi i majstorovim naređenjima, tj. ako „uprostuje i po svojoj glavi radi, ili ako protiv majstorove volje po čitav dan nije u poslu, ili više puta, kad mu treba raditi, svoj posao dangubi i lenstvuje, ili vreme u skitnji provodi“
- ako se nepristojno i suočeno prema majstoru ili njegovoj porodici ponaša ili o gospodaru zle glase raznosi i time mu ime i kredit ubija
- ako svojim ponašanjem kućni mir i perekak narušava ili je na sebe kakvu opasnu bolest navukao
- ako krade i štetu čini, drugog nagovara da gospodaru štetu, neverstvo ili kakvo зло učini ili najzad nečovečno i suočeno postupa sa šegrtsima
- ako je telesno ili duševno nesposobnim postao za posao ili je njegov gospodar svojom nesrećom u zlo stanje došao da mu više ne može davati posla niti ga izdržavati

Bez navedenih razloga kalfa nije mogao da napusti svog majstora pre ugovorenog roka. Ukoliko bi se to desilo, starešina esnafa, a po potrebi i policijska vlast, mogli su kalfu da nateraju da svom majstoru dovrši obavezne poslove ili da mu odsluži uobičajeni otkazni rok ilida mu nadoknadi štetu učinjenu prevremenim odlaskom.¹² Svaku

11 Opisujući Beograd 1829. godine Pirh navodi: „Što se tiče same varoši... to je niz niskih drvenih dućana sa krovovima od šindre, napred jako ispalim... Srpski, grčki trgovci sede u takvima dućanima, jedan do drugog... U takvim istim dućanima rade zanatlije, bilo unutra u dućanu ili na jako ispalom čepenku... Siroma zanatlija, obično bez žene i dece, živi sa nekoliko momaka i stanuje u svom teskobnom dućanu i spava u jednom malom mračnom prostoru u pozadini njegovo.“

12 Čl. 43, 44, 46 Esnafskih uredbi

štetu koju bi kalfa svome majstoru učinio dužan je bio nadoknaditi, a za krivicu je mogao biti i kažnjen po odgovarajućim zakonima. Sve što je kalfa svojim radom zaslužio, majstor je bio dužan da mu do dana otpusta isplati.¹³ Dakle, propisi Esnafске uredbe otežavali su kalfama raskidanje ugovora, dok su majstorima dali široko pravo na raskid koji su oni vrlo često zloupotrebjavali na štetu radnika. Ono je iskorišćavano najčešće radi otežavanja napredovanja onih kalfi koji su u dogledno vreme mogli da postanu nepoželjni konkurenti svojim majstorima.

Posle dugotrajnog i teškog zanatskog staža kalfe su sa punoletstvom sticale pravo na polaganje majstorskog ispita radi stupanja u majstorsko zvanje. Esnafска uredba ustanovila je obavezne majstorske ispite za svakoga koji je želeo da stekne zvanje majstora ili trgovca.¹⁴ Ali pre nego što stekne pravo na polaganje majstorskog ispita, kalfa je morao da ispunji niz formalnosti. Prvo je morao da se prijavi nadležnoj policijskoj vlasti radi dobijanja prethodne dozvole, koja je izdavana posle podrobne kontrole podnetih uverenja o punoletstvu, o dobrom vladanju i o spremi stečenoj za vreme kalfenskog staža.¹⁵ Tu kalfe nailaze na poteškoće, jer im je trebalo dosta vremena da pribave sva potrebna uverenja od tadašnjeg birokratskog aparata državne administracije. Po okončanju prethodnog postupka kod policijske vlasti kalfin zahtev upućivan je nadležnom esnafu. Starešina esnafa bio je dužan da sazove esnafsku skupštinu koja je morala ponovo da ispita kalfin zahtev i u povoljnem slučaju da imenuje ispitnu komisiju. Kako se ceo postupak nalazi u rukama esnafskog starešinstva i esnafskog članstva, pružala se prva prilika da se kalfama čine smetnje i prepreke. Esnafsko članstvo moglo je raznim smicalicama da otežava kalfin pristup majstorskom ispitu. Starešina ispita je mogao da odgovolači sa sazivom skupštine, pojedini članovi esnafa mogli su da se ne odazovu odmah pozivu starešine i da time onemoguće potreban skupštinski kvorum za konačnu odluku, a kad se komisija sastane, svako je od članova mogao da nađe prigovor kada je to bilo potrebno da kalfina dokumenta ne odgovaraju propisima Esnafске uredbe. Sve je zavisilo od toga da li kalfa spada u kategoriju onih konkurenata kojima bi trebalo još u početku samog postupka staviti do znanja da nije lako postati esnafski majstor, te ih tako pripremiti „na svaku eventualnost”.

Po propisima Esnafске uredbe, ispitni odbor je morao biti sastavljen od pet članova. Jednog člana je imenovala policijska vlast, a dvojicu je

13 Čl. 42 Esnafске uredbe

14 Čl. 53 Esnafске uredbe

15 Čl. 55 i 56 Esnafске uredbe

birala esnafkska skupština, jednog je birao kalfa, a peti član, u svojstvu predsednika odbora, bio je starešina esnafa. Svi članovi ispitnog odbora morali su biti majstori za koje se zna „da su pošteni i vešti ljudi” i da sa ispitanikom nisu u srodstvu ili u neprijateljstvu.¹⁶ Dešavalo se često da su članovi ispitnog odbora namerno odgovolačili sa sastankom ili posle zadate probe neko od njih izostaje, pa je ispit zbog toga morao biti odlagan.¹⁷

Pre pristupanja majstorskog ispitu kalfa je morao da plati sve takse predviđene Esnafskom uredbom i naknadnim zvaničnim propisima. Ova fiskalna obaveza u korist esnafске blagajne obuhvatala je sledeća plaćanja:

- taksu za skup esnafa;
- dijurne članovima ispitnog odbora;
- taksu za upis u esnafski protokol i
- taksu za majstorskiju ispravu.

Esnafke takse predstavljale su najvažniji izvor prihoda esnafске blagajne. Naplatom visokih taksa esnafi su, između ostalog, hteli da postignu i taj cilj – da ukoće priliv novog članstva i spreče na taj način uzajamnu konkurenčiju. S druge strane, taksene obaveze zanatljiskog naraštaja spremnog za pristup u majstorsko zvanje služile su esnafskim članovima kao izvor ličnog bogaćenja.

Kako za kalfenski ispit, tako i za majstorski Esnafска uredba je dala elastično tumačenje o cilju i smislu tog ispita. Ispitni odbor je morao „čovečno i bezpristrasno s ispitanikom postupati, toliko isto čuvajući se da neveštog i nesposobnog za majstora ne pripozna i ne preporuči, koliko će se i od toga uzdržati, da ispitanika preteranim zahtevanjem i prevelikom strogosću, na nezasluženu štetu ovoga i na ubitak samoga rukodelstva, ne zbuni i ne odbaci.“¹⁸

Majstorski ispit sastojao se iz teorijskog i praktičnog dela. Prvi deo ispita utvrđivao je znanje koje se od kalfe, kao budućeg majstora, po raznim pitanjima neophodno zahtevalo, i to:

- od kakvog se materijala izrađuju proizvodi njegovog zanata;
- kako se taj sirovi materijal priprema i;
- na koji način se poznaje njegov dobar kvalitet.

Ispitanik je zatim morao da objasni proces proizvodnje, vrstu alata i rukovanje njim. U drugom delu ispita kalfe je morao da pokaže svoje

16 Čl. 54 Esnafске uredbe

17 Odgovlačenje je moglo značajno da ošteti kalfu, pogotovo ako se radilo o predmetu podložnom kvaru. U takvom položaju nalazile su se najčešće kalfe prehrambenih zanata.

18 Čl. 58 Esnafске uredbe.

sposobnosti na samom poslu. Najbitnije je bilo da se odbor uveri o dovolnjem praktičnom znanju ispitanika. Po završenoj probi ispitni odbor je dostavljao esnafu izveštaj o toku ispita sa svojim mišljenjem o sposobnosti ispitanog kalfe da postane esnafski majstor ili trgovac. Starešina esnafa je zatim sazivao skup na kome se konačno rešavalo, na osnovu izveštaja ispitnog odbora, o prijemu u esnafsko članstvo.

U pozitivnom slučaju kandidat je odmah proglašavan za esnafskog majstora, te je posle upisa u majstorski protokol dobijao majstorsko pismo sa esnafskim pečatom, sa potpisom starešine i overom nadležne policijske vlasti. Na osnovu tog pisma mogao je ubuduće samostalno da obavlja zanat.

Ako je ispitni odbor dao nepovoljno mišljenje o kandidatovim sposobnostima, onda je esnafski skup, ne izviđajući stvar dalje, donosio negativno rešenje. Kandidat je morao, ako je želeo da dobije esnafsko pravo, još godinu dana da uči zanat pa da se posle tog roka opet prijavi esnafu radi polaganja majstorskog ispita. U izuzetnim slučajevima taj rok je mogao biti manji. Odbijeni kandidat imao je pravo žalbe nadležnom ministarstvu. U ovom poslednjem slučaju stvar se detaljno izviđala, i ako je bila nađena kakva nepravilnost, predmet je vraćen esnafu na ponovno ispitivanje kandidata pred drugim ispitnim odborom. Lica odgovorna zbog nepravilnog postupka u toku majstorskog ispita mogla su biti kažnjena.

Uredba propisuje obavezu da se u okviru jednog zanata ili srodnih zanata organizuju u esnafe. Međutim, određuje se na koje se to zanate odnosi, dok su neki zanati toga oslobođeni. Esnafi se organizuju na nivou jednog mesta ili na području jedne opštinske vlasti. Ukoliko ne postoji mogućnost da se zanatlije organizuju na tom planu, uredba razlikuje dve situacije. Prva situacija jeste, ukoliko nema dovoljno zanatlija iz jednog zanata, onda spoje dva ili više zanata radi osnivanja esnafa. Druga situacija jeste, ako na prethodno naveden način, i dalje nije moguće osnovati esnaf propisuje da se onda zanatlije iz više mesta ili opština sastave, kako bi osnovali esnafsko društvo. Svaki esnaf se može osnovati i ustroji tek nakon potvrde Ministarstva unutrašnjih dela¹⁹.

Svaki esnaf po pravilu treba da ima najmanje dvanaest članova. Ministarstvo unutrašnjih dela, ako vidi potrebu, može izričito dozvoliti da se osnuje esnaf koji će imati i manje od ovoga. Takođe, uredba propisuje da se već postojeći esnafi reorganizuju ukoliko odstupaju od novopropisanih pravila. Esnafi će imati svoj pečat koji čuvati u esnafskoj kasi.

¹⁹ U uredbi se izričito pominje Popećiteljstvo unutrašnjih dela.

Esnafi se mogu spajati, ili deliti. Za spajanje esnafa potrebna je saglasnost skupština esnafa, i tom prilikom kase oba esnafa se spajaju u jednu. Dok se prilikom deljenja traži dvotrećinska većina na skupštini, i zanatlijama koji se izdvajaju biće isplaćen njihov ideo kako bi preneli u novostvorenju kasu.

Svaki esnaf ima svoju kasu. U tu kasu mogu samo da ulaze prihodi koji su izričito propisani. Ti prihodi su: takse koje plaćaju učenici, kalfe i esnafski članovi prilikom upisa u esnafске protokole, takse za kalfenska i majstorska ili trgovacka pisma, takse koje plaćaju oni za koje se skupština saziva i prihodi od novčanih kazni. U slučaju da ovi prihodi nisu dovoljni kako bi se namirile sve potrebe esnafa, skupština esnafa može propisati da njeni članovi daju priloge u kasu, i to prema svom imovinskom stanju.

Kao što su prihodi izričito navedeno, to važi i za rashode: na pomaganje starih i obolelih članova esnafa koji se nalaze u nuždi, a ne mogu da zarade, na troškove sahrane siromašnih članova, na pomaganje siromašnih udovica članova i siročadi, na plaćanje putnih troškova kalfama, ako ovi nisu u mogućnosti i njihovo materijalno izdržavanje ukoliko su u nuždi, na crkvu prilikom proslave pokrovitelja esnafa.

Cilj osnivanja esnafa prema ovoj uredbi jeste da njegovi članovi u skladu sa pravilima ove uredbe i ostalim zakonima, koji se na zanate odnose, rade na poboljšanju zanatstva i njegovom razvitu. Radi ostvarenja ovog cilja esnaf ima dva zadataka:

1. da se učenici propisno primaju na učenje zanata i kalfe propisno zapošljavaju;
2. da se esnafski članovi, drže propisa date uredbe i vrše sve dužnosti blagonaravnog života.

Sa jačanjem radničkog pokreta u Srbiji krajem XIX i početkom XX veka zanatski radnici su dali sve veći otpor neostvarljivim zahtevima svojih poslodavaca. Kalfe nisu više preko svoje volje pristajale na teške uslove postavljane prilikom izvođenja majstorskih proba, koje su imale za cilj da im onemoguće sticanje prava na samostalan rad. Majstorski ispit je predstavljao najpogodniji momenat za esnafske majstore da svojim budućim konkurentima spreče pristup u esnaf i da ih time liše, bar privremeno, majstorskog zvanja. Odbijanje se najviše sprovodilo kod zanata izloženih jakoj konkurenciji putem potiskivanja sa tržišta od strane modernijih zanata ili umnožavanja broja zanatlija dotičnih zanata. Esnafski favoritizam, dopunjjen korupcijom, najteže je pogađao široki sloj siromašnog zanatljiskog stanovništva. Iscrpljivani

dugogodišnjom eksploatacijom svojih poslodavaca, sputavani u svom napredovanju mnogo-brojnim preprekama, zanatski radnici stupali su u borbu radi zaštite svojih osnovnih prava na život. Kroz ovu tešku i dugotrajnu borbu, ispunjeni uspesima i gorkim iskušenjima, radnički pokret zadavao je poslednje udarce zastarelom esnafskom režimu, dok ga nije srušio 1910. godine.

4. OPŠTE PRIVREDNE PRILIKE U 1933. GODINI

Berzanski krah u Americi 1929. godine je prouzrokovao krizu ne samo u Americi, nego i u celom svetu. Kriza je dobila svetski karakter, a 1931. godina, posle pada velikih industrijskih i kreditnih ustanova u Evropi i Americi, razbija nadu skorom povratku prosperiteta. Državni budžeti su bili u deficitu, kojima se vrlo teško ili nikako nije moglo naći pokriće.

Država počinje sve više da se meša u rešavanje privrednih problema kako bi spasila čitav sistem. Godina 1933. dala je izvesne povoljne rezultate. Falanga besposlenih radnika koja je krajem 1932. godine brojala oko 38 miliona ljudi znatno se proredila i 1933. godine jedna četvrtina je našla zaposlenje. Mnoga preduzeća su ponovo počela da rade i proizvodnja se normalizovala, a i cene su se donekle učvrstile. Ali i pored toga, kriza koja je zahvatila čovečanstvo ne može proći za godinu dana, jer 1932. nije dala nikakve rezultate u borbi sa krizom.

Privredna kriza se i dalje osećala u punoj meri u Kraljevini (npr. industrijski i zanatski proizvodi od 1. januara 1927. do kraja 1933. pretrpeli su pad cena za 28, 5 poena). Broj nezaposlenih od početka 1931. do početka 1933. porastao jeza preko 10.000. Dakle, stanje naše privrede je bilo vrlo teško i bilo je potrebno uložiti napore da bi se došlo do poboljšanja.

5. POLOŽAJ ZANATLJIA U KRIZI

Obično se misli da je u ekonomskoj krizi najteže prošao zemljoradnik, međutim, uzimajući sve u obzir nije teško utvrditi da je položaj zanatlija mnogo gori nego onaj kod zemljoradnika. Dok je zemljoradnik mogao da zadovolji svoje osnovne potrebe, dotle najveći broj zanatlija, zbog krize, slabih cena i nemogućnosti plasmana svoje robe, nije u stanju ni da zadovolji svoje najosnovnije potrebe (hranu, stan, odelo). To se naročito moglo videti u mestima gde je bilo moguće uporediti zanatliju koji je živeo samo od svog zanata i njegov način života sa zanatljom koji je pored toga imao i neko sporedno zanimanje, zemljoradnju na primer (što je bio slučaj u izvesnom broju

varoši Vardarske banovine). Zbog ovog uverenja se odmah u početku krize vodilo računa o zaštiti zemljoradničkih staleža, dok se težak položaj zanatlija zanemarivao. Iako su zemljoradnici bili najbrojniji stalež (80%) i njima je bilo potrebno da budu zaštićeni u teškim danima krize, zanatlije su posle njih bili najbrojniji privredni red i morao je biti kao takav uzet u obzir.

Nacionalni dohodak od zanatstva 1925. godine cenjen je na 15 milijardi dinara (20% ukupnog dohotka), što svedoči važnosti zanatliskog staleža u našoj privredi.

Zanatska komora u Beogradu je brojala 31.850 zanatskih preduzeća, dok je u Jugoslaviji bilo ukupno 141.495 zanatskih preduzeća koja rade i proizvode. To znači da je na 100 stanovnika dolazila 1.02 zanatska radnja, dok je u Nemačkoj na 100 stanovnika bilo oko 2.5 zanatskih preduzeća, što je dokaz da je u zemljama gde je materijalna kultura jača i gde je industrija bolje razvijena, broj zanatskih preduzeća veći. Prihodi od zanatskih radnja osetno su se smanjili u poređenju sa prethodnim godinama. Zanatlija najčešće ne radi sa više od 5 procenata zarade. Kod pojedinih zanata ne zaradi se ni toliko da se plati materijal, rad i režija. Standard života zanatlije je bio nizak. U nemogućnosti da podmiri sve potrebe, zanatlije su podmirivale samo najvažnije.

Donošenjem zaštitnih mera za zemljoradnike, Kraljevska Vlada je ostavila nerešeno pitanje zaštite zanatlija. Iako su ova dva staleža bila povezana tako da je problem njihove zaštite trebalo istovremeno rešiti, zanatlije su ostale nezaštićene u poređenju sa zemljoradnicima što ih je dovelo u još teži položaj.²⁰ Iz takve situacije se morao tražiti izlaz po svaku cenu.

Na prvoj plenarnoj sednici, 24. decembra 1932. godine pokrenuto je pitanje razduženja zanatlija, jer je bilo izvesno da situacija koja je stvorena donošenjem Zakona o zaštiti zemljoradnika ne može dugo da traje. Tada je insistirano na tome da se traži od Kraljevske Vlade zaštita od koje ne bi bilo potresa u privredi ni za poverioce ni za dužnike.

Treća plenarna sednica komorskog veća, održana 24. decembra 1933. godine, diskutovala je detaljno o pitanju razduženja zanatlija u vezi sa uredbama koje je Kraljevska Vlada donela u novembru i decembru 1933. godine. Nijedna uredba nije zadovoljila zanatlije i njihov položaj je ostao težak. Zanatlije su očekivale rešenje pitanja olakšanja plaćanja, ali te uredbe njih nisu uzele u obzir. Ostalo je bilo da se ponovo šalju zahtevi i upućuju molbe.

²⁰ Svoja potraživanja od zemljoradnika nije mogao da realizuje, jer je njega štitio zakon, a svoje obaveze je morao uvek o roku da izmiri.

5.1. Socijalno osiguranje zanatlija

Pitanje socijalnog osiguranja je bilo jedno od najvažnijih pitanja koja interesuju zanatlijskih stalež i bilo je pokretano mnogo puta posle rata, da bi u toku 1928–33. godine bilo predmet brojnih diskusija i u zanatlijskoj štampi i na zanatlijskim skupovima.

Na području Kraljevine Srbije, prema Zakonu od 1899. i Zakonu o radnjama od 1910. godine postojao je sistem fakultativnog osiguranja zanatlija, pa je na osnovu toga formiran i Zanatlijski penzioni fond. Jedini problem je bio taj što član tog fonda nije morao da postane svaki zanatlija, već samo onaj koji je to htio i želeo, zbog toga je broj članova bio relativno mali.

U cilju obezbeđenja zanatlije u slučaju iznemoglosti, bolesti, starosti i smrti, zanatlijski predstavnici su zahtevali obavezno socijalno osiguranje, braneći svoje stanovište socijalnim i humanim razlozima. Vodeći računa o ovom opravdanom zahtevu, zakonodavac je u Zakonu o radnjama od 05. novembra 1931. godine ovlastio Ministra trgovine i industrije da u sporazumu sa Ministrom socijalne politike i narodnog zdravlja, a po saslušanju komora, propiše u roku od dve godine dokument o organizaciji, načinu i uslovima osiguranja članova udruženja za slučaj bolesti, iznemoglosti, starosti, smrti i nesreće. Po tom propisu, sva udruženja zanatlija su dužna da zavedu osiguranje, a kad se osiguranje sprovede, sve zanatlije su dužne da uplaćuju prinos za osiguranje. Na konferenciji komora u Sarajevu pitanje je definitivno rešeno.

5.2. Majstorski i pomoćnički ispit prema Zakonu o radnjama od 05. novembra 1931. godine

Majstorski i pomoćnički ispit su prema Zakonu o radnjama od 05. novembra 1931. godine morali da se polažu pred ispitnim komisijama, koje se obrazuju kod komore, kod okružnih odbora ili kod stručnih škola.

Ministar trgovine i industrije je uredbom propisao da se za majstore zidare, tesare, klesare, bunardžije, elektroinstalatere obrazuju obavezne ispitne komisije kod komore, dok se za graditelje i elektrotehničare komisije obrazuju pri Kraljevskoj banskoj upravi. Za ostale zanate pobrojane u Zakonu o radnjama, komisije se mogu obrazovati kod komora, okružnih odbora zanatlijskih udruženja ili stručnih škola.

Pravilima o polaganju majstorskih ispita predviđeno je da se ispitne komisije sastoje redovno od 3 člana uključujući predsednika, dok će se samo za izvesne zanate formirati obavezno komisije od 4 člana.

Za polaganje majstorskog ispita (za komisije od 4 člana) od svakog kandidata je moralo da se naplati 250 dinara (svakom članu po 55 dinara, a ostatak od 30 dinara u korist kase Zanatske komore, odnosno okružnog odbora).

Za polaganje majstorskog ispita (za komisije od 3 člana) od svakog kandidata je moralo da se naplati 200 dinara (predsedniku komisije 60 dinara i svakom članu po 55 dinara, a ostatak od 30 dinara u korist kase Zanatske komore, odnosno okružnog odbora).

Pomoćnički ispiti polažu se pri udruženjima zanatlija. Obrazac pravilnika za ove ispite propisao je Ministar trgovine i industrije. Komora je propisivala pravila o polaganju pomoćničkih ispita za sva udruženja na svome području. Imašte radnje čiji je učenik polagao ispit je plaćao 35 dinara, za predsednika 15, a za članove po 10.

6. OPŠTI ZAKON O ZANATSTVU

Opšti zakon o zanatstvu²¹ predstavlja pokušaj zakonodavca da u posleratnom periodu reguliše materiju koja se odnosi na zanatstvo. Cilj ovog zakona jeste razvijanje i unapređivanje zanatske radnosti i daljeg uključivanja zanatstva u socijalističku izgradnju (član 1), a razvitak se obezbeđuje državnim privrednim planom. Zanatstvo mogu obavljati samo državne zanatske radnje i radionice, zanatske zadruge, zanatske radionice društvenih i zadružnih organizacija, privatne zanatlije.

6.1. Sticanje stručne spreme i uslovi za bavljenje zanatima

U pogledu uslova koja pojedina lica moraju ispuniti traži se zakonom određena stručna spremu koja se stiče učenjem određenog zanata u zanatskoj radnji ili radionici, odnosno u stručnoj školi. Zanatske radnje i radionice su po pravilu dužne da drže zanatske učenike. Zanatski učenici stiču pravo da polažu ispit za zanatskog pomoćnika nakon tri provedene godine na učenju. Ispit za zanatskog pomoćnika polaže se pred komisijom od tri lica, koju obrazuje izvršni odbor oblasnog narodnog odbora. Ukoliko, učenik uspešno položi ispit, komisija će mu za to izdati svedočanstvo, ako pak, ne položi, komisija određuje rok kada se ispit može ponoviti. Međutim, ukoliko je neko lice završilo stručnu školu koja daje kvalifikacije zanatskog pomoćnika oslobođeno je od polaganja ovog ispita.

Zanatski pomoćnik koji želi da polaže ispit za zanatskog majstora mora da proveđe četiri godine u zanatu. Kao i kod ispita za zanatskog pomoć-

²¹ Opšti zakon o zanatstvu, Službeni list FNRJ, 29/49.

nika, sam ispit polaže se pred ispitnom komisijom koju obrazuje izvršni odbor oblasnog narodnog odbora. Ukoliko zanatski pomoćnik položi ispit komisija mu izdaje diplomu. Ako ne položi ispit komisija određuje rok u kome se ispit može ponoviti²². Lice koje je završilo stručnu školu koja daje kvalifikacije za zanatskog majstora je oslobođeno od polaganja ovog ispita.

Ukoliko neko lice želi da pređe na neki drugi zanat, vreme provedeno na učenju prvog zanata može mu se priznati pri prelazu u srodnu struku. Isto važi i za položeni ispit za zanatskog pomoćnika odnosno zanatskog majstora. Koji zanati su srođni određuje predsednik komiteta za lokalnu privrednu i komunalne poslove Vlade FNRJ.

Što se tiče zanatskih komora, ovaj zakon propisuje da se sve državne, zadružne i privatne zanatske radnje, državne zanatske radionice i zanatske radionice društvenih i zadružnih organizacija na području jednog sreza učlanjuju u zajedničku sresku zanatsku komoru (član 72). Izuzetak se odnosi na velike gradove, gde se može obrazovati gradska zanatska komora.

Sreske i gradske zanatske komore imaju svoje statute koje donosi skupština komore. Ovaj statut mora biti potvrđen od strane izvršnog odbora sreskog narodnog odbora u sporazumu sa izvršnim odborom gradskog narodnog odbora. Statut se donosi u okviru tipskog statuta koji propisuje predsednik komiteta za lokalnu privrednu i komunalne poslove Vlade FNRJ.

Ukoliko kvalifikovani zanatski majstor želi da postane rukovodilac zanatske radnje ili radionice može samo pod određenim uslovima. Prvi uslov je da se državljanin FNRJ, drugi da je poslovno sposoban, treći da mu sudskom presudom nije zabranjeno vršenje određenog zanata, i četvrti uslov da nije sudskom presudom izgubio građanska prava (sa izuzetkom roditeljskih prava). Kao supsidijarni propisi primenjuju se odredbe Osnovnog zakona o državnim privrednim preduzećima.

6.2. Zanatske komore

Svaka zanatska komora ima svoju skupštinu, upravni i nadzorni odbor. Skupština iz redova svojih članova bira upravni i nadzorni odbor. Skupštinu sreske zanatske komore čine:

1. predstavnici državnih zanatskih radnji i radionica, koje iz redova njihovih poslovođa imenuje izvršni odbor sreskog odnosno gradskog narodnog odbora po prethodno pribavljenom mišljenju mesnih narodnih odbora;

2. predstavnici zanatskih zadruga, koje odrede predsednici zadruga na zajedničkom sastanku;
3. predstavnici zanatskih radionica društvenih i zadružnih organizacija koje odrede ove organizacije;
4. predstavnici privatnih zanatlja koje biraju privatne zanatlje na izbornom skupu.

U sastav izvršnog odbora ulaze i predstavnici sreskog narodnog odbora.

Zadaci sreske zanatske komore su:

1. da se stara o unapređenju zanatstva i postizanju boljeg kvaliteta proizvoda proučavanjem i predlaganjem savršenijih metoda rada;
2. da se stara o nabavci i raspodeli alata i materijala za svoje članove; da osniva službe za snabdevanje zanatskih radnji;
3. da daje predloge i mišljenja o određivanju cena zanatskih proizvoda i usluga;
4. da daje mišljenja u pogledu kreditnih sposobnosti svojih članova;
5. da kontroliše rad zanatskih radnji;
6. da daje sreskom narodnom odboru predlog plana zanatske delatnosti u srezu; da ujedinjuje planiranje zanatskih radnji u srezu;
7. da na traženje nadležnih državnih organa daje mišljenje o potrebi izdavanja dozvola za vođenje zanatskih radnji;
8. da se stara o stručnom uzdizanju zanatskih učenika, pomoćnika i majstora;
9. da se stara o kulturnom i idejno-političkom uzdizanju zanatlja;
10. da predstavlja svoje članove.

Na nivou narodne republike osniva se zanatska komora koja će imati ovlašćenja na njenom području. Nju sačinjavaju predstavnici sreskih i gradskih zanatskih komora. Kao i sreske, odnosno gradske komore, zanatska komora narodne republike donosi svoj statut koji potvrđuje ministar zadužen za komunalne poslove. Organi su skupština, izvršni i nadzorni odbor. Na osnovu statuta skupština bira ova dva odbora. U upravni odbor pored članova zanatske komore ulaze i predstavnici koje šalje nadležno ministarstvo komunalnih poslova i izvršni odbori oblasnih narodnih odbora.

Zadaci zanatske komore narodne republike su slični onima koji važe za sreske i gradske, ali se razlikuju u tome što su na većem nivou uprave i obuhvataju niže komore. Ovim komorama se ostavlja mogućnost da osnivaju sekcije za pojedine grane zanatstva kako bi što bolje ostvarivale svoje zadatke. Dakle, zadaci su:

22 Rok ne može biti kraći od godinu dana.

1. da sarađuje sa državnim organima na unapređenju zanatske radinosti i na pravilnom sprovođenju državne politike u zanatstvu;
2. da organizaciono učvršćuje sreske i gradske zanatske komore;
3. da pomaže snabdevanje sreskih zanatskih komora i zanatskih radnji sredstvima za proizvodnju i drugim materijalom i da u tu svrhu osniva službe;
4. da pomaže državnim organima u izradi i sprovođenju plana zanatske delatnosti u narodnoj republici;
5. da predstavlja svoje članove.

7. ZANATSTVO I ZANATLIJE PREMA ZAKONU O OSOBNOM RADU U ZANATSTVU I O ZANATSKIM ZADRUGAMA IZ 1977. GODINE

7.1. Zanatske radnje samostalnih zanatlja

7.1.1. OSNIVANJE

Za osnivanje zanatske radnje bilo je potrebno odobrenje, koje je izdavao opštinski organ uprave nadležan za poslove zanatstva u obliku rešenja.

Nadležni organ je bio onaj na čijoj teritoriji se nalaze poslovne prostorije u kojima će zanatska radnja posloвати. Ako prema prirodi delatnosti zanatska radnja ne mora da ima poslovne prostorije, nadležan je organ na čijoj teritoriji se nalazi prebivalište samostalnog zanatlje i njegove porodice.

Da bi dobio odobrenje, podnositelj zahteva je morao da ispunjava sledeće uslove:

1. da je jugoslovenski državljanin;
2. da je potpuno poslovno sposoban;
3. da nema svojstvo radnika u udruženom radu, da nije u radnom odnosu ili da nije na redovnom školovanju;
4. da ima stručnu spremu za obavljanje određene zanatske delatnosti;
5. da ispunjava propisane zdravstvene uslove;
6. da mu pravosnažnom sudskom presudom ili rešenjem o prekršaju nije izrečena mera sigurnosti ili zaštitna mera zabrane samostalnog obavljanja zanatske delatnosti za vreme trajanja te mere;
7. da raspolaže poslovnom prostorijom, osim kada nije potrebna zbog prirode delatnosti (ili kada ne raspolaže, ali ima namjeru da ju izgradi);
8. da je podmirio sve dospele obaveze za opšte društvene i zajedničke potrebe;
9. da ličnim radom i vlastitim sredstvima ne obavlja već neku drugu privrednu delatnost.

Opštinski organ uprave dužan je da sam utvrdi da li podnositelj ispunjava ove uslove i da o tome sačini belešku. Netačni podaci mogu imati za posledicu proglašenje prestanka zanatske radnje i predstavljaju krivično delo.

Odobrenje za osnivanje zanatske komore mora da sadrži:

1. podatke o samostalnom zanatlji (ime i prezime, očevo ime, godinu i mesto rođenja i prebivalište);
2. delatnost koja će biti predmet poslovanja;
3. sedište;
4. podatke o poslovnoj prostoriji;
5. naziv (firmu) pod kojom će radnja poslovati.²³

Opštinski organ uprave ne može uskratiti davanje odobrenja ako su ispunjeni svi uslovi.

Zanatska radnja mora da se upiše u registar zanatskih radnji koji vodi opštinski organ uprave nadležan za poslove zanatstva i to se vrši istovremeno sa izdavanjem odobrenja za osnivanje zanatske radnje. Upisom u registar zanatska radnja se smatra osnovanom i može početi sa radom. Odobrenje za osnivanje zanatske komore ne može se preneti na drugo lice.

Opštinski organ uprave nadležan za poslove zanatstva dužan je da dostavi sva rešenja u vezi sa obavljanjem zanatske delatnosti organu opštinske uprave nadležnom za poslove finansija i tržišnoj inspekциji, nadležnoj privrednoj komori i nadležnoj samoupravnoj interesnoj zajednici za zdravstveno, penziono i invalidsko osiguranje.

7.1.2. STRUČNA SPREMA

Pod stručnom spremom se podrazumeva stručno obrazovanje ili stručna sposobljenost za obavljanje određene zanatske delatnosti koja se stiče u srednjim školama i drugim odgovarajućim vaspitno-obrazovnim ustanovama, a dokazuje se ispravama koje te ustanove izdaju.

Zanatsku radnju može da osnuje i lice koje je u inostranstvu steklo stručno obrazovanje za obavljanje određene zanatske delatnosti. Nostifikaciju vrši republički organ uprave nadležan za poslove vaspitanja i obrazovanja.

Dokazivanje stručne spreme obavezno je samo za obavljanje onih zanatskih delatnosti za koje postoje određena zanimanja i struke u okviru srednjih stručnih škola ili drugim odgovarajućim ustanovama za vaspitanje i obrazovanje. Dakle, za one delatnosti za koje ne postoje zanimanja i struke koje se uče u srednjim stručnim školama, ne mora se dokazivati stručna spremu.

²³ Naziv zanatske radnje mora da sadrži puno ime i prezime samostalnog zanatlje i oznaku delatnosti koja je predmet poslovanja.

Stručnu ospozobljenost proveravaju ispitne komisije. Polaze se ispit prema posebnom programu odgovarajuće ustanove za vaspitanje i obrazovanje uz saglasnost republičkog organa uprave. Ispit obuhvata praktična i teorijska znanja značajna za određenu zanatsku delatnost, kao i osnove higijensko – tehničke zaštite i osnove pravnog uređenja ličnog rada u zanatskim radnjama.

7.1.3. POSLOVANJE ZANATSKE RADNJE

Zanatskom delatnošću smatra se izrada raznih proizvoda koji nastaju obradom, doradom i preoblikovanjem sirovina ili poluproizvoda ili njihovim ugrađivanjem, održavanje i popravak predmeta i obavljanje ličnih i drugih usluga, izvođenje zanatskih radova u građevinarstvu u skladu s propisima o građenju.

Samostalni zanatlija je dužan da radnju vodi lično i da u njoj radi tokom cele godine. Izuzetno, opštinska skupština može da propiše za koje se zanatske delatnosti mogu osnovati zanatske radnje koje će poslovati samo sezonski.

Radno vreme zanatskih radnji određuje opštinska skupština svojim propisom.

Zanatska radnja mora da istakne cene svojih proizvoda, odnosno usluga, na način dostupan potrošačima. Zakon nije uredio način i mesto isticanja cena, ali to mora biti učinjeno tako da ih potrošač može lako uočiti. Cene može da istakne u cenovniku, koji će biti izložen na vidljivom mestu ili se mogu istaknuti na proizvodu, odnosno na neki drugi prikladan način.

Zanatlija može, kada je sprečen, vođenje radnje da poveri jednom od zaposlenih radnika ili članu uže porodice kome je rad u njegovoj zanatskoj radnji redovno i glavno zanimanje. Suština je da sprečenost ne zavisi od volje zanatlije kao što je, na primer, bolest ili vojna obaveza. Opisani način vođenja zanatske radnje odobrava opštinski organ uprave nadležan za poslove zanatstva. Zanatlija je dužan da obavesti da će zanatsku radnju voditi preko jedne od navedenih osoba, najkasnije u roku od 30 dana od dana kada je nastupila njegova sprečenost za vođenje zanatske radnje. Zanatlija je dužan da priloži dokaz, koji mora biti u pismenom obliku, a iz kog će biti vidljiv razlog njegove sprečenosti.

7.1.4. PRIVREMENA OBUSTAVA I PRESTANAK ZANATSKE RADNJE

Ako je samostalni zanatlija sprečen da vodi zanatsku radnju, a vođenje ne poveri drugom licu, može privremeno obustaviti vođenje zanatske radnje. Ova mogućnost postoji u slučaju bolesti, vojne obaveze, potrebe adaptacije poslovne prostorije ili nekog drugog opravdanog razloga.

Privremenu obustavu odobrava opštinski organ uprave nadležan za poslove zanatstva, najduže u trajanju od jedne godine, a u slučaju bolesti ili vojne obaveze dok one traju. Zahtev za privremenu obustavu zanatlija mora da podnese najkasnije u roku od mesec dana. Uz zahtev je dužan da podnese i dokaz o sprečenosti vođenja zanatske radnje.

Svaki zanatlija ima pravo da tokom godine koristi godišnji odmor u trajanju od 30 radnih dana godišnje. O vremenskom periodu u kom će koristiti godišnji odmor zanatlija je dužan da obavesti opštinski organ uprave nadležan za poslove zanatstva. Opštinski organ uprave je dužan da to evidentira.

Zanatska radnja prestaje:

1. odjavom;
2. smrću samostalnog zanatlije;
3. po sili zakona;
4. rešenjem o prestanku zanatske radnje.

Prestanak zanatske radnje utvrđuje opštinski organ uprave nadležan za poslove zanatstva. Prestanak se upisuje nakon pravosnažnosti rešenja u registar zanatskih radnji po službenoj dužnosti.

Zanatska radnja prestaje po sili zakona:

1. ako samostalni zanatlija izgubi delimično ili potpuno poslovnu sposobnost;
2. ako samostalni zanatlija stekne svojstvo radnika u udruženom radu ili stupi u radni odnos;
3. ako je samostalnom zanatliji pravosnažnom sudskom presudom ili rešenjem o prekršaju izrečena mera sigurnosti ili zaštitna mera zabrane samostalnog obavljanja zanatske delatnosti;
4. ako je samostalno zanatlija osuđen pravosnažnom sudskom presudom na bezuslovnu kaznu zatvora duže od šest meseci zbog krivičnog dela izvršenog s umišljajem ili duže od godinu dana zbog krivičnog dela izvršenog iz nehata;
5. ako samostalni zanatlija ne započne rad u roku od šest meseci od dana upisa zanatske radnje u registar;
6. ako samostalni zanatlija kojem je odobreno osnivanje zanatske radnje ne izgradi u roku od godinu dana poslovni prostor i ne započne rad;
7. ako samostalni zanatlija pristupi u zajedničku zanatsku radnju ili udruži svoj rad i sredstva rada s radom drugih osoba u ugovornu organizaciju udruženog rada;

8. ako se utvrdi da samostalni zanatlija ne vodi lično zanatsku radnju.

Opštinski organ uprave nadležan za poslove zanatstva može doneti rešenje o prestanku zanatske radnje:

1. ako samostalni zanatlija bez odobrenja nadležnog organa obustavi poslovanje zanatske radnje duže od 30 dana;
2. ako samostalni zanatlija ne započne rad u roku od 30 dana nakon isteka roka privremene obustave poslovanja zanatske radnje;
3. ako se utvrdi da je samostalni zanatlija dobio odobrenje za osnivanje zanatske radnje na temelju lažnih isprava;
4. ako nadležni sud časti privredne komore predloži oduzimanje odobrenja za osnivanje zanatske radnje zbog težih povreda dobroih poslovnih običaja;
5. ako samostalni zanatlija duže od jedne godine ne podmiri dospele obaveze za opšte društvene i zajedničke potrebe;
6. ako samostalni zanatlija koji ne mora raspolagati poslovnom prostorijom promeni adresu stanovanja, a ne prijavi je opštinskom organu uprave nadležnom za poslove zanatstva.

U slučaju smrti samostalnog zanatlije njegov bračni drug, odnosno maloletna deca, mogu nastaviti vođenje njegove zanatske radnje. Ukoliko bračni drug ili maloletna deca ne raspolažu stručnom spremom za vođenje radnje zanatsku radnju mogu voditi preko poslovođe. Bračni drug ne može da nastavi vođenje radnje ako ima svojstvo radnika u udruženom radu ili je u radnom odnosu. Oni moraju prijaviti opštinskemu organu uprave da žele da nastave vođenje radnje u roku od šest meseci od smrti zanatlije, ako to ne učine gube pravo na nastavak vođenja zanatske radnje.

7.2. Zajednička zanatska radnja

Zajedničku zanatsku radnju mogu osnovati najviše 6 lica koji ispunjavaju potrebne uslove. Međusobni odnosi zanatlija u zajedničkoj zanatskoj radnji uređuju se ugovorom.

Ako će zajednička radnja obavljati više srodnih ili dopunjujući delatnosti, za svaku delatnost najmanje jedan osnivač mora imati stručnu spremu.

Za obaveze zajedničke zanatske radnje zanatlije odgovaraju celokupnom imovinom. I zanatlija koji istupi iz zajedničke zanatske radnje odgovara celokupnom imovinom za obaveze nastale do njegovog istupanja. Istupanje zanatlije i pristupanje novog zanatlije mora da se prijavi nadležnom organu.

7.3. Zanatske zadruge

Samostalne zanatlije se slobodno udružuju u zanatske zadruge. Svrha udruživanja u zadrugu jeste da se podrži i omogući objedinjavanje zanatskih kapaciteta u cilju što bolje organizacije proizvodnje za tržište, a posebno da zadruge osnovni nosioci kooperacije i povezanosti između individualnih zanatlija i društvenog sektora privrede. Zakon omogućava osnivanje dve vrste zadruga:

1. Proizvodno – prometnih (najmanje 10 samostalnih zanatlija osnivaju)
2. Štedno – kreditnih (osnivaju najmanje 20 samostalnih zanatlija)

Članstvo u zadrugama je dobrovoljno.

Zadruga je pravno lice. Svojstvo pravnog lica stiče danom upisa u registar zadruga kod nadležnog okružnog privrednog suda. Za obaveze zadruge odgovara zadruga svojom imovinom i članovi zadruge solidarno.

Osnivači zadruge dužni su:

1. da osiguraju sredstva za osnivanje i početak rada zadruge u iznosu utvrđenom aktom o osnivanju zadruge;
2. da osiguraju poslovne prostorije za rad zadruge;
3. da ispune druge uslove.

O osnivanju zadruge odlučuje osnivačka skupština. Pripremne radnje za osnivanje zadruge i sazivanje osnivačke skupštine obavlja osnivački odbor koji imenuju osnivači iz svojih redova.

Na osnivačkoj skupštini zaključuje se ugovor o osnivanju zadruge koji potpisuju svi osnivači. Po red tога, osnivačka skupština donosi privremeni statut zadruge, bira privremene organe i određuje rok za izbor redovnih organa zadruge.

Zadruga ima svoj statut kojim se utvrđuje organizacija zadruge, njeni organi, njihov sastav, izbor, nadležnost i odgovornost, zastupanje zadruge i druga pitanja u skladu sa ugovorom o osnivanju zadruge.

Zadrugom upravljaju zadrugari. Najviši organ je skupština zadruge koju čine zadrugari.

Zadruga može da se spoji ili pripoji drugoj zadrudi, o čemu se odlučuje na skupštini.

Članstvo u zadrudi prestaje:

1. istupanjem;
2. isključenjem;
3. smrću.²⁴

²⁴ Njegova prava i obaveze ulaze u njegovu zaostavštinu.

Sredstva zadruge čine:

1. udeli članova zadruge;
2. sredstva ostvarena poslovanjem zadruge;
3. ostali prihodi stečeni u skladu sa opštim aktima zadruge.

Zadruga prestaje:

1. ako se smanji broj članova zadruge ispod određenog broja (10 odnosno 20);
2. ako se pripoji drugoj ili se spoji sa drugom zadrugom;
3. ako skupština zadruge donese odluku o prestanku zadruge;
4. na osnovu stečaja.

7.3.1. ZANATSKE PROIZVODNO – PROMETNE ZADRUGE

Zanatske proizvodno – prometne zadruge osnivaju samostalne zanatlike i osobe koje se bave domaćom proizvodnjom.

Ove zadruge se bave:

- snabdevanjem reprodukcionim materijalom i sredstvima rada iz privredne delat-

nosti za koju je zadruga registrovana, samo za svoje članove osim ako opština skupštine zadruge odobri da može da snabdeva i ostale građane;

- organizovanjem kooperacije svojih članova s organizacijama udruženog rada;
- organizovanjem zajedničkih tehničkih, razvojnih, finansijskih i drugih poslova;
- obavljanjem usluga iz delatnosti zadruge;
- organizovanjem proizvodnje, pružanjem usluga te prodajom proizvoda svojih članova;
- organizovanjem zajedničkih nastupanja članova zadruge na sajmovima i izložbama.

Ova zadruga posluje u svoje ime i za svoj račun, u svoje ime i za račun članova zadruge ili u ime i za račun članova zadruge.

7.3.2. ŠTEDNO – KREDITNE ZADRUGE

Ove zadruge se bave prikupljanjem uloga na štednju, davanjem zajmova članovima i obavljanjem platnog prometa za račun članova, u skladu sa propisima o štedno – kreditnom poslovanju.

REGULACIJA U OBLASTI PRUŽANJA KOZMETIČKIH USLUGA U REPUBLICI SRBIJI

**Milica Erdeljanović,
Teodora Vasin**

1. UVOD

Svrha ovog istraživanja jeste da prikaže trenutnu regulaciju u oblasti kozmetičkih tretmana u Republici Srbiji. U ovom istraživanju ćemo prikazati da li je i kako je regulisana oblast kozmetičkih usluga u Srbiji, koji su rizici i posledice koje proizilaze iz ostvarenih rizika. Osvrnućemo se na regulaciju ove delatnosti u pojedinim razvijenim zemljama i potencijalno odgovoriti na pitanje šta možemo uraditi po tom pitanju, i koja je budućnost regulacije ove delatnosti.

Za početak, treba spomenuti da je do procvata kvalitetnih kozmetičkih usluga došlo u poslednjoj deceniji XX veka. Danas u ovoj oblasti postoji velika konkurenca, što znači da su potrošačima na raspolaganju usluge različitog kvaliteta. Konkurenca se ispoljava u velikom broj privatnih kozmetičkih salona, koji u praksi deluju gotovo bez ikakvog nadzora od strane ovlašćenih organa. Kozmetičke usluge postaju industrija koja se rapidno razvija, a na državi je da primenom zakonskih i podzakonskih akata isprati i reguliše tu oblast.

U ovom radu posebno ćemo se osvrnuti na neke od danas najaktuelnijih usluga koje se pružaju u salonima, a to su dekorativni manikir, nadogradnja trepavica, japansko iscrtavanje obrva i usluga korišćenja solarijuma.

2. POSTOJEĆA PRAVNA REGULACIJA

Ukoliko posmatramo oblast pružanja kozmetičkih usluga kao jedinstvenu regulisani profesiju, moramo prvo definisati šta zapravo znači regulisana profesija.

U pravnom smislu regulisana profesija predstavlja profesionalne delatnosti kod kojih je obavljanje tih delatnosti uslovljeno posedovanjem određenih profesionalnih kvalifikacija, kao i delatnosti kojima se bave članovi stručnih organizacija sa profesionalnim nazivom. U sociološkom smislu, profesija podrazumeva zanimanje koje ima monopol nad nekim konkretnim delatnostima i praktičnim veštinama za koje je potrebno dugo-trajno školovanje i kao takvo vremenom postaje društveno prepoznatljivo.

Postojanje regulisanih profesija je izuzetno poželjno kako za same regulisane subjekte tako i za korisnike tih usluga. Regulacijom se postiže povećavanje standarda, koji su postojali bez ili sa lošom regulacijom tih pitanja, zaštita interesa i prava korisnika usluga kao i smanjivanje rizika od štetnih posledica i mogućih troškova potrošača u potrazi za adekvatnom uslugom. Regulisanjem određene profesije dolazi se do toga da se delatnost koja se reguliše stavlja na viši nivo od čega benefit imaju i sami regulisani subjekti koji nude usluge. Uvođenjem uslova ulaska na tržište autorizacijom kao regulativnim instrumentom, obveznim sertifikacijama ili licenciranjem, postavljaju se barijere pri ulasku čime se onemogućava ulazak novih proizvođača koji bi mogli da konkurenčkim cenama, uz manje stručnosti, umanjuju profit proizvođača koji se već nalaze u dotoj grani, a sve to se odnosi i na sam kvalitet proizvoda, odnosno usluge. Regulisanjem se dolazi do povećanja kvaliteta usluga regulisane profesije, a samim tim i do pozitivnog mišljenja javnosti o toj delatnosti što će za rezultat imati povećanu tražnju za tim uslugama. Sa druge strane, imamo amatersko tržište čiji akteri nemaju odgovarajuće stručne kvalifikacije i u kome nema državne regulacije. Može se reći da se u slučaju delatnosti pružanja kozmetičkih usluga u Republici Srbiji nivo regulacije nalazi negde između amaterskog, to jest ne-regulisanog tržišta i regulisane profesije, gde ipak postoji nekakva regulacija, ali nedovoljno da bi se nazvalo regulisanim profesijom.

Delatnost kozmetičkih salona, kao pravnih lica specijalizovanih za pružanje kozmetičkih usluga, definisana je *Uredbom o klasifikaciji delatnosti* („Sl. glasnik RS“ 54/2010) u kojoj oblast ovog istraživanja čine dve zakonske grupe delatnosti. Prva, očigledna, je „Delatnost frizerskih i kozmetičkih salona“ a druga „Delatnost nege i održavanja tela“. Prvoj grupi spadaju masaže, manikir, pedikir, šminkanje i drugo, dok je drugom grupom, između ostalog, obuhvaćen solarijum.

Još precizniji opis delatnosti kozmetičkih usluga nudi novodonešeni *Pravilnik o posebnim sanitarnim uslovima koje moraju da ispune objekti u kojima se pružaju usluge održavanja higijene, nege i ulepšavanja lica i tela* („Sl. glasnik RS“, br. 8/2019, u daljem tekstu Pravilnik), čl. 1–9, a to je da su kozmetički saloni objekti, tj. pravna lica u kojima se obavlja delatnost pružanja usluga održavanja higijene, nege i ulepšavanja lica i tela i nemedi-

cinskih estetskih intervencija kojima se narušava integritet kože (čl. 1.). Takođe, dalje definišući objekat, ovaj pravilnik navodi i primere usluga koje se pružaju: frizerske, manikirske, pedikirske, kozmetičke, usluge masaže, solarijuma, pirsinga, tetovaže i drugo (čl. 2.).

Gore navedeni *Pravilnik* propisuje koji su to, pre svega, sanitarni uslovi koje moraju da zadovolje objekti u kojima se vrše navedene usluge kao i površinski minimum istih. Shodno tome zakonodavac čl. 5. propisuje da svaki kozmetički salon u kome se nude usluge održavanja higijene, nege i ulepšavanja lica i tela mora da ima radnu prostoriju; izdvojen prostor sa čekaonicom sa stolicama i vešalicom; pomoćnu prostoriju (za odlaganje i pranje prljavog rublja); prostoriju ili izdvojen prostor u radnoj prostoriji za držanje čistog rublja i predmeta opšte upotrebe; sanitarni čvor sa pred prostorom; manji rashladni uređaj za čuvanje kozmetičkih preparata; jednokratni potrošni materijal za zaštitu uređaja, opreme i nameštaja, kao i sterilizator (autoklav ili suvi sterilizator).

Ukoliko se u istom objektu pružaju različite higijenske usluge neophodno je prostorije budu fizički odvojene u posebne prostorne i funkcionalno povezane celine. Izuzetno, u slučaju pružanja srodnih usluga prostorije za pružanje higijenskih usluga mogu biti odvojene paravanima koji moraju biti svetlih boja i u čistom stanju.

Površina radne prostorije zavisi od broja radnih mesta, kao i od vrste i broja usluga koje se u njoj pružaju. Minimalna površina radne prostorije, sa jednim mestom za pružanje usluga, iznosi po $8m^2$ za frizerske, manikirske i pedikirske usluge i po $10 m^2$ za kozmetičke usluge, usluge masaže, solarijuma, pirsinga, tetovaže i sl. Za svako novo mesto minimalna površina radne prostorije uvećava se za $2,5 m^2$ po stolici, odnosno $4 m^2$ po ležaju (čl. 6.). Sanitarni čvor i pred prostor moraju biti opremljeni uređajima, priborom i sredstvima za održavanje lične higijene tj. toalet sa svim obaveznim elementima (čl. 7.).

Pored pretežno sanitarne materije ovog *Pravilnika*, u jednom članu (čl. 9.) predviđa se regulacija po pitanju sertifikata. Ovdje se navodi da lica koja pružaju usluge u ovim objektima moraju biti stručno osposobljena za rad i posedovati dokument formalnog obrazovanja ili sertifikat o neformalnom obrazovanju ili završenoj obuci izdatoj od strane ustanove koja ima status javno priznatog izvođača aktivnosti obrazovanja odraslih ili završenu javno priznatu obuku. Takođe su u obavezi da diplome, uverenja, javne isprave, licence i uputstvo za korišćenje aparata u objektima iz člana 1. Pravilnika izlože na vidnom mestu u objektu u kojem se pružaju usluge održavanja higijene, nege i ulepšavanja lica i tela. Vlasnici aparata su

dužni da obezbede obuku zaposlenih za rad, što se potvrđuje odgovarajućom potvrdom ovlašćenog distributera. Potvrda o stečenom obrazovanju mora biti javno i vidno istaknuta.

Ovaj pravilnik je donet februara 2019.g. na osnovu *Zakona o sanitarnom nadzoru* („Sl. Glasnik RS”, 125/2004). Što se tiče osnivanja kozmetičkog salona barijera pri ulasku gotovo da nema, u suštini, svako može da osnuje kozmetički salon, potrebno je samo da se registruje kod nadležnog organa, tj. kod Agencije za privredne registre. Ne postoje nikakvi zakonski ni podzakonski propisi koji bliže određuju posebne uslove za bavljenje ovom delatnošću, u smislu da bi se uopšte registrovao kozmetički salon.

Pravilnikom o preventivnim mera za bezbedan i zdrav rad na radnom mestu („Sl. glasnik RS”, br. 21/2009 i 1/2019) propisani su minimalni zahtevi koje je poslodavac dužan da ispunи u obezbeđivanju primene preventivnih mera pri korišćenju sredstava i opreme za ličnu zaštitu na radu. Pored ovih pravilnika na ovu oblast se odnose mnogobrojni zakonski i podzakonski akti čija se materija prevashodno odnosi na sanitarnu zaštitu i bezbednost na radu i poreska pitanja (kao što su npr. *Pravilnik o preventivnim mera za bezbedan i zdrav rad na radnom mestu*, *Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu* itd.). Sertifikacija se ne spominje nigde više osim u gore navedenom *Pravilniku*.

Takođe ovom problemu doprinose i niski standardi potrošača koji ne vide koliki je ovo zapravo problem i naviknuti su da prihvataju ovakve prakse rada kozmetičkih salona takve kakve jesu, bez želje za nekim većim promenama.

Pored niskih standarda, još jedan od faktora koji doprinose konstantnom uvećanju ovog problema jeste, između ostalog, što je velika većina privrednih subjekata koji pružaju kozmetičke usluge osnovana od strane fizičkih lica koja nisu upućena dovoljno u propise. Direktno povezana sa nepoznavanjem propisa vlasnika tih privrednih subjekata je nemogućnost njihove primene. Tu se pokazuje jedan propust regulatornog tela koje čak i kada doneše propise ne preduzima adekvatne mere da bi upoznao, pre svega mala privredna preduzeća kao što su kozmetički saloni, sa njihovom sadržinom.

Interesantno je i da sudska praksa ništa bliže ne govori o pitanjima kozmetičkih salona, štaviše nema gotovo nijednog zabeleženog sudskeg postupka vezanog za kozmetiku i kozmetičke salone. Ova činjenica, naravno, nije pokazatelj toga da saloni dobro rade, već da je stav potrošača takav da na sve pristaju bez namere da se sukobe sa salonima, prihvatajući taj *status quo*, rešavajući svaki problem sami sa kozmetičarima ili ga ne rešavajući uopšte. Ovakva situacija na prvi pogled

deluje dobro jer se pravosuđe ne opterećuje bespotrebno, ali sa druge strane korisnici kozmetičkih usluga su usled neinformisanosti prepušteni kozmetičarima koji uvek teže da sebe opravdaju okrivljujući same klijente, primera radi da je posledica depilacije, koja je prouzrokovana eadekvatnim voskom, zapravo alergijska reakcija i sl.

3. EDUKACIJA

Postavlja se pitanje da li privredna društva čija je pretežna delatnost pružanje kozmetičkih usluga mogu da vrše edukacije i izdaju sertifikate?

Odredbama *Zakona o privrednim društvima* („Sl. glasnik RS”, br. 36/2011, 99/2011, 83/2014 – dr. zakon i 5/2015), članom 4. propisano je da preduzetnik kao i privredno društvo koje ima datu pretežnu delatnost, može obavljati i sve druge delatnosti koje nisu zakonom zabranjene, nadalje je propisano da se posebnim zakonom može usloviti registracija ili obavljanje određene delatnosti izdavanjem prethodnog odobrenja, saglasnosti ili drugog akta nadležnog organa. Odredbom člana 4. *Pravilnika o sadržini Registra privrednih subjekata i dokumentaciji potreboj za registraciju* („Sl. glasnik RS”, br. 6/2012) propisani su podaci o subjektu registracije koje sadrži Registar, u ovom slučaju Registar privrednih subjekata koji vodi Agencija za privredne registre. Između ostalih, Registar obavezno mora da sadrži samo šifru pretežne delatnosti.

Dakle, preduzetnik ima obavezu da u Registar upiše samo jednu, pretežnu delatnost, opisujući je u poslovnom imenu, jer mu je po zakonu dozvoljeno da obavlja i druge delatnosti, s tim što sam mora voditi računa o ispunjenosti uslova za obavljanje tih delatnosti. U praksi sami preduzetnici u poslovnom imenu nabrajaju različite delatnosti, tako što registruju izdvojena mesta sa istom adresom kao što je adresa sedišta sa različitim šiframa delatnosti, ali za ovakvim postupanjem samih preduzetnika nema potrebe. Prema navedenom, preduzetnik koji obavlja delatnost kozmetičkih salona kao pretežnu, može da obavlja i edukacije (što spada u delatnost ostalog obrazovanja), bez obaveze da registruje bilo kakvu promenu podataka. Posebnim propisima nije uslovljeno da se delatnost obrazovanja van sistema osnovnog i akademskog ne može obavljati ako nije registrovana. Naravno, ukoliko preduzetnik želi da poslovnom imenu doda, pored reči kozmetičke ili frizerske usluge i reč „edukacija“, može i to će učiniti tako što će registracionom organu poslati prijavu za promenu poslovног imena preduzetnika kao i dokaz o uplati odgovarajuće naknade.

Zakonski propust je što dopušta ovu preteranu samoregulaciju tržišta i samosertifikaciju tih tzv. „edukativnih“ kozmetičkih centara, i na taj način onemogućava uspostavljanje regulacije od strane državnih organa.

Gore navedeno je, takođe potkrepljeno članom 9. *Pravilnika*. Predviđeno je da lica koja pružaju usluge u objektima stručno budu ospozljena za rad i poseduju dokument formalnog obrazovanja ili sertifikat o neformalnom obrazovanju i završenoj obuci izdat od strane ustanove koja ima status javno priznatog izvođača aktivnosti obrazovanja odraslih i završenu javno priznatu obuku.

Zbog svega navedenog, u Srbiji je sada stanje u praksi krajnje haotično. Tržište je preplavljeno mnogobrojnim neformalnim sertifikatima koje se nekontrolisano i nestandardizovano dodeljuju po tržištu, i uz konstantno nicanje novih sertifikacionih centara pravi se još veća zbrka. Ovome je nepohodno stati na put uspostavljanjem regulacije koji će težiti unifikaciji standarda stručnog ospozljavanja.

Zanimljiv je podatak da država, u okviru programa obuke odraslih, istoimenim pravilnikom obučava nezaposlena punoletna lica u cilju smanjenja nezaposlenosti korišćenjem kapaciteta brojnih stručnih škola i obuke prema zahtevima poslodavaca. U okviru ovog programa, između ostalog, nudi se i program obučavanja za negu lica i tela. Obuka obuhvata 350 časova, od kojih je 50 praktičnih. Nakon završene obuke polaznici će biti ospozobljeni da pripremaju klijenta za različite tretmane, vrše depilacije, pilinge lica, nanose maske, pakovanja, kreme, vrše masaže lica i slično. Na ovom primeru vidimo pozitivan uticaj državne regulacije u oblasti pružanja kozmetičkih usluga, gde se nekvalifikovana lica obučavaju za određene poslove. Dok sa druge strane privatni sertifikacioni centri za i do petnaest puta manji broj časova izdaju sertifikate kojima ospozobljavaju polaznike da rade mnogobrojne kozmetičke zahvate koji evidentno prevazilaze nivo njihovih sposobnosti. Razlog tome što će se ljudi koji imaju očigledno manje znanja i stručne spreme tretirati na tržištu rada bolje nego oni koji su prošli validnu mnogo dužu regulisanu obuku pod nadzorom Ministarstva prosvete, vidimo u tržištu koje to prihvata. Osnova toga su potrošači koji nisu upoznati sa kvalifikacijama i samim tim prihvataju sve kozmetičare kao manje više jednake, što u stvarnosti i nije tako. Nema raslojavanja radnika na one sa stvarnim validnim kvalifikacijama i one koji su priučeni i koji bi, da su potrošači upoznati sa činjeničnim stanjem njihovog znanja bili ubrzo istisnuti sa tržišta. Problem je takođe

i to što nestručna, u velikom broju i nelegalna, konkurenčija utiče na posao legalnih kozmetičkih salona. Pored toga i veliki je broj zapošljavanja na crno u kozmetičkim salonima što direktno one-mogućava državnu kontrolu u tim slučajevima. Načelno, treba izbeći da postoji veliki broj tela koja vrše bilo koji od oblika autorizacije (bilo da izdaje sertifikate, akreditacije, licence, dozvole ili vrši registraciju) iz razloga što ovakav slučaj u praksi zbunguje potrošače i umanjuje kredibilitet tih sistema autoritarizacije. Upravo je ovo slučaj u Srbiji danas.

3.1. Primeri nekih privatnih edukacija u Srbiji

3.1.1. KALLOS LASH ACADEMY¹

Kallos lash academy nudi pet tipova kursa za nadogradnju trepavica. Kurs traje od sedam do devet nedelja, u zavisnosti od toga koji nivo se odabere. Sastoji se iz teorijskog dela, praktičnog dela bez modela i rada na modelu. Na kursu se predstavljaju prvo proizvodi koji treba da se koriste, njihov sastav i način upotrebe. Takođe polaznici uče kako da pripreme svoje radno okruženje, kako pravilno da drže pincete i nanose trepavice. Polaznici usvajaju znanja o vrstama trepavica koje postoje, njihovoj debljini i gustini. Završni deo ovog kursa sastoji se iz edukacije o alergijama i problemima koji se mogu javiti prilikom aplikacije trepavica.

3.1.2. PHI ACADEMY²

Zvanje *Philashes artist-a* dobija svako ko je prošao Phi obuku, svaki *artist* dobija sertifikat koji ima svoj broj. Iz akademije navode da ukoliko *artist* želi da napreduje mora da prati trendove i promene u tehnikama i aktuelnim materijalima. Postoje razne titule među kojima su *craft master*, *royal master*, *grand master*. Za titulu *royal artista*, na primer, zahteva da osoba ima zvanje *artist* barem šest godina, i takođe za sticanje te titule mora biti preporučen od strane svog mastera. Ova akademija ima svoje centre po celom svetu, neke od zemalja su Sjedinjene Američke Države, Izrael, Rusija i mnoge druge. Sam *phi trening* podelen je na dva dela. Postoji teorijski deo u kome se objašnjava kako da se radi nadogradnja trepavica, zatim deset nivoa koji moraju da se pređu da bi se dobilo zvanje *artist*. *Philashes* ima svoj *worldmap* gde se može pronaći bilo koji *artist*, njegove kvalifikacije kao i lokacija na kojoj radi. Svaki *artist* dobija opremu koja će mu biti potreb-

1 Kallos Lash Academy, Basic edukacija, <https://kalloslashcollection.com/pages/basic-edukacija-klasicna-tehnika-1-1> (27. 04. 2019.)

2 Phi Academy, Phi lashes, <https://www.phi-academy.com/treatment/philashes/> (27. 04. 2019.)

na u radu. Ova akademija takođe nudi online kurseve i radionice.

Phi akademija pored nadogradnje trepavica, nudi i mnogobrojne druge kurseve među kojima je i *Phibrows* koji se odnosi na iscrtavanje obrva. Kurs traje isto koliko i kod trepavica. Iz Phi akademije navode da je ovakva procedura predviđena za punoletne osobe (maloletnici je dostupna isključivo uz pratnju roditelja) i upozoravaju da se iscrtavanje obrva ne sme raditi ako je koža oštećena ili se oporavlja.

3.1.3. BOŽIDARAC³

Tvrde da *nail art* kurs obezbeđuje kompletno znanje! Sve procedure i veštine se uče, medicinska nega uključujući i rad na modelu. Uči se sve od prijema mušterije pa do higijenskih uslova, načina komunikacije, alata i preparata. Previđeno je 35 školskih časova.

3.2. Primeri nekih državnih edukacija u Srbiji

3.2.1. KOZMETIČKI TEHNIČAR– MEDICINSKA ŠKOLA „NADEŽDA PETROVIĆ“⁴

U okviru ovog smera uče se profesionalni trentmani koji se sprovode nad licem i telom, kožom i noktima u cilju estetskog ulepšavanja, ali i po preporuci kožnog lekara. Kozmetičkom tehničaru na raspolaganju stoje razne naprave i uređaji namenjeni za estetsko tretiranje epitela (površinsko tkivo na sluzokoži), zatim masažeri i lampe, lupe za posmatranje lica i vrata. Kozmetičarski tehničar osposobljen je za primenu savremenih kozmetičkih postupaka kao što su uklanjanje dlačica (epilacija), uklanjanje strija, bora i manjih ožiljaka pomoću lasera.

Učenici se osposobljavaju za samostalno obavljanje terapijsko-estetskih procedura u području aplikativne kozmetike kože lica, tela, kose i noktiju, zatim izvođenje dekorativnih kozmetičkih procedura i terapijskih procedura u dermatologiji. Učenici takođe uče kako pravilno da izaberu kozmetičke preparate.

3.2.2. ŠKOLA ZA NEGU LEPOTE U BEOGRADU⁵

Na smeru manikir-pedikir, obrazovanje traje tri godine. Pedikir, manikir, depilacija i nadogradnja noktiju su oblasti koje se uče u školi. Učenici imaju stručne predmete sa praktičnom nastavom

3 Božidarac, Kurs za nokte– manikir, pedikir, <https://www.bozidarac.rs/lat/kurs-za-nokte/> (27. 04. 2019.)

4 Medicinska škola „Nadežda Petrović“, Smer kozmetički tehničar, <http://www.medicinskazemun.edu.rs/kozmet.html> (27. 04. 2019.)

5 Škola za negu lepote, Smer pedikir i manikir, <https://www.skolazanelepote.edu.rs/smerovi/pedikir-i-manikir/> (27. 04. 2019.).

koji im omogućavaju da po završetku školovanja budu sposobljeni za rad u salonu. Učenici svoje znanje testiraju na takmičenjima, sajmovima obrazovanja i sajmovima lepote. Praktična nastava se odvija u specijalno uređenim prostorijama odnosno salonima.

*

Nažalost, veliki broj kozmetičkih salona u Srbiji daje sebi za pravo da imaju sopstvene edukativne obuke i izdaju samostalno sertifikate. Evidentno je da je znanje koje se stekne na ovakav način je diskutabilno.

Važno je i napomenuti da u prodaji još odavno postoje UV lampe i gel-lakovi, što omogućava kućnu upotrebu, međutim, u skorije vreme su se pojavili paketi sa opremom za nadogradnju trepavica, koji otvara mogućnost da se ova procedura radi kod kuće što može biti veoma opasno i neminovno nosi sa sobom veliki rizik.

4. GDE JE GRANICA IZMEĐU KOZMETIKE I DERMATOVENEROLOGIJE?

Za odgovor na ovo pitanje obratile smo se medicinskom stručnjaku od koga smo doabile sledeće informacije.

Dermatovenerologija je medicinska disciplina koja se bavi patološkim stanjima na koži. Pod patološkim stanjima na koži podrazumevaju se sve promene koje se mogu naći na koži uključujući i izrasline. Jedino dermatolog prethodnim dermoskopskim pregledom može utvrditi da li je promena na koži benigna ili maligna i da li se može hirurški odstraniti. Promene u vidu izraslina na koži nazivaju se tumori, tu između ostalog spadaju i bradavice, i njih sme skidati samo osoba sa stručnim znanjem.

Medicinsko tretiranje promena na koži se vrši u medicinskim ustanovama, posebno ukoliko se nekim hemijskim sredstvima, primera radi tečni azot, uklanjuju te vrste promena. Tu se nalazi granica. Kozmetički tretman ne sme da narušava integritet kože ili drugim rečima – „može da maže, a ne sme da seče“! Posao kozmetičara svodi se na nanošenje preparata na površinu kože kao što su razne kreme, maske i slično, ali nikako ne sme da narušava površinski sloj kože na bilo koji način. Upitno je čak da li bi ukozmetičkom salonu smeće da se tretiraju akne jer i to predstavlja jedan vid narušavanja kontinuiteta kože. Posebno se mora tretirati prilikom ovakvih tretmana regija nosa jer može doći do tzv. upale kaverognog sinusa i ozbiljnih komplikacija.

Rizici izvođenja ovakvih tretmana od strane nestručne osobe su ogromni. Pored infekcija do

kojih dolazi zbog nesterilnih uslova i prljavštine, može doći do toga da se bradavica skine premaši, što može dovesti do toga da bradavica poraste ponovo i uveća se, a ukoliko se bradavica skine previše može doći do trajnih ožiljaka. Najgori scenario u ovakovom zahvatu jeste da je bradavica bila maligni melanom, najopasniji tumor u medicini, koji je smrtonosan. Zbog toga je jako važno da se pre nego što dođe do uklanjanja bradavica i drugih promena izvrši pregled kod dermatologa i da se ovakve procedure vrše u medicinskim ustanovama od strane obučenih profesionalaca!

5. KOZMETIČKI PROIZVODI

Kozmetički proizvodi jesu supstance, preparati ili proizvodi koji dolaze u kontakt sa spoljašnjim delovima ljudskog tela (koža, dlaka, nokti, usne, spoljašnji delovi polnih organa) ili sa Zubima i sluzokožom usne duplje, radi čišćenja, parfumisanja, menjanja njihovog izgleda i/ili korigovanja mirisa tela i/ili zaštite i održavanja (čl. 4. st. 7. Zakon o zdravstvenoj ispravnosti predmeta opšte upotrebe, „Sl. Glasnik RS“ br. 92/2011).⁶

Uredba o bezbednosti kozmetičkih proizvoda EU 1223/2009 koja je u Evropskoj Uniji na snazi od jula 2013. godine uvodi nova pravila kojima je cilj da se poveća bezbednost kozmetičkih proizvoda, osiguraju viši standardi i omogući bolja informisanost korisnika. Ideja koja стоји iza ove Uredbe je pojednostavljinje procedura i ujednačavanje terminologije kako bi se omogućio nesmetan promet dobara kroz jedinstveno tržište Evropske Unije. Jedan od osnovnih ciljeva kozmetičke uredbe je da se osigura da proizvod bude kvalitetan i bezbedan za korisnike.⁷

Potpisivanjem *Sporazuma o stabilizaciji i pri-druživanju Evropskoj Uniji*, Srbija se obavezala da će transponovati ovu *Uredbu* u svoju zakonsku regulativu. Prema nacionalnom programu za usvajanje pravnih tekovina evropskog zakonodavstva, vremenski rok za potpunu harmonizaciju, transponovanje i implementaciju je decembar 2018. godine. Implementacija još uvek nije izvršena, prema stanju do kraja 2019. g.

Najznačajnije promene predstavljene u okviru Uredbe 1223/2009 su: pojačani bezbednosni zahtevi za kozmetičke proizvode; uvođenje pojma „odgovorne osobe“; centralizovana evidencija svih kozmetičkih proizvoda stavljenih na tržište Evropske Unije; uvođenje izveštavanja o ozbilj-

6 Dipl. farmaceut A. Stanivuković, EU Uredba 1223/2009 o kozmetičkim proizvodima iz ugla proizvođača u Srbiji, 2015.

7 S. Savić i J. Panuović, Bezbednost kozmetičkih proizvoda u svetu evropskih propisa: kozmetička uredba 1223/2009, Univerzitet u Beogradu, Farmaceutski fakultet, katedra za farmaceutsku tehnikologiju i kozmetologiju, 2014.

nim neželjenim efektima; nova pravila za upotrebu nanomaterijala u kozmetičkim proizvodima.

Odgovorna osoba(*Responsible person*) fizičko ili češće pravno lice sa sedištem u Evropskoj Uniji, čiji se naziv i adresa nalaze na deklaraciji proizvoda. Jedna od glavnih obaveza odgovorne osobe je izrada Dosjea sa informacijama o kozmetičkom proizvodu. On predstavlja prateći dokument za svaki kozmetički proizvod koji je dostupan na tržištu. Kozmetička uredba zahteva da kozmetički proizvodi budu obeleženi na adekvatan način kako bi korisnik mogao da se informiše o sastavu i roku upotrebe nakon prvog otvaranja proizvoda.

6. RIZICI

6.1. Nadogradnja trepavica

Prilikom nadogradnje trepavica jedna sintetička dlačica se lepi za po jednu prirodnu dlaku. To je proces koji zahteva preciznost i mirnu ruku i traje jedan do dva sata. Uglavnom se nadograđi između 40 i 100 novih dlačica po oku. Ukoliko osoba koja se time bavi nije profesionalac i nije prošla odgovarajuću edukaciju, može se desiti da zalepi jednu sintetičku trepavicu za više prirodnih. S obzirom na to da dlake rastu različitim tempom ukoliko dođe do ovakvog slepljivanja može doći do čupanja i otpadanja prirodnih trepavica.⁸

Flare trepavice, iako u najvećem broju slučajeva jeftinije, treba izbegavati. Ovo je procedura u kojoj se pramen od dve, tri dlačice lepi za jednu prirodnu dlaku koja pod težinom sintetičkih može da pukne posle određenog vremena išto će dovesti do opadanja trepavica.

Materijal je važan, ni u jednom trenutku ne dolazi lepak u dodir sa kožom niti okom, samo sa korenom trepavice, međutim s obzirom na blizinu oku i osetljivost tog dela ukoliko materijali nisu odgovarajući može doći do posledica. Najčešće se koriste sintetičke trepavice, ali prirodne od konjske dlake bi bile najpoželjnije jer ne mogu izazvati alergijske reakcije, nekada se koriste i plastične koje su teške i ne daju priordan izgled. Što se lepkova tiče, oni su crne boje da bi trepavice pri korenu izgledale tamnije i gušće, treba paziti da lepkovi ne sadrže formaldehid koji može izazvati jake alergijske reakcije. Osim što izaziva alergijskereakcije, neka istraživanja su pokazala da formaldehid može biti kancerogen, tako da ga svakako treba izbegavati.⁹

Nadogradnja trepavica može izazvati konjunktivitis ili keratitis. Iritacija može biti prouzrokovana

-
- 8 O. Avitzur, Consumer report, <https://www.consumerreports.org/cro/2013/05/eyelash-extensions-can-pose-health-risks/index.htm>(30. 04. 2019.)
 - 9 American cancer society, What is Formaldehyde, <https://www.cancer.org/cancer/cancer-causes/formaldehyde.html> (30. 04. 2019.)

na direktnim kontaktom sa trepavicom ili ekstremnom osetljivošću na materijale koji se koriste. Od svih kozmetičkih tretmana nadogradnja trepavica je uzrok najvećeg broja konsultacija kod oftamologa u Japanu, gde su ove nadogradnje izuzetno popularne.¹⁰

Postoji opasnost da od ekstenzivne primene nadogradnje trepavica prirodne trepavice toliko oslabe da dođe do njihovog otpadanja. Fakultet za oftamologiju u Velikoj Britaniji upozorava da ponovljena nadogradnja trepavica može dovesti do stanja gde dlačice opadaju od prevelike težine postavljene na njih, kao rezultat toga može doći do oštećenja folikula dlake što za posledicu može imati usporavanje rasta ili čak prestanak rasta dlačke. Takođe, nadogradnja trepavica može izazvati stanje gde usled alergijske reakcije i trljanja oka od strane osobe dolazi do opadanja trepavica.

U velikom broju slučajeva kozmetičari tvrde da je kod trepavica nemoguće doživeti alergijsku reakciju ili bilo kakvu štetnu posledicu jer ne dolazi do kontakta sa kožom, međutim klijenti su imali drugačija iskustva.

M. iz Beograda je imala je jako negativno iskustvo. Stavljala je trepavice više puta i nikada nije imala nikakve posledice dok posle jednog odlaška nije doživela da joj od lepka za trepavice nateknu kapci i pojave se plikovi po celom licu, M. je na sreću odmah otišla kod doktora koji je uspeo da joj pomogne rekavši joj da je imala jaku alergijsku reakciju i morao je da joj iščupa trepavice, prirodne i veštačke. M. je na svu sreću prošla bez dugoročnih posledica međutim, kako sama kaže nikada se više neće ohrabriti da uradi trepavice ponovo. M. navodi da i pored ovoga što joj se desilo i dalje veruje svojoj kozmetičarki.¹¹

Lepak koji se koristi za trepavice takođe privlači na sebe bakterije i prljavštinu što može izazvati infekciju oka. Trepavice koje se koriste prilikom tretmana nose često bakterije u sebi. U najgorem slučaju infekcije do kojih dovode nadogradnje trepavica mogu izazvati gubitak vida ili ožiljke na rožnjači. Još jedan od mogućih rizika jeste ekstenzivno sušenje oka. Obzirom da su trepavice prevashodno tu da bi zaštitile oko od vetra i prljavštine, naučnici su zaključili da postoji optimalna dužina trepavice kako bi se oko zaštitilo, 1/3 dužine oka je optimalna dužina, sve ostalo dovođi do isušivanje oka.¹²

-
- 10 I. Szydlo, Know the risk, <https://ottawacitizen.com/sponsored/health-sponsored/know-the-risks-eyelash-extentions-can-cause-serious-eye-health-issues> (30. 04. 2019.)
 - 11 Istinita priča Milice iz Beograda, <https://zena.blic.rs/lepota/milica-je-otisla-da-stavi-svilene-trepavice-kad-se-probudila-oci-vise-nije-mogla-da/cl8k0q2> (30. 04. 2019.)
 - 12 S. Nyerges, The Hidden Dangers of Eyelash Extentions, <http://morelandeyecare.com/hidden-dangers-eyelash-extentions/>(30. 04. 2019.)

Čmičak, svrab, crvenilo, otok, bol i bele ili žute izlučevine neki su od mogućih posledica i dove do toga da kapci ne mogu da se otvore, može se javiti preosetljivost na svetlost ili zamađen vid. Stručnjaci ne preporučuju devojkama ove procedure međutim savetuju da, ukoliko se ipak odluče, odu kod proverenog kozmetičara koji je specijalizovan za ekstenzije, ali i da odrade istraživanje unapred kako bi se uverile da nisu alergične na sastojke lepka. Važno je da znaju da nije sramota pitati kozmetičara da pogleda sastav proizvoda koji se koristi kako bi mušterije izbegle alergijsku reakciju na formaldehid koji se najčešće nalazi u lepkovima za trepavice. Takođe, bi bilo dobro da devojke unapred urade test na alergiju. U Sjedinjenim Američkim Državama je sada obavezan deo tretmana prvo testiranje na alergije na lepak. Higijena je najvažnija kako navode stručnjaci, prvo se uverite da vaš kozmetičar ima odgovarajuću obuku, zatim proverite sastojke na proizvodima koje će koristiti i uverite se da je kozmetički salon čist, da vaš kozmetičar pere ruke i nosi rukavice prilikom tretmana. Takođe, ukoliko primetite ikakve iritacije što pre posetite svog oftamologa.¹³

Jedna devojka iz Perta u Australiji je saznala na teži način da je trebalo dobro da se raspita pre nego što se odluči za ovako nešto. Nakon odlaska kod nestručne kozmetičarke nije bila zadovoljna svojim trepavicama. U očajničkom pokušaju da spasi ono što je ostalo otišla je kod druge kozmetičarke, međutim nije bilo pomoći. Njene prirodne trepavice su otpale u potpunosti. Kozmetičarka koja je pokušala da joj pomogne, je inspirisana ovim slučajem, izdala upozorenje devojkama da se dobro raspitaju i provere kvalifikacije svog kozmetičara, kako ne bi doživele istu situaciju, dodajući da nisu svi kozmetičari isti.¹⁴

Nažalost u Srbiji su poznati slučajevi gde žene u nadi da će postati uspešne preduzetnice otvaraju kozmetičke salone i rade same zahvate u njima bez ikakve prethodne edukacije.

6.2. Japansko iscrtvanje obrva

Japansko iscrtvanje obrva je trend koji raste u popularnosti u celom svetu, pa tako i u Srbiji. Procedura se odvija tako što se malim skalpelom seče koža kako bi se ubacila boja, iscrtava se dlačica po dlačica kako bi obrve imale prirodan

13 A. Hellen, Eyelash extensions: Are they safe?, <https://www.allaboutvision.com/cosmetic/eyelash-extensions.htm>(02. 05. 2019.)

14 S. Young, Beauty expert issues warning, <https://www.independent.co.uk/life-style/woman-eyelash-extensions-real-fall-out-beauty-expert-warning-damage-infection-doctor-a7929081.html> (02. 05. 2019.)

izgled. Efekat boje izbledi posle nekog vremena, dakle nije isto kao tetovaža obrva. Kao i svaki sličan zahvat i iscrtavanje obrva sa sobom nosi određene rizike.¹⁵

Što se pigmenata tiče najčešće se koriste organski pigmenti tako da su alergijske reakcije retke, ali ne i nemoguće.

Kod iscrtavanja obrva mnogo veću pretnju predstavljaju infekcije. Skalpelom se direktno useca koža i nesterelisanost kao i loši higijenski uslovi mogu dovesti do raznih infekcija i bolesti uključujući hepatitis i HIV. Ključno je da sva oprema koja se koristi bude sterilisana na propisan način. Takođe može doći do nastanka ožljaka ukoliko osoba koja radi nije stručna. Veruje se da iscrtavanje obrva, iako privremeno, nosi sa sobom iste rizike kao i tetoviranje.

Stručnjaci takođe i u ovom slučaju apeluju na potencijalne mušterije da se dobro raspitaju o kvalifikacijama njihovog kozmetičara, da se uvere u uslove higijene, sertifikate i obuku istih. Neophodno je da *artist* koristi higijenske rukavice, da se *blade* ili iglica koristi samo za jednog klijenta i za jedan tretman, da salon poseduje i koristi sterilizator za održavanje instrumenata koji su za višekratnu upotrebu itd.¹⁶

Primer: Posledice nestručnosti A. K. iz Melburna osetila je na svojoj koži kada je otišla na proceduru japanskog iscrtavanja obrva, standardnu za većinu kozmetičkih salona širom sveta, i suočila se sa užasom. Nakon što je došla kući primetila je da su joj obrve jako crvene, ali je to pripisala iritaciji od tretmana i mislila je da nema razloga za paniku. Međutim, kada se A. K. ujutru probudila zatekla je na svom jastuku kožu koja je otpala sa lica, čelo joj je bilo naduto, zajedno sa očnim kapcima koji su toliko natekli da su joj zaklanjali vid. Radilo se o infekciji koja je mogla imati pogubne posledice da nije odmah tretirana.¹⁷

6.3. Dekorativni manikir

Infekcija između nokta i mesa *perioniksije* bakterijska infekcija do koje može doći čupanjem zanoktika. Infekcija čak i ukoliko se javi na samo jednom prstu vrlo lako se širi na sve ostale. Put in-

15 L. Barhum, All you need to know about microblading, <https://www.medicalnewstoday.com/articles/320200.php> (02. 05. 2019.)

16 Šta obavezno morate znati pre odlaska na iscrtavanje obrva, <http://www.novosti.rs/vesti/lifestyle/305.html:760759-Sta-obavezno-morate-znati-pre-odlaska-na-iscrtavanje-obrva> (29. 04. 2019.)

17 Otišla je na japansko iscrtavanje obrva pa završila u bolnici, <https://www.alo.rs/razbibriga/zanimljivosti/otisla-je-na-japansko-iscrtavanje-obrva-pa-zavrsila-u-bolnici/162544/vest> (30. 04. 2019.)

fekcije nije dug. Glavni razlozi za infekciju su loši higijenski uslovi mesta rada i nesterilisani instrumenti koji se često koriste. Najčešće se problem izleći samo lokalnom terapijom, ali ako se radi o ozbiljnijoj infekciji neophodna je terapija antibioticima ili čak hirurška intervencija kako bi se drenirala inficirana rana. Za lečenje ovakvog problema potrebno je strpljenje.¹⁸ Drugi problem su atrofija nokatne ploče i njena zadebljanja, moguće je čak i da se nokat odvoji od podloge. Kada se nokatna ploča jednom povredi do kraja života će rasti defektan nokat i tu nema pomoći. Kod nadogradnje nokta radi se o anaerobnim uslovima bez kiseonika koji su pogodni za razvoj bakterija. Saloni moraju posedovati sterilizator, instrumenti za rad se moraju posle svake upotrebe sterilisati, a instrumenti za jednokratnu upotrebu se moraju posle upotrebe odbaciti.¹⁹ Jedan od rizika manikira je svakako i hepatitis C do koga može doći upotrebom nesterilisanih instrumenata na uništenu sluzokožu. Problem je, takođe taj što je dosta klijenata obolelih od ove bolesti sramota to da otkriju jer znaju da će im usluga biti odbijena, pa se tako može desiti da kroz salone prođe dosta ljudi sa različitim infekcijama. Kozmetičari, kako bi izbegli potrebu da sterilizuju svoju opremu, nastoje da ne primaju u salon potencijalne klijente sa virusnim infekcijama.

U Srbiji je čak zabeležen slučaj pritužbe oštećene strane Povereniku za zaštitu ravnopravnosti, koji je po tom pitanju izneo sledeće mišljenje. Da je vlasnica salona bila u obavezi da pruži usluge pedikira osobi sa virusnim hepatitism, ali je odbila nakon sto je saznala za tu činjenicu jer nema odgovarajuće sterilizatore i druge potrebne uređaje koje bi morala da poseduje, završilo se samo preporukom Poverenika vlasnicima kozmetičkog salona da preduzme sve neophodne mere kako bi obezbedila pružanje kozmetičkih usluga osobama koje žive sa virusnim hepatitism, da se ubuduće suzdržava od neopravdanog uskraćivanja pružanja usluga osobama u okviru obavljanja poslova iz svoje delatnosti, i da postupa u skladu sa antidiskriminacionim propisima.²⁰

18 Opasnosti kod pedikira, <https://zena.blic.rs/zdravlje/sve-opasnosti-koje-vas-mogu-zadesiti-kod-pedikira-lecenje-infekcije-traje-mesecima/4zn87qz>(28. 04. 2019)

19 AusDocs, Dermatologists warn of dangers of acrylic and gel nails, <https://www.ausdoc.com.au/news/dermatologists-warn-dangers-acrylic-and-gel-nails> (30. 04. 2019.)

20 Dr Nevena Petrušić, Mišljenje poverenice za zaštitu ravnopravnosti u postupku povodom pritužbe koju je podnela organizacija H. H. iz B, protiv salona lepote K. iz B. <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/pritzuba-organizacije-h-h-protiv-kozmetickog-salona-k-zbog-diskriminacije-na-osnovu-zdravstvenog-stanja-u-oblasti-pruzanja-usluga/>(29. april 2019.)

Dalji rizici dekorativnog manikira proizilaze iz UV lampi koje se koriste prilikom sušenja gel laka, ali i sam gel lak nosi sa sobom određene rizike. Neka istraživanja pokazuju da UV lampe koje se koriste prilikom grejanja gel laka mogu izazvati promenu DNK kože što može izazvati starenje kože ili čak u najgorem slučaju rak iako su šanse za to jako male, sudeći po rečima stručnjaka Njujorškog medicinskog fakulteta, ipak stručnjaci savetuju da se nose na rukama rukavice ili krema za sunčanje prilikom manikira kako bi se rizik smanjio.²¹ Veći problem je oštećenje nokta. Istraživanja su pokazala da kontinuirana primena gel laka istanjuje nokatnu ploču. Rizik se kao i kod solarijuma povećava ako se ne poštuje životni vek lampe ili se lampe ne menjaju redovno. Akrili u gelovima mogu izazvati iritacije i alergijske reakcije kada dođu u kontakt sa kožom, mogući su i svrab, ekzem, peckanje, plikovi i slično. Pored toga, akrili omogućavaju bakterijama da se razvijaju ispod nokta.²² Problem je što većina žena neće povezati svoje simptome sa manikirom. Moramo napomenuti da rizik koji proizilazi iz sušenja gel laka u UV lampi nije ni približan riziku koji proizilazi iz upotrebe solarijuma, ali rizik ipak postoji, posebno kada se kontinuirano koristi.²³

6.4. Solarijum

Što se solarijuma tiče, u Srbiji kontrola ispravnosti do skoro nije bila regulisana zakonom iako stručnjaci upozoravaju da sunčanje u neispravnim solarijumima može dovesti do povećanog rizika od raka kože. Bez ikakve zakonske regulacije ispravnost solarijuma i kontrole nad rizicima potrošači su bili prepušteni savesti vlasnika salona i privatnih firmi koje se bave servisiranjem solarijuma. Nakon istraživanja Međunarodne agencije za istraživanje kancera i Svetske zdravstvene organizacije, solarijumi su uvršteni u kategoriju najvećih rizika od kancera. Genetske mutacije povezane sa melanominima češće su među korisnicima solarijuma, čak 43% u poređenju sa 28% slučajeva kod onih koji solarijum ne koriste.²⁴

21 The hidden health risks of gel manicures, <https://theheartsoul.com/hidden-health-risks-gel-manicures/> (02. 05. 2019.)

22 L. Goins, Are gel manicures safe?, <https://www.webmd.com/beauty/features/gel-manicure-safety> (02. 05. 2019.)

23 Stanford Medicine, Gel polish: What risks lie beneath painted beauty?, <https://scopeblog.stanford.edu/2013/09/12/gel-polish-what-risks-lie-beneath-painted-beauty/> (03. 05. 2019.)

24 Genetske mutacije od kvarcovanja, <http://rs.n1info.com/Zdravlje/a480976/Kvarcovanje-moze-da-pokrene-genske-mutacije-i-izazove-raniji-malignitet.html> (03. 05. 2019.)

Najveći problem kod solarijuma izazivaju do trajale sijalice. Kada istekne vreme rada sijalicama dolazi do povećavanja UV zračenja. Kod solarijuma treba redovno da se menjaju lampe, reflektori i filteri. Kod očiju štetno zračenje može izazvati kataraktu ili rak oka. Takođe *Zakon o nejonizujućim zračenjima* („Sl. glasnik RS“, br. 36/2009) uopšte ne pominje solarijume.²⁵

Prema podacima Instituta za javno zdravlje Batut u Srbiji je registrovan porast oboljevanja kod mlađih od 29 godina, pre svega devojaka. Stručnjaci upozoravaju da se u Srbiju uvozi veliki broj polovnih solarijuma koji nose sa sobom velike rizike. Zabранa upotrebe solarijuma osobama mlađim od 18 godina je još odavno na snazi u svim zemljama Evropske Unije, a u Australiji je od 2015. godine u potpunosti zabranjen solarijum. Izrada pravilnika koji se odnosi na solarijume je započeta u junu 2016. godine, a pravilnik je studio na snagu početkom 2019. godine.

Prema *Pravilniku*, u svim prostorijama u kojima se nalazi solarijum mora stajati natpis sa upozorenjem da upotreba solarijuma može izazvati rak kože (čl. 8. st. 1.). Korisnik solarijuma je obavezan da informisani pristanak u dva primerka, jedan zadržava vlasnik solarijuma, a jedan korisnik (čl. 8. st. 2.). Solarijum ne mogu da koriste lica koja koriste lekove koji su osjetljivi na UV zračenje, maloletna lica i lica koja su bolovala ili boluju od malignih tumorâa kože ili imaju oboljenja koja su praćena osjetljivošću na UV zrake (čl. 8. st. 4.). Vlasnici solarijuma poseduju sertifikat o tehničkim karakteristikama aparata i servisnu knjigu. U unutrašnjosti solarijuma postavljaju se digitalni merači utrošenog vremena lampi kako bi svaki korisnik mogao da zna da li su lampe ispravne ili ne (čl. 8. st. 6 i 7.). Ministarstvo zdravlja navodi da će se starati o primeni ovog pravilnika.

Iako su u inostranstvu, posebno u Sjedinjenim Američkim Državama i Australiji brojni poznati slučajevi u kojima žene pričaju svoja iskustva o kozmetičkim zahvatima koja su mogla ostaviti teške posledice na njihovo zdravlje, upravo da bi pomogle drugim ženama da ne naprave istu grešku, u Srbiji je, međutim, potpuno drugačija priča. Gotovo da nema slučajeva gde su žene spremne da izadu i kažu šta im se desilo, kao da je to svojevrsna tabu tema. Kozmetičari se ograjuju i tvrde da to nema veze sa njima, a žene nastavljaju da im veruju. Veliki je broj slučajeva gde se žene sa nuspojavama obrate kozmetičarki za pomoć, međutim, one tvrde da je to samo alergijska reakcija, ili da nema nikakve veze sa njima i tretmanom

25 A Marković, Opasnost od solarijuma, https://www.cins.rs/srpski/research_stories/article/opasno-zracenje-solarijuma-niko-ne-kontrolise (03. 05. 2019.)

koji su odradile. U Srbiji se nažalost o ovoj temi jako malo govorio čemu svedoči činjenica da od 100 devojaka i žena koje su uradile našu anketu čak 28% su imale neke štetne posledice, ali nisu bile spremne da o tome pričaju. 90% ispitanih devojaka tvrde da im je stručnost kozmetičarke na skali važnosti izuzetno važna, i čak 54% njih tvrdi da su upoznati sa kvalifikacijama svoje kozmetičarke, međutim to se jako teško uklapa sa činjenicom da čak 53% ispitanih žena i devojaka nisu bile upoznate ni sa jednim od ponuđenih stručnih edukacija (Božidarac, Philashes, Kallos, Beautyglamour i dr.). Takođe je važno napomenuti da su dva najvažnija kriterijuma za odabir kozmetičara bili stručnost (42%) i pouzdana preporuka (38%). Uz pretpostavku da su bile iskrene prilikom popunjavanja anketa, ovakvi rezultati mogu ukazati da u Srbiji žene imaju niske kriterijume što se kozmetike tiče ili ih je sramota da pitaju za proizvod ili kvalifikacije kako se ne bi zamerile kozmetičarki jednostavno olako shvataju rizike, u nadi da se ništa negativno njima neće desiti. Nesumnjivo je da se slične, ako ne i gore negativne posledice datih tretmana dešavaju, ali je to prosto nešto o čemu se ne priča skoro uopšte. Većina mušterija, iako se nešto loše desi, i dalje ima poverenja u svoje kozmetičare, koji se na razne dovitljive načine ograničavaju od odgovornosti pred klijentima, i time ih obmanjuju i zadržavaju ih kao mušterije. U vršenju ispitivanja javnog mnjenja, skoro нико od ispitanika nije htio da podeli iskustvo o posledicama tretmana koje su imali iako su već priznali da su ih imali, čak i oni koji bi dali odgovor bi predstavili to kao nešto minorno što ne zameraju svom kozmetičaru. Ipak, bilo je onih su hteli da pričaju o svojim negativnim iskustvima bez uzdržavanja.

U daljem tekstu nalaze se svedočenja ispitanika, koji su tražili da ostanu anonimni, u kojima navodimo slučajeve ostvarenih rizika kozmetičkih tretmana, a koji se ne odnose na gore navedene kozmetičke usluge.

„Otišla sam na mali zahvat gde laserom sprže kapijar da nema crvenila više, što je jako jednostavno i brzo, čula sam od drugarice da je tako jednostavan i bezbolan tretman pa sam bila opuštena misleći da sam u dobrim rukama renomiranog brenda kozmetičara. Osim što su mi preplatili zahvat, dobila sam infekciju ispod oka. Sutradan sam otišla kod iste žene da joj pokažem i da je pitam šta sad da radim međutim, ona je negirala da je to od njenog tretmana i izbacila me napolje. Imam i dan danas kao što vidite veliku crvenu kuglicu ispod oka, od tog tretmana, ne prodaje dan da ne zažalam što sam kročila unutra!“

„Otišla sam na pedikir u salon koji mi je drugarica preporučila, baš zato sto sam čula strašne priče hteća sam neku dobru preporuku. Na kraju sam izašla iz

tog „preporučenog“ sigurnog salona sa kandidijazom i dan danas mi je deformisan nokat na desnom stopalu. Sve sam uradila da pokušam da je se rešim ali je deformacija i dalje tu. Ovo se desilo iako sam videla da imaju sterilizator, koji im očigledno ne radi ili ne znaju da ga upotrebljavaju.“

„To se desilo pre par godina, posle depilacije sa topnim voskom, koji sam videla da nije baš najčistiji ali nisam htela ništa da kažem misleći da znaju šta rade, a i moja kumica je tada tu radila pa nisam htela da joj pravim scene, imala sam poverenja, salon je na dobrom glasu i dobroj lokaciji. To je bila greška. Odmah posle depilacije sam videla da mi izlaze tačke sa gnojem po nogama, što me je užasno bolelo i svrbelo. Sutradan sam odmah otišla kod dermatologa, ispostavilo se da sam imala folikulit, kao neku upalu korenja dlake, koju sam lečila ni manje ni više nego antibioticima čak 10 dana. Nakon toga dobro pazim gde idem, i mogu vam, reći izgubila sam svako poverenje u kozmetičare.“

7. INSPEKCIJE

Kao što pokazuju rezultati našeg istraživanja javnog mnjenja, čak preko 80% ispitanika tvrdi da je zadovoljno higijenom u kozmetičkim salonima, iako objektivno higijensko stanje nije ni približno zadovoljavajućem nivou standarda koji bi trebali da imamo kao evropska država u XXI veku. To se može pripisati navici ljudi, koji higijenu u salonima prihvataju takvu kakva jeste, i generalno niskim standardima našeg stanovništva. Pitanje je ipak, da li mora da bude tako? Šta je to što možemo da uradimo da dovedemo sanitarne uslove u kozmetičkim salonima na jedan adekvatan nivo, koji u slovu zakona postoji, ali se u praksi, nažalost, ne sprovodi.

Na postavljeno pitanje odgovor, između ostalog, možemo naći u radu inspekcije.

Može se reći da su kozmetičke usluge već odavno nalaze u sivoj zoni, iz mnogobrojnih razloga. Da li će nov *Zakon o inspekcijskom nadzoru* („Sl. Glasnik RS“, br. 36/2015, 44/2018-dr. zakon i 95/2018), kao i dopune i izmene postojećeg, kojim je obuhvaćen i rad na „crno“ u sopstvenom stambenom prostoru, stati tome na put. Ovaj problem ispoljava se na brojne načine, osim neoporezivanja ovakvih usluga i nedostatka kontrole sanitarnih uslova i kvalifikacija, ekstremni slučajevi mogu dovesti do dodatnog spuštanja standarda među korisnicima ovih usluga, tako što će im, u odnosu na ove „divlje“ salone, prosečni salon u Srbiji izgledati sasvim zadovoljavajuće po svim osnovama.

Sam zakonski akt koji se odnosi na inspekciju je dobar, a i činjenica je da ni kazne za nelegalni rad nisu bezazlene – kreću se od 50. 000 do 500. 000 dinara (čl. 56.). Sa jedne strane imamo in-

spekciju rada koja je zadužena da proverava da li su ispunjeni svi zakonski uslovi za otvaranje kozmetičkog salona, dok sanitarna inspekcija provrava uslove rada u ovakvim objektima.

Problem je taj što inspekcija praktikuje da gleda uvek sredinu prilikom ocenjivanja kozmetičkih salona, a ne direktno zakonske norme i druge standarde koji bi trebali da se gotovo doslovno implementiraju po rečima anonimne inspektorke iz Zrenjanina. Inspektori se oslanjaju na moralnu stranu i „gleduju kroz prste“ na propuste, ne želeći da ostave ljudе bez posla, a time se problem samo produbljuje.²⁶ Potrošači onda isto prihvataju te osrednje standarde, i spuštaju prag tolerancije, umesto da su upravo oni ti koji će zahtevati više za svoj novac. Takođe, ti „srednji“ prosečni standardi se po mišljenju inspektora razlikuju u velikim gradovima i manjim mestima. Zato se dolazi do izuzetno različito primenjenih standarda po celoj teritoriji Srbije, umesto da težimo harmonizaciji standarda koliko god da je to moguće. Moglo bi se reći da time krše suštinu inspekcijskog nadzora, ne nadgledajući primenu određenih propisa takvih kakvi jesu, takođe krše sam cilj inspekcije kao takve, koji se sastoji u obezbeđivanju zakonitosti poslovanja i zaštite potrošača, i uopšte svih privrednih aktera.

Važno je napomenuti da je zakon koji normira oblast kozmetičkih salona mnogo precizniji i ne dopušta toliko slobode kao u slučaju frizerskih salona, ali je ipak pitanje regulacije kozmetičkih salona urgentnije zbog mnogobrojnih drastično opasnijih posledica po zdravlje korisnika kozmetičkih usluga.

Komentar frizerke Ž. T.: „Naše stalne mušterije redovno dolaze, ali bilo je slučajeva da nam neko bude preotet. Mi trpimo zbog „ilegalaca“. Nas inspekcije redovno kontrolisu, a „ilegalce“ ne mogu da uhvate. Mi ulazemo u posao i vodimo o sve-mu računa, pa je normalno da očekujemo da se to vrednuje i dobro će biti ako se radu „na crno“ stane na put.“

Problem neprijavljenih kozmetičkih salona je eskalirao u periodu velike ekonomske krize oko 2008. godine, gde su kozmetičari na taj način uz manje troškove mogli da ponude konkurentske, znatno manje cene u odnosu na regularne salone koji su se u tom periodu masovno zatvarali. Vremenom, formiranjem stabilne veze odanih klijenata, ti neprijavljeni „ilegalni“ saloni su počeli da ostvaruju stabilnije prihode, i moglo bi se reći postaju umesto malih privatnih više „priateljskih“ kozmetičkih usluga, polako sve sličniji legalnim kozme-

26 M. Pudar, Ulepšavanje u ilegalnim uslovima, <https://www.danas.rs/ekonomija/ulepsavanje-u-ilegalnim-uslovima/> (30. 04. 2019.)

tičkim salonima, ali bez ikakvog uvida države u njihovo poslovanje i bez poštovanja ikakvih propisa, pre svega sanitarnih. Ovakva situacija dodatno otežava rad inspekciji, jer je ove neprijavljene salone jako teško pronaći, a još teže uhvatiti na delu.

Na zvaničnoj „crnoj“ listi Agencije za privredne registre, nabrojani su poslodavci koji zapošljavaju radnike na crno, ima ih trenutno preko 1500, a svakog meseca od septembra se lista proširuje za po 200 tako da je broj sada znatno veći. Na listi su među najzastupljenijima kozmetičari, što je poseban problem koji kao i sve ostalo zahteva adekvatnu reakciju države.

Zbog problema neprijavljenih kozmetičkih salona i rasprostranjenog rada na crno, dodatno je teže implementirati regulaciju stručnih kvalifikacija u ovoj oblasti, jer ukoliko poslodavci zapošljavaju na crno država ne može da kontroliše sertifikate i ostale stručne kvalifikacije i uslove koji bi bili propisani u okviru te regulatorne politike.

Primena *Zakona o inspekcijskom nadzoru* se pospešuje primenom kontrolnih listi, koje stavljaju inspektori u svojoj oblasti inspekcijskog nadzora, objavljaju ih na svojoj internet stranici i primenjuje u postupku inspekcijskog nadzora. Inspektor, postupajući u granicama predmeta inspekcijskog nadzora, iz naloga za inspekcijski nadzor preduzima one provere i druge radnje koje su sadržane u kontrolnoj listi. Druge provere i radnje na koje je ovlašćen, inspektor može da preduzme ako u toku nadzora utvrdi da je neophodno da se one preduzmu radi potpunog utvrđivanja činjeničnog stanja i zakonitog i bezbednog poslovanja i postupanja, i to kada su te provere i radnje u bliskoj vezi sa pitanjima iz kontrolne liste, što unosi u zapisnik o inspekcijskom nadzoru. Po potrebi, a najmanje dva puta godišnje, inspekcija preispituje sadržinu kontrolne liste i, ako utvrdi da je to opravdano, menja je i dopunjava. Inspekcija može da dostavi kontrolnu listu nadziranom subjektu i zatraži od njega da sačini i inspekciji dostavi izveštaj o samoproveri ispunjenosti zahteva iz kontrolne liste i samoproceni rizika.

8. REGULACIJA U INOSTRANSTVU

8.1. Sjedinjene Američke Države

Različiti su propisi u pojedinim saveznim državama, ali postoje i generalni zahtevi za celu državu. Pre svega regulisana su sanitarna pitanja na jako visokom nivou (kontroliše se da li peru ruke između klijenata, kako bacaju otpad i slično). Što se tiče licenciranja tu su do detalja regulisane razne oblasti od manikira do uopšte kozmetologije, koji moraju proći obavezne obuke u trajanju od 300 do 1500 sati, i svake godine najmanje po

osam sati dodatne edukacije koja se odnosi pre svega higijenske uslove i zdravstvena pitanja, ne toliko na stručna tehnička kozmetička usavršavanja. Postoji i nacionalni *boardexam* koji mora da položi svako ko želi da se bavi kozmetikom, da bi dobio licencu. Većina saveznih država zahteva pismani i praktični test za studente posle završetka škola lepote. Neke savezne države koriste nacionalne testove, a neke imaju posebne, prilagođene potrebama svoje države. Moguće je čak polaganje testa i na brojnim stranim jezicima.²⁷

Svaka savezna država ima svoja pravila koja se tiču procedura obavljanja kozmetičkih usluga. Tako, na primer, u Severnoj Karolini kozmetički saloni ne mogu da vrše tretmane bušenja ušiju ili stavljanja trajne šminke.²⁸

Kozmetičke škole moraju biti akreditovane od strane države ukoliko ispune uslove koje postavlja institucija koja organizuje nadzor u školama (NACCAS). NACCAS nije direktno državna institucija, ali je pod njenim nadzorom. Postavljujući zahtev za jednoobraznosti u programima, planu rada i standardima ocenjivanja postiže se sprečavanje preterane raznovrsnosti stručnih sposobnosti kozmetičara. Time se čuva integritet i kvalitet ove oblasti rada.

Ipak, sa druge stane, regulacija materijala koji se koriste u izradi kozmetičkih proizvoda je na nižem nivou i zbog toga se javljaju mnogobrojni problemi. Naime, već više od veka kozmetička proizvodna industrija izbegava direktnu državnu regulaciju. Zbog povećanja zainteresovanosti i uvek rastućih posledica po potrošače FDA (Food and Drug Administration) započinje istragu sa ciljem da podstakne Senat da doneše odgovarajuće propise za ovu oblast, koji bi vodili standardizaciju izbegli štetne posledice, kao što su preterana upotreba parabena u proizvodima koji proizvodi teške posledice po zdravlje na duži rok. Jedini državni akt, pre ovoga, koji se tiče regulisanja ove oblasti donet je tridesetih godina prošlog veka.

U Sjedinjenim Američkim Državama teško da ima manje regulisane oblasti od ove. Ovo novo pokrenuto istraživanje FDA motivisano je rastućim problemom zdravstvenih tegoba koje se javljaju sve više i kod mladih, zbog povećane upotrebe kozmetičkih preparata.

Ovde vidimo da, i velika država koja uvek teži regulaciji, koja sprovodi je putem licenci na zavidnom nivou, pred pitanjem materijala koji se koriste i supstanci koje ubacuju u kozmetičke preparate ostaje nema.

27 F. LeChat Beauty salon rules and regulation, <https://bizfluent.com/list-6193220-beauty-salon-rules-regulations.html> (29. 04. 2019.)

28 Beauty Schools Directory, <https://www.beautyschoolsdirectory.com/taxonomy/term/126#What-does-it-mean-for-a-cosmetology-school-to-be-accredited> (29. 04. 2019.)

8.2. Ujedinjeno Kraljevstvo

Prilikom otvaranja kozmetičkog salona neophodno je prijaviti se kod nadležnog lokalnog organa radi dobijanja svih potrebnih licenci za rad, koje se, uglavnom odnose na sanitarne uslove objekta u kojem se pružaju usluge. Potrebna je posebna licenca za svaki od tretmana koji se obavlja u datom kozmetičkom salonu.

Vlasnicima salona se savetuje, što većina i radi, da završe kraće obuke vezane za osnove kozmetike i higijene da bi bolje upravljali i bili upućeniji u rad zaposlenih, kao i pojedine menadžmentske kurseve. Moguće je završiti školu u okviru pojedinih zvaničnih univerziteta, ali takođe postoji i privatna obuka u kozmetičkim salonima za ove veštine. Vlasnicima se preporučuje da se osiguraju, ne samo od prirodnih nepogoda već i šire, od potencijalnih pravnih postupaka protiv njih od strane nezadovoljnih klijenata, zaposlenih i slično.²⁹

Postavljaju se visoki standardi koji moraju da se ispune. Oni se tiču samih materijala koje koriste, gde se savetuje vlasnicima da naprave listu svih materijala i supstanci koje koriste u salonu i pogledaju listu potencijalnih štetnih materijala koju dobijaju od strane proizvođača materijala.

Svaki okrug, to jest opština, u skladu sa svojim lokalnim propisima šalje svog inspektora da proveri ispravnost materijala i drugih potencijalnih zdravstvenih opasnosti po potrošače i zaposlene u konkretnom kozmetičkom centru. Takođe, ukoliko se koriste laseri ili druga jaka svetla u tretmanima potrebno je da ih salon registruje kod posebne komisije koja prati uslove i kvalitet njihovog rada. Još jedan zanimljiv podatak je da, ukoliko neko želi da ponudi u svom kozmetičkom salonu uslugu bušenja ušiju ili elektrolizu dužan je da se registruje u departmanuza zaštitu živote sredine lokalne samouprave okruga.

Što se tiče stručnih kvalifikacija, diplome kozmetičara se dele na četiri nivoa.³⁰ Za dobijanje ove licence važe se samo kursevi koji su akreditovani od strane *BritishBeautyGroup-a*³¹, koji je kao neka vrsta Udruženja britanskih profesionalnih kozmetičara koji su tu da održavaju kvalitet usluge i kredibilitet profesije i izdaju akreditacije novim testovima i školama. Kursevi u školama obuhvataju pretežno praktični deo, ali i teorijski

29 J. Watts, Beauty salon rules and regulation in United Kingdom, <https://startups.co.uk/beauty-salon-legislation-regulations-health-and-safety/> (29. 04. 2019.)

30 What qualifications do I need to become a beauty therapist, <https://www.salonsdirect.com/blog/qualifications-need-become-beauty-therapist/> (03. 05. 2019.)

31 British Beauty Group of Professional Beauty Therapists, <https://britishbeautygroup.co.uk/accreditation> (03. 05. 2019.)

deo, gde polaznike uče osnovama dermatologije i fiziologije. Ti precizno propisani kursevi mogu se učiti na koledžima, redovno ili vanredno, ukoliko neko želi da radi kao asistent sa strane. U toku trajanja studija moguće je zaposliti se kao asistent u salonu, za šta je potreban minimum drugi ili treći nivo diplome. Pored ovoga je moguće završiti kurs privatno u kozmetičkim salonima, koji su između ostalog, dosta skuplji nego škole. Navedeno uz napomenu da te privatne obuke moraju biti odobrene i akreditovane od strane CIBTAC-a ili CIDESCO-a koji predstavljaju međunarodne organizacije koje izdaju akreditacije. Pored toga moguće je učenje u vidu šegrtstva koje organizuje država.

Da bi se neko smatrao potpuno kvalifikovanim kozmetičarom mora da ima diplomu trećeg nivoa. Nakon diplome, kozmetičari u Ujedinjenom Kraljevstvu nastavljaju da uče i usavršavaju se kroz razne kurseve koji su mahom organizovani od strane privatnih škola lepote ili salona, gde je takođe potrebna odgovarajuća akreditacija, u suprotnom se potvrde sa tih obuka smatraju nevažećim.

Možemo zaključiti da u Ujedinjenom Kraljevstvu postoji izrazito visok nivo regulacije. Čak i za polaganje kursa, koji kod nas nema nikakvu kontrolu, čak ni od strane Udruženja kozmetičara Srbije. Što se udruženja kozmetičara u Ujedinjenom Kraljevstvu tiče, oni su veoma aktivni u kontroli kvaliteta kozmetičkih usluga.

8.3. Nemačka

Da bi neko postao kozmetičar u Nemačkoj potrebno je tri godine edukacije i puno posvećenosti. Edukacija obuhvata nekoliko kurseva koje moraju da završe za te tri godine, koji obuhvataju korišćenje kozmetičkih aparata i instrumenata, dezinfekcija i sterilizacija istih, kao i održavanje higijene radnog prostora u skladu za sanitarnom državnom regulacijom-ova oblast kursa je neophodna za sve studente. Pored ovoga, studenti uče veštine prodaje i kontakta sa klijentima, kao i praktične veštine kao što su vođenje inventara, učenje o karakteristikama i sastavu proizvoda, rukovanje kasom, nošenje sa žalbama klijenata i slično. Najkompleksniji deo njihovog treninga jeste obuka za procenu potreba kože konkretnog klijenta pre početka tretmana. U okviru toga se, između ostalog, uče različite tehnike čišćenja različitih tipova kože u trajanju od čak 29 nedelja, kao i 11 nedelja obuke o tome kako ishrana utiče na kvalitet kože i kose. Pored svega ovoga obavezan je i kurs koji se bavi rizicima i štetnim posledicama u ovoj oblasti i kako ih izbeći. Polaznici prolaze obuku koja se tiče zaštite životne sredine, kako upotreba pojedinih

proizvoda utiče na okolinu i kako da se pravilno odbace iskorišćeni materijali.³²

U Nemačkoj uočavamo trend rasta prosečnih plata u oblasti pružanja kozmetičkih usluga u poslednjih pet godina, što je posledica, između ostalog, sve veće tražnje za kozmetičkim uslugama, ali i otežanih procedura i strože regulacije od strane države, čime se sužava tržište radne snage kozmetičara u Nemačkoj.

9. MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE

Na međunarodnom planu dve najveće organizacije su CIBTAC i CIDESCO.

CIDESCO (*Comité International d'Esthétique et de Cosmétologie*) je osnovan još sredinom prošlog veka sa sedištem u Cirihu, Švajcarska. Okuplja članove iz celog sveta, koji su kako kozmetički saloni, tako i edukativni centri ili pojedinci. Ciljevi delovanja su uspostavljanje i održavanje najviših standarda u oblasti kozmetike i spa tretmana širom sveta, promovisanje estetike na globalnom nivou, razmena profesionalnog iskustva putem marketinga i različitih događaja, konferencija i godišnjih kongresa, kao i formiranje priznatih CIDESCO sertifikata.³³

CIBTAC (*The Confederation of International Beauty Therapy and Cosmetology*) postoji još od sedamdesetih godina prošlog veka težeći najvišim standardima u pružanju kozmetičkih usluga. Nastao je kao odgovor na potrebu da postoji jedna kvalifikovana, standardizovana i međunarodno priznata organizacija u ovoj oblasti. Ovu organizaciju vode strastveni kozmetološki profesionalci.³⁴

Na međunarodnom nivou možemo uočiti da postoji samoregulacija u oblasti kozmetike, međutim, ona je ograničenog delovanja. U Srbiji konkretno ne postoji ni jedan kozmetički salon ili akreditacioni centar koji deluje pod nadzorom neke od ovih međunarodnih organizacija.

10. UDRUŽENJA

Udruženje kozmetičara Srbije, kao jedno od najuspešnijih u Srbiji, postoji već trideset godina kao stručno-poslovno, interesno i nestranačko udruženje privatnih preduzetnika koji obavljaju kozmetičku delatnost. Okuplja preko 4.000 članova.³⁵

32 N. Jackson-Arnautu, Requirements in Germany for Cosmetology, <https://careertrend.com/list-6896542-requirements-germany-cosmetology.html> (26. 04. 2019.)

33 Comité International d'Esthétique et de Cosmétologie, <https://www.cidesco.com/> (26. 04. 2019.)

34 Confederation of International Beauty Therapy and Cosmetology, <https://www.cibtac.com/Find-a-Centre> (26. 04. 2019.)

35 Info pult, Udruženje kozmetičara Srbije, <http://i.infopult.net/11-220-1262/Udruzenje-kozmeticara-Srbije> (26. 04. 2019.)

Tokom svog postojanja organizovalo je razne oblike usavršavanja svojih članova i njihovo povezivanje sa najvećim svetskim profesionalnim kozmetičkim kućama kako bi se obezbedilo da ova delatnost na našim prostorima prati sve svetske savremene tokove i trendove na polju kozmetike.

Cilj im je pre svega zaštita struke, edukacija kozmetičara, osnivanje berze rada, radnika, aparaata i preparata, posete, kao i organizovanje kongresa kozmetičara u inostranstvu i Srbiji. Pored toga zalaže se za manja poreska opterećenja i doношење zakona koji će štititi vlasnike i radnike u kozmetičkim salonima i centrima lepote.

Među najznačajnijim događajima, u organizaciji ovog udruženja, je pre svega Beogradski sajam kozmetike.

Iako kao najveće u Srbiji, ovo udruženje je i dalje previše neaktivno u praksi, ciljevi ostaju prazna slova na papiru. Za razliku od našeg, udruženje kozmetičara u Hrvatskoj je jako aktivno, redovno organizuje okupljanja, seminare, edukacije i putovanja za članove radi edukacije i održavaju standard na višem nivou nego što je kod nas.

Iz gore navedenog možemo zaključiti da stručna udruženja svojom neangažovanosti predstavljaju deo problema koji uzrokuje ovakvo stanje kozmetičkih usluga u Srbiji danas. Umesto da oni budu ti koji će da vode računa o standardima, stvaraju barijere pri ulasku u vidu sertifikata ili licenci, kao što, na primer, u Srbiji efikasno čini Advokatska komora Srbije, oni prepustaju regulaciju državi koja ne pokazuje naročito interesovanje za ovu oblast, iz razloga što država može da doneće odgovarajuće propise, ali troškovi nadgledanja njihove primene su preveliki, upravo tu bi trebalo da nastupe udruženja i da zahtevaju više standarde u okviru svojih delatnosti. Pored toga, trebalo bi da se udruženja priključe međunarodnim kozmetičkim organizacijama, kao što je učinjeno u Hrvatskoj na primer, i da dalje deluju pod njihovim nadzorom, što bi im neminovno donelo velike koristi. Ukoliko, na primer, sami kozmetičari zahtevaju kvalitetnije materijale sa kojima rade, to će uticati na proizvođače da ih proizvode kakve ih tržište raži i stvorice podsticaj za trgovce da uvoze drugaćiju, kvalitetniju robu u Srbiju.

11. BUDUĆNOST REGULACIJE U OBLASTI PRUŽANJA KOZMETIČKIH USLUGA U SRBIJI

U oblasti pružanja kozmetičkih usluga možemo uočiti veliku regulacionu prazninu koja se tiče stručnih kvalifikacija osoba koje pružaju kozmetičke usluge, zbog toga postoji veliko šarenilo različitih sertifikata, licenci, diploma i sl. Tu upravo

fali neka „krunska“ državna regulacija, pre svega ministarstva prosvete ili privrede, ili barem neke od priznatih međunarodnih kozmetičkih organizacija za početak, koje bi vršilo kontrolu nad tim „edukativnim“ centrima i davalо im dozvole za rad i dalje izdavanje sertifikata ukoliko ispunе određene uslove. Time bi dobili standardizovanu sliku kvalifikacija u oblasti pružanja kozmetičkih usluga koja je preko potrebna.

Konačan rezultat ovakve regulacione politike države, uz poboljšanje vršenja sanitarnog i pore-skog inspekcijskog nadzora, bi bilo, osim smanjenja negativnih zdravstvenih posledica po korisni-ke kozmetičkih usluga i dovođenja standarda ove oblasti na jedan zadovoljavajući nivo, od koga smo, nažalost, danas jako daleko.

U poslednjih par godina uočavamo tendenciju državne uprave da se ova oblast koliko toliko reguliše, što dostiže svoj vrhunac, bar za sada, do nošenjem *Pravilnika* februara ove godine, čiji efekti tek treba da se vide. U okviru ovog *Pravilnika* vidi se tendencija ograničavanja upotrebe solarijuma, zbog štetnih posledica, o čemu se ranijih godina dosta pričalo.

Na planu materijala koji se upotrebljavaju u kozmetičke svrhe, pre svega u kozmetičkim salonima, budućnost se ogleda u planiranom do-nošenju Kozmetičke uredbe, koja je u Evropskoj Uniji na snazi od 2013. godine, a Srbija se u pro-cesu evropskih integracija obavezala da će je implementirati do decembra 2018. godine. Šta će biti sa datom *Uredbom* ostaje da vidimo. Ono što je sigurno je da Srbija nije u dovoljno dobrom položaju što se tiče nivoa standarda u pružanju kozmetičkih usluga, koji je trenutno takav kakav je neprihvatljiv.

Neophodno je da država primenom zakona i drugih obavezujućih podzakonskih akata, za početak konkretno novog pravilnika u ovoj oblasti, obezbedi doslovnu primenu, pogotovo u pogledu sanitarnih uslova, a i uopšte implementiranje nekog od oblika autorizacije u cilju adekvatnijeg obavljanja ove delatnosti, po ugledu na neke druge države koje su ovu oblast uspešno regulisale.

12. ZAKLJUČAK

Možemo zaključiti da u oblasti pružanja kozmetičkih usluga u Republici Srbiji postoji veliki broj regulacionih praznina, kojima je neophodna pri-mena već postojećih, ili donošenje novih propisa.

Pre svega, neophodna je državna regulacija stručnih kvalifikacija osoba koje pružaju ovakve usluge, ili ako ne to, onda direktno davanje akreditacije što bi bilo najbolje, eventualno od strane akreditovanih međunarodnih organizacija, da bi

postajala barem kakva takva kontrola nad ovom sadašnjom „samosertifikacijom“ kozmetičkih salo-na. Međutim, potrebno je da se prvo reši problem neprijavljenih kozmetičkih salona koji kao i rada na crno u kozmetičkim salonima koji je prisutan u velikoj meri. Danas u Srbiji preko 10% ljudi ide u te neprijavljene kozmetičke salone koji, u kombinaciji sa uvek prisutnim radom na crno direktno onemogućava bilo kakav vid državne regulacije stručnih kvalifikacija. Neophodna je i veća aktiva-cija stručnih udruženja kozmetičara u sprovođe-nju standarda.

Pored ovoga, na sanitarnom planu neophodno je veće angažovanje inspekcijskog nadzora, i doslovnosprovođenje državnih zakonskih i pod-zakonskih sanitarnih propisa. U praksi inspek-cijskog rada potrebno je približavanje stvarnih standarda između velikih i manjih gradova u cilju stvaranja jedinstvenog standarda za celu zemlju.

Naravno, odluka da se pojača državna kontro-la ili uopšte kontrola drugih subjekata kojima su data ovlašćenja ima pozitivne i negativne efekte. Sa jedne strane sužavanje mogućnosti privred-nim licima u kojima se pružaju kozmetičke usluge da se samostalno regulišu dovelo bi do nastanka većih barijera pri ulasku u datu granu, što sa jedne strane pozitivno deluje jer štiti korisnike tih usluga obezbeđujući im bolji kvalitet usluga, ali sa druge strane povećava troškove kozmetičkih salona čime utiče na cenu usluge koja bi rasla, što se negativno odražava na korisnike datih usluga. Pojačana državna kontrola doprinela bi smanje-nju asimetrije informacija i porastu poverenja javnog mnjenja prema ovim uslugama. Negativni efekti ovakve regulacije su isto tako brojni, neki od njih su smanjenje konkurenčije što je protivno osnovnim principima tržišta, pored toga dovela bi se u pitanje samostalnost regulacionog tela pošto bi regulisani subjekti postali bliži regulato-rima nego korisnicima.

Iz prethodno navedenog može se zaključiti da je u oblasti pružanja kozmetičkih usluga hitno potrebna promena. Do sada je skoro cela oblast bila prepuštena samoregulaciji što nije dovelo do dobrih rezultata, tako da je državna intervencija sada neophodna. Međutim, ona mora biti ograničena, da se ne bi išlo iz ekstrema u ekstrem. To može biti urađeno po ugledu na druge države koje uspešno rešavaju ovaj problem kao što su, na primer Ujedinjeno Kraljevstvo ili Nemačka. U svakom slučaju jedno je sigurno, neregulisanost u oblasti pružanja kozmetičkih usluga dovodi do velikih problema u praksi, kako po potrošače tako i po tržište tih usluga u celini. Upravo je ovo razlog za pokretanje promena u ovoj oblasti putem odgovarajućeg vida regulacije od strane države i drugih adekvatnih subjekata.

PROCENITELJI VREDNOSTI NEPOKRETNOSTI

**Predrag Tadić,
Aljoša Plavljanić**

U ovom radu razmotrićemo kako je uređena profesija procenitelja vrednosti nepokretnosti u Srbiji. Kroz analizu zakona i ostalih propisa koji uređuju ovu oblasti saznaćemo ko su procenitelji i kako se postaje jedan, analiziraćemo kako je ova oblast bila uređena pre donošenja Zakona o proceniteljima vrednosti nepokretnosti (ZPVN), a takođe čemo i razmotriti položaj profesionalnih udruženja.

1. KO SU PROCENITELJI I ČIME SE BAVE

Uloga procenitelja je da pruži objektivno i nepristrasno mišljenje o vrednosti nekretnine onima koji je poseduju, upravljaju njome, prodaju, ulazu ili pozajmljuju novac na bazi obezbeđenja pozajmice nekretninom. O značaju ove profesije i potrebi za njenim regulisanjem govore razlozi koje vlada u predlogu ovog zakona navodi kao glavne zbog kojih je izradila ovaj zakon i probleme koje ovaj zakon pokušava da reši¹.

Ti razlozi se pre svega odnose na poboljšanje pristupa finansijama pre svega za mala i srednja preduzeća, održavanja stabilnosti finansijskog sistema kao i usklađivanje sa zahtevom EU Direktive o hipotekarnim kreditima.² S obzirom na to da su nepokretnosti veoma zastupljene kao sredstva obezbeđenja bankarskih kredita, loša inicijalna procena vrednosti nepokretnostidovodi do neodgovarajuće pokrivenosti kredita sredstvima obezbeđenja, što znači da ili je kredit nedovoljno obezbeđen te raste finansijski rizik za banke u slučaju neisplaćivanja kredita ili je pak kredit preobezbeđen, što dovodi do ekonomске neefikasnosti, ali i do toga da se smanjuje ponuda kredita za određeno sredstvo obezbeđenja. Pored ovoga procena vrednosti je značajna i u sudskim sporovima, finansijskom izveštavanju, pri stečaju, eksproprijaciji, određivanju poreza na imovinu, prenosa apsolutnih prava, pri poklonu itd.

1 Paragraf lex, predlog zakona o proceniteljima vrednosti nepokretnosti, <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/171116/171116-vest16.html>

2 Ibid.

2. NORMATIVNI OKVIR

Delatnost procenitelja vrednosti nepokretnosti u Srbiji je u najvećoj meri uređena Zakonom o proceniteljima vrednosti nepokretnosti – ZPVN (*Službeni glasnik RS*, br 108/2016 i br. 113/2017 – dr zakon), pored ovog opštег akta doneti su i pravilnici, ukupno 7, koji podrobnije uređuju; između ostalog, postupak za sticanje zvanja licencirani procenitelj³, kontinuirano usavršavanje licenciranih procenitelja⁴ i pravilnik o stručnoj obuci za licencirane procenitelje.⁵ Zakonom o proceniteljima vrednosti nepokretnosti uređeni su: uslovi i način vršenja procenevrednosti nepokretnosti, uslovi za sticanje licence za obavljanje ove delatnosti kao i pitanja osnivanja i nadležnosti akreditovanih udruženja i Stručnog odbora. Zakonom je predviđena disciplinska odgovornost licenciranih procenitelja i postupak vršenja nadzora nad obavljanjem delatnosti.⁶

3. KAKO POSTATI PROCENITELJ

Novina ovog zakona jeste da poslove procene, ne može obavljati lice koje ne poseduje licencu za obavljanje poslova procene. Da bi zainteresованo lice moglo da dobije licencu pored ispunjavanja opštih uslova iz člana 9. (koji će biti razmotreni u daljem toku rada) mora i položiti ispit za procenitelja. U daljem segmentu ovog rada razmotrićemo koji su opšti uslovi, kako izgleda stručna obuka za procenitelja, kao i obavezan završni ispit i dr.

3.1. opšti uslovi

U članu 9. Zakona o proceniteljima vrednosti nepokretnosti navedeni su usovi koje zainteresованo lice mora da ispuni:

1. ima stečeno visoko obrazovanje na studijama drugog stepena u skladu sa zakonom kojim se uređuje visoko obrazovanje, odnosno na osnovnim studijama u trajanju od najmanje četiri godine;

3 Pravilnik o ispitu za sticanje zvanja licencirani procenitelj, *Službeni glasnik RS*, br. 63/2018.

4 Pravilnik o kontinuiranom profesionalnom usavršavanju *Službeni glasnik RS*, br. 18/2019.

5 Pravilnik o stručnoj obuci za licencirane procenitelje, *Službeni glasnik RS*, br. 18/2019.

6 Paragraf lex, predlog zakona o proceniteljima vrednosti nepokretnosti, <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/171116/171116-vest16.html>

2. uspešno je prošlo stručnu obuku koja uključuje završnu proveru znanja pred organizatorom stručne obuke, u skladu sa članom 15. ovog zakona;
3. ima najmanje tri godine radnog iskustva na poslovima vršenja procene;
4. ima položen ispit za sticanje zvanja licencirani procentelj, u skladu sa članom 10. ovog zakona;
5. nije mu izrečena zabrana izdavanja nove licence u skladu sa ovim zakonom;
6. nije pravosnažno osuđivano za krivična dela koja ga čine nedostojnim za obavljanje poslova vršenja procene i to za krivična dela protiv prava po osnovu rada, privrede, imovine, pravosuđa, javnog reda i mira, pravnog saobraćaj

3.2. Stručna obuka

Članom 15. ZPVN pohađanje stručne obuke postavlja se kao obavezan uslov za izlazak na ispit za zvanje licencirani procentelj, a samim tim i za sticanje državne licence za obavljanje ove delatnosti. Za pohađanje stručne obuke može se prijaviti svako lice koje ispunjava uslov naveden u članu 9. tačka 1. stav 1) Zakona o procenteljima vrednosti nepokretnosti, dakle lice mora da poseduje dokaz o sticanju visokog obrazovanja na studijama drugog stepena, tj. na osnovnim studijama u trajanju od 4 godine. Smatra se da bez stručne obuke licencirani procentelj ne bi mogao da profesionalno i na adekvatan način obavlja delatnost procene vrednosti nepokretnosti, upravobog toga se zahteva da kandidat uspešno savlada znanja iz oblasti:

1. načela ekonomске teorije, praktičnih ekonomskih aspekata tržišta nepokretnosti i posovanja i finansijsa;
2. osnove prometa nepokretnosti, energetike, zaštite životne sredine i prirodnih resursa i građevinarstva;
3. propise kojima se uređuju stvarno pravni odnosi, status, promet, poreske aspekte i druga pitanja od značaja za nepokretnosti, standarde struke, postupak procene vrednosti, postupak procene vrednosti u svrhe sprovođenja posebnih postupaka u skladu sa posebnim zakonom i standarde procene.

Detaljan plan i program stručne obuke predstavljen je pravilnikom o stručnoj obuci za licencirane procentelje.⁷ Prema ovom pravilniku

stručna obuka obuhvata 5 različitih modula koji predstavljaju osnove za bavljenje ovom delatnošću. Moduli su imenovani azbučnim slovima redom od slova A koje predstavlja Uvod u pravo i obuhvata minimalno 18 školskih časova u trajanju od po 45 minuta; modul B obrađuje Uvod u ekonomiju i traje 21 školski čas; modul V podrazumeva uvod u građevinarstvo, a predviđena obuka traje 17 školskih časova; modul G koji traje 10 časovatreba kandidate da upozna sa pravnim položajem procentelja vrednosti nepokretnosti, etičkim kodeksom i sa domaćim i međunarodnim standardima za obavljanje ove delatnosti. Modul D bi trebalo da je najznačajniji za obavljanje procene vrednosti nepokretnosti zbog toga što obuka traje 61 školski čas i treba da osposobi kandidate za praktično obavljanje delatnosti. Ovaj modul je od izuzetnog značaja ne samo za njihovu profesionalnu karijeru, već i za uredno obavljanje pravnog prometa, takođe kandidati će stečena znanja morati da dokažu ne samo pred organizatorom stručne obuke, već i prilikom usmenog dela ispita za sticanje zvanja licencirani procentelj kada će morati da odgovore na pitanja vezana za 4 izveštaja o proceni vrednosti nepokretnosti koje su sami izradili. Zbog toga se ovim pravilnikom zahteva da organizator stručne obuke za predavača na modulima G i D postavi lice koje je licencirani procentelj vrednosti nepokretnosti. Značaj ovog pravilnika nije samo u tome što podrobno uređuje obim i sadržaj obuke, već i u tome što se pravilnik o kontinuiranom profesionalnom usavršavanju velikoj meri zasniva na njemu. Na samom kraju stručne obuke polaznici polažu pisani test kojim se testiraju njihova znanja iz oblasti koje su predviđene u navedenim modulima, nakon uspešnog polaganja kandidati polažu i usmeni deo ispita koja podrazumeva odgovaranje na pitanja koja su vezana za 2 podneta izveštaja o proceni vrednosti nepokretnosti koje su polaznici sami uradili koristeći različite metode procene. Način na koji se sprovodi završna provera znanja polaznika stručne obuke (završna provera znanja polaznika stručne obuke sastoji se od pisanih testa na kojem se proverava teorijsko znanje iz oblasti koje su obuhvaćene programom iz člana 2. Pravilnika i prezentovanja i ocene najmanje dva izveštaja o proceni vrednosti nepokretnosti koje je polaznik stručne obuke samostalno uradio, koristeći različite metode procene).

3.3. Ispit za sticanje zvanja licencirani procentelj

Svako zainteresovano lice koje ispunjava uslove iz člana 9. Zakona o procenteljima vrednosti nepokretnosti polaže ispit čiji sadržaj propisuje nadležni ministar, ministar finansija, na predlog

⁷ Pravilnik o stručnoj obuci za licencirane procentelje, Sl. glasnik RS, br. 18/2019

Stručnog odbora. Prema pravilniku o ispitu za sticanje zvanja licencirani procenitelj od 21. 8. 2018. zainteresovano lice podnosi prijavu stručnom odboru preko Ministarstva finansija najkasnije 30 dana pre dana održavanja ispita. Kandidat u prijavi navodi svoje ime i prezime, JMBG, adresu, kontakt telefon i kontakt e-mail, podatke o uspešno pohađanoj stručnoj obuci, vrstu i stepen stručne spreme i ispitni rok za koji se kandidat prijavljuje. Uz prijavu kandidat je dužan da dostavipotvrdu o uspešnom polaganju stručne obuke, dokaz o uplati takse za polaganje ispita. Ono što je zapravo i ključno za uspešno polaganje ispita⁸ jeste da kandidat podnosi 4 pisana rada, tj. 4 izveštaja o proceni vrednosti nepokretnosti koje je sam izradio. Od kandidata se traži da je primenom različitih metoda izradio izveštaje o proceni vrednosti nepokretnosti:

- izveštaj o proceni vrednosti stambene nepokretnosti (stana ili kuće) izrađen primenom pristupa direktnog upoređivanja prodajnih cena;
- izveštaj o proceni vrednosti poslovne nepokretnosti izrađen primenom prinosnog pristupa, metodom direktne kapitalizacije;
- izveštaj o proceni vrednosti poslovne nepokretnosti izrađen primenom prinosnog pristupa, metodom diskontovanja novčanih tokova;
- izveštaj o proceni vrednosti parcele za izgradnju izrađen primenom metoda utvrđivanja rezidualne vrednosti.

Kandidati polažu ispit koji podrazumeva provjeru znanja iz oblasti koje se smatraju relevantnim za obavljanje delatnosti kao i sposobnosti da se stečeno znanje primeni u praksi. Ispit je podeljen u dva dela⁹, prvi deo ispita podrazumeva polaganje pisanih testa koje je eliminacionog karaktera, kandidati odgovaraju na 17 pitanja, 15 pitanja je iz oblasti koje su usko vezane za obavljanje procene vrednosti nepokretnosti (Nacionalni standardi za procenu vrednosti nepokretnosti, Metodologija procene vrednosti, Tržište nepokretnosti, Pravo i postupak procene nepokretnosti), dok suprostala dva pitanja iz oblasti etike. Ispit traje jedan školski čas – 45 minuta, a kandidati odgovaraju na pitanja tako što će zaokružiti samo jedan od ponuđena 4 odgovora. Za uspešno polaganje pisanih dela ispita potrebno je da kandidat odgovori tačno na 12 od 15 pitanja koje su iz oblasti usko vezanih za obavljanje delatnosti kao i na oba etička pitanja. Kandidati će o rezultatima pisanih

delaispita biti obavešteni najkasnije do 3 radna dana nakon polaganja ispita. Usmeni deo ispita podrazumeva pojedinačno ispitivanje kandidata i to iz 2 od podneta 4 izveštaja o proceni vrednosti nepokretnosti. Kandidati nisu unapred obavešteni o tome kojim će se od 4 podneta izveštaja Stručni odbor koristiti tokom ispitivanja, ovaj deo ispita ocenu seocenama „položio“ i „nije položio“. Ukoliko kandidat ne položi ispit iz drugog puta, nema pravo izlaženja u narednom ispitnom roku. Nakon trećeg neuspešnog polaganja kandidat mora ponovo da prođe kroz stručnu obuku koja podrazumeva proveru znanja pred organizatorom stručne obuke. Stručni odbor je u obavezi da Ministarstvu finansijadostavi izveštaj o polaganju ispita u roku ne dužem od 7 dana od dana polaganja ispita, nakon toga Ministarstvo u roku od tri dana od prijema obaveštenja objavljuje spisak svih kandidata koji su uspešno položili ispit. Ukoliko kandidati uoče određene nepravilnosti u ocenjivanju ili na spisku kandidata koji su položili ispit, imaju rok od 15 dana da podnesu žalbu Stručnom odboru nakončega Stručni odbor ima rok od 15 dana da odgovori na podnetu žalbu.

3.4. Kontinuiarno profesionalno usavršavanje

Pored verovanja da je neophodno regulisati delatnost procene vrednosti nepokretnosti, smatra se da je cilju povećanja opšte pravne sigurnosti i pravnog prometa neophodno urediti i organizovati i kontinuirano struno usavršavanje za sve licencirane procenitelje vrednosti nepokretnosti. Otuda namera zakonopisca da pored organizovane stručne obuke i ispita za sticanje zvanja licencirani procenitelj organizuje i program kontinuiranog profesionalnog usavršavanja, u skladu sa potrebama struke i radi njenog usavršavanja, kako je navedeno u članu 1. Pravilnika o kontinuiranom profesionalnom usavršavanju licenciranih procenitelja¹⁰.

Svi licencirani procenitelji su u obavezi da počinju program kontinuiranog stručnog usavršavanja i da u toku jedne godine, prema ovom pravilniku radi se o periodu između dobijanja licence do istog datuma naredne godine, prisustvujuminimalno 20 časova koji su u trajanju od po 45 minuta. Za svaki čas kom prisustvuje licencirani procenitelj dobija po jedan CPD (Continuing Professional Development) poen. Što znači da u toku godine mora da skupi minimalno 20 bodova. Usavršavanje treba da obnovii unapredi znanja koja su licencirani procenitelji stekli tokom stručne obuke.

⁸ Pravilnik o ispitu za sticanje zvanja licencirani procenitelj, Službeni Glasnik RS, br. 63/2018 čl. 2.

⁹ Pravilnik, čl. 3.

¹⁰ Službeni glasnik RS, br. 18/2019.

Profesionalno usavršavanje može da organizuje lice koje dostavi sve potrebne dokaze o tome da ispunjava uslove postavljene od strane Ministarstva, a koji se prvenstveno odnose na organizacione kapacitete, potrebno je podneti sva opšta akta organizacije, teme i oblasti za koje se organizuje usavršavanje¹¹, podatke i dokumentaciju iz registra privrednih društava, udruženja ili nekog drugog odgovarajućeg registra i dokaz o plaćenoj taksi koja prema Zakonu o republičkim administrativnim taksama i Tarifi republičkih administrativnih taksi iznosi 35. 000 rsd. Organizacija uz zahtev za upis u imenik organizatora kontinuiranog profesionalnog usavršavanja, podnosi i dokaze o ispunjenosti navedenih uslova, kao i zahtev za akreditaciju profesionalnog udruženja. Nakon toga Stručni odbor vrši proveru o ispunjenosti zadatih uslova i o tome obaveštava Ministarstvo najkasnije u roku od pet dana od dana prijema zahteva Ministarstva. Organizator kontinuiranog profesionalnog usavršavanja je u obavezi da svake godine do 31. 1. dostavi Ministarstvu izveštaj o izdatim potvrđama koji treba da sadrži brojne detalje o sprovedenom usavršavanju, uključujući i informacije o predavačima, temama, ali i o polaznicima i broju časova koje su pohađali, tj. broju ostvarenih CPD bodova.¹²

4. DA LI JE OVAKAV SISTEM DOBAR?

Iako se uvođenjem sistema dozvola smatra da se najčešće negativno utiče na konkurenčiju i slobodu ulaska na tržište¹³ ZPVN i sistem licenci su u ovom slučaju učinili suprotno. Liberalizovali mogućnost ulaska i povećali konkurenčiju. Naime, ranijim zakonom kojim je bila uređena ova oblast – zakonom o sudskim veštacima (*Službeni glasnik RS*, 44/2010) javne pozive za sudske veštakе (ovo je bio jedini način ulaska u granu) objavljivalo je ministarstvo nadležno za poslove pravosuđa samo onda kada su predsednici prvostepenih sudova isticali postojanje potrebe za veštacima iz ove oblasti. Jezičkim tumačenjem člana 11. stav 1. kao i člana 18. stav 2., možemo zaključiti da bi sudovi trebalo da ističu potrebu za veštacima samo onda kada ih nema, odnosno kada ih je premalo u odnosu na broj predmeta koji zahtevaju dato veštačenje. Danas svako lice koje ispunju

¹¹ Prema članu 15. Zakona o proceniteljima vrednosti nepokretnosti, a koje su detaljnije izložene u pravilniku stručnoj obuci za licencirane procenitelje „Službeni glasnik RS”, br. 18/2019.

¹² Pravilnik o kontinuiranom profesionalnom usavršavanju licenciranih procenitelja „Službeni glasnik RS”, br. 55/2017,čl. 4.

¹³ Tatjana Jovanić, *Uvod u Ekonomsko pravo*, Beograd 2019, 56.

va kriterijume se može prijaviti za obuku a kasnije i polagati ispit za sticanje licence. Ovim je barijera ulasku umanjena jer više niko ne ograničava broj mogućih procenitelja. Ovakvim uređenjem broj procenitelja kroz vreme raste¹⁴, što pozitivno utiče na konkurenčiju u ovoj oblasti. Pomenutim zakonom o sudskim veštacima se promovisala suprotna mera jer se od sudova zahtevalo da vodi računa da veštaci iz iste oblasti budu ravnomerno raspoređeni na slučajevima (član 18. stav 2.), što se svakako može smatrati lošijim rešenjem jer postojanje konkurenčije sada primorava sve učesnike da se prilagode tržištu i budu bolji i efikasniji.

U primeni ove delatnosti za njene korisnike postoje rizici da se ozbiljno oštete ekonomski interes „klijenata“. Zbog toga jeste značajno da država propiše minimume koje lice mora ispunjavati da bi moglo da se bavi ovom profesijom. Druga značajna uloga licence jeste što njome prethodi obavezna stručna obuka, na kojoj se kandidati (koji su različito obrazovani) upoznaju sa svim oblastima bitnim za vršenje ovog posla. Ovo je veoma značajno jer moramo primetiti da kandidati kroz svoje formalno obrazovanje nisu mogli da se upoznaju sa svim oblastima značajnim za obavljanje procene ili je tim oblastima u toku njihovog formalnog obrazovanja posvećena nedovoljna pažnja (kandidati koji na primer imaju građevinsko formalno obrazovanje se detaljno obučavaju i iz onih oblasti prava i ekonomije koji su značajni za poslove procene). Takođe se svim kandidatima daju iste informacije o poslovima procene i samim metodima procene, što dovodi do toga da bi svi procenitelji trebalo da koriste iste metode pri procenama, što bi trebalo da doveđe do uniformnosti procene a samim tim i veće pravne sigurnosti klijenata. Sadašnji metod se zbog ovih razloga može smatrati značajno boljim u odnosu na prethodni, kada su postojali isključivo opšti uslovi za obavljanje profesije sudskog veštaka koji su se zasnivali sa stručnom znanju i praktičnim iskustvima kandidata, terminima koji nisu dovoljno precizno definisani. Takođe zbog nepostojanja stručne obuke moglo se pretpostaviti da su se kandidati sa različitim formalnim obrazovanjem fokusirali na različite metode procene, što se u ovakvoj delatnosti može smatrati negativnom pojmom. Dalje, novim zakonom je kontinuirano profesionalno usavršavanje za lica koja poseduju licencu obavezno, što uz obnavljanje licence na svake tri godine, zahteva od svih procenitelja da budu u toku sa novinama u ovoj mlađoj oblasti što svakako pomaže da se uobičajeni problemi i nedoumice brže rešavaju. I ovo se može smatrati prednošću u odnosu na prethodno

¹⁴ Vid. Grafik ‘Broj licenciranih procenitelja u Srbiji’.

rešenje, gde nije postojala nikakva obaveza kontinuiranog usavršavanja, a podsticaji za ovakvim usavršavanjem nije bilo, jer se po samom zakonu sudovima nalagalo da veštacima daju podjednak broj poslova, bez obzira na stručnu usavršenost. Novim zakonom je takođe detaljnije propisana iprofesionalna i disciplinska odgovornost procenitelja. Još jedan nužan uslov za dobijanje licence jeste zaključivanje ugovora o osiguranju od profesionalne odgovornosti na minimalan period od tri godine u najmanjem godišnjem iznosu od 50 hiljada evra u dinarskoj protivvrednosti. Iako na prvi pogled deluje da je minimalan iznos prevelik, mora se naznačiti da se ova lica bave procenom nekretnina čija vrednost veoma često prevazilazi ovu cifru. Disciplinska odgovornost je regulisana članovima 37., 38. i 39. kao i Pravilnikom o kriterijumima za određivanje lakših i težih nepravilnosti u radu licenciranih procenitelja. Ovim propisima su direktno predviđeni disciplinski postupak, koje kriterijume disciplinska komisija uzima u obzir prilikom određivanja lakših i težih nepravilnosti, kao i precizna definicija šta lakših i težih nepravilnosti i sankcije za te nepravilnosti.

5. PROFESIONALNA UDRUŽENJA

ZPVN dozvoljava stvaranje udruženja, pod uslovom da se ispunе normativni zahtevi iz člana 30. Ovakvo rešenje je u saglasnosti sa rešenjima iz uporednog zakonodavstva, u kojem takođe postoje više udruženja procenitelja¹⁵. U vreme pisanja ovog rada postoje tri akreditovana udruženja u Srbiji, a to su:

- Nacionalno udruženje procenitelja Srbije
- Društvo procenitelja Srbije
- Udruženje samostalnih sudskeh veštaka i procenitelja vrednosti nepokretnosti

Kao međunarodno priznate stručne organizacije za procenitelje, u smislu ovog zakona su navedene Evropski savez udruženja procenitelja¹⁶ (The European Group of Valuers Associations – TEGoVA), Kraljevska organizacija stručnjaka¹⁷ (Royal Institution of Chartered Surveyors – RICS) i Institut za procenu¹⁸ (Appraisal Institute); iz toga proizlazi da su i sertifikati koje izdaju navedene organizacije priznati u Republici Srbiji: Priznati evropski

¹⁵ The European Group of Valuers – Members, <https://tegova.org/en/p4912ab00f1da3/>, 20. maj 2019

¹⁶ The European Group of Valuers, <https://www.tegova.org/>, 20. maj 2019.

¹⁷ Royal Institute of chartered surveyors, <https://www.rics.org/uk/>, 20. maj 2019.

¹⁸ Appraisal Institute, <https://www.appraisalinstitute.org/>, 20. maj 2019.

procenitelj (Recognised European Valuer – REV), Registrovani član Kraljevske organizacije stručnjaka (Registered Valuer Member of The Royal Institution of Chartered Surveyors – MRICS) i Član Instituta za procenu (Member of Appraisal Institute – MAI);

Od priznatih organizacija možemo reći da je nama najznačajnija Evropski savez udruženja procenitelja (TEGoVA) zbog toga što je Nacionalno Udruženje Procenitelja Srbije (NUPS) jedna od njениh članica sa punim pravom dodeljivanja REV sertifikata od 2012. NUPS je ujedno i jedino srpsko udruženje koje je član jedne od ove tri organizacije.

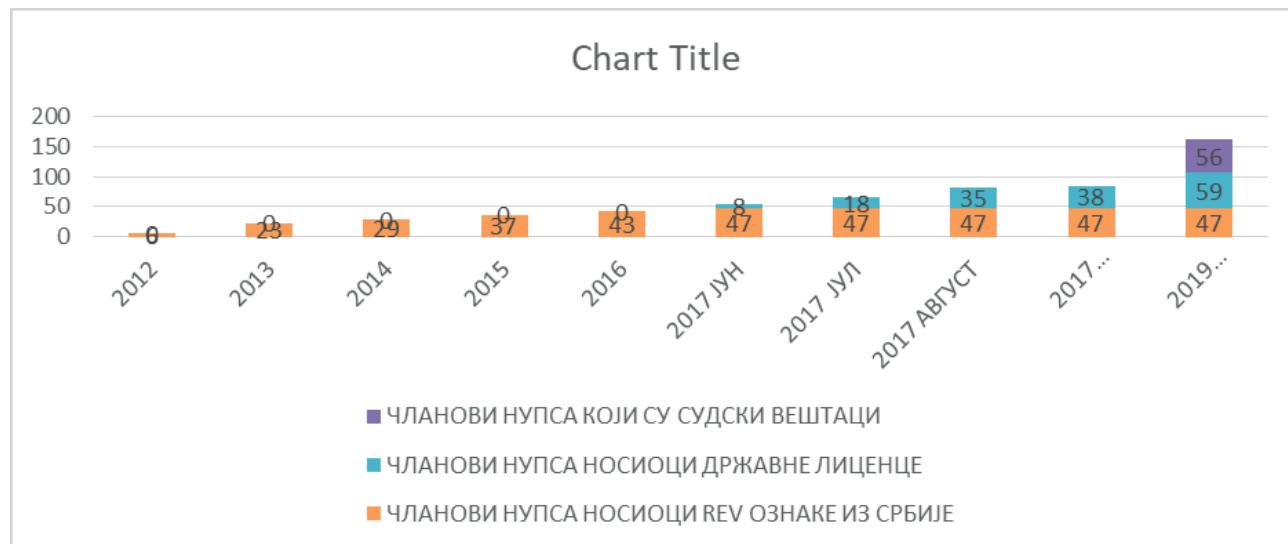
Članovi akreditovanog profesionalnog udruženja u Srbiji su u obavezi da plaćaju godišnju članarinu akreditovanom profesionalnom udruženju koja prema pravilniku o iznosu obavezne članarine koju akreditovano profesionalno udruženje procenitelja naplaćuje svojim članovima¹⁹ iznosi 25.000 rsd.

Poslovima akreditovanog udruženja se smatra sprovođenje stručne obuke i programa profesionalnog usavršavanja (pod uslovom da ispunjavaju zahteve koje zakon od njih traži), nadzor nad proceniteljima članovima udruženja, odnosno provera usaglašenosti rada proceniteljima sa nacionalnim standardima i kodeksom etike, kao i ostali poslovi razvoja ove mlade profesije²⁰.

S obzirom da je članstvo u udruženju obavezno, očekivano je bilo da će biti osnovano više udruženja, i da će konkurenca postojati i u ovom polju. No, konkurenca u ovom slučaju može ići i u pozitivnom i u negativnom smeru. Pozitivno bi bilo očekivati da se udruženja svojim radom, podrškom i programom usavršavanja kao i međunarodnom angažovanju takmiče za članstvo procenitelja i njihovu godišnju članarinu, ali postoji i mogućnost da konkurenca ode u potpuno suprotnom smeru. S obzirom da je akreditovano društvo direktno nadležno za proveru rada licenciranog procenitelja, postoji strah da će udruženja, da bi privolela i zadržala članove, biti blaža u procesu provere rada kao i određivanja disciplinskih mera svojim članovima. Način za sprečavanje ovakvih nepravilnosti jeste čvrsta provera udruženja za koju je po zakonu nadležno Ministarstvo finansija (predviđena je godišnja provera, koja pored provere ispunjenosti uslova koji su neophodni da bi udruženje postojalo predviđa i prikupljanje potrebnih informacija i obaveštenja radi utvrđivanja svih činjenica značajnih za nadzor nad radom akreditovanog udruženja), kao i temeljni i jasno definisani propisi o nadzoru, prekršajima i kažnjavanju procenitelja.

¹⁹ Pravilnik o iznosu obavezne članarine koju akreditovano profesionalno udruženje procenitelja naplaćuje svojim članovima, Službeni glasnik RS, br. 55/2017.

²⁰ ZPVN čl. 32.

2012 – NUPS kao članica organizacije TEGoVA stiče status (AMA – AwardingMemberAssociation) kojim mu je omogućeno izdavanje REV profesionalne oznake u Srbiji

2017-07-14 NUPS stiče akreditaciju kao organizator stručne obuke za licenciranog procenitelja

2017-08-10 NUPS dobija akreditaciju kako organizator kontinuiranog profesionalnog usavršavanja

2017-09-22 NUPS stiče akreditaciju kao udruženje²¹

5.1. Organizatori obuke i kontinuiranog profesionalnog usavršavanja

Zakon dozvoljava da pored licenciranih udruženja druga pravna lica mogu organizovati obuku, pod uslovom da ispunjavaju tražene uslove i da se drže pravilnika kojima su precizno uređene obuke.²²

Pravilnicima²³ se od kandidata za organizovanje stručne obuke i kontinuiranog profesionalnog usavršavanja zahteva da ispunе navedene uslove:

1) tehnički predlog, koji uključuje dokumentaciju kojom se dokazuju kapaciteti organizatora za sprovođenje stručne obuke, kao što su:

- tehnički pristup, metodologija, načrt programa i kalendar sprovođenja stručne obuke,
- podaci i dokumentacija o kadrovskoj i organizacionoj sposobnosti (kvalifikacija, iskustvu i poslovnoj reputaciji uprave i nastavnog osoblja) i tehničkoj opremljenosti organizatora stručne obuke,
- organizaciona šema,

- opis ispunjenosti uslova za sprovođenje stručne obuke,
- korporativne sposobnosti, iskustvo i prethodne performanse organizatora stručne obuke,
- način na koji se sprovodi završna provjera znanja polaznika stručne obuke,
- način na koji se vodi evidencija o polaznicima stručne obuke i sprovedenoj stručnoj obuci i proveri znanja,
- drugi relevantni podaci i dokumentacija kojima se dokazuje da organizator stručne obuke ispunjava uslove za sprovođenje stručne obuke;
- 2) opšta akta organizatora stručne obuke (osnivački akt, statut, pravila i procedure poslovanja i sl.);
- 3) podaci i dokumentacija iz registra privrednih društava, udruženja, odnosno drugog odgovarajućeg registra;
- 4) plan i program organizovanja i sprovođenja dopunskog ispita iz člana 9. stav 3. Zakona;
- 5) dokaz o plaćenoj taksi.²⁴

S obzirom na to da je pravilnik poprilično detaljno regulisao ovu oblast, podržavamo rešenje da se svako zainteresovano lice može uključiti u obuku, jer ponovo stvaramo konkurenčiju među predavačima, te onda oni imaju podsticaje da

21 <https://procenitelji.org.rs/pocetna/>, 14. Maj 2019.

22 ZPVN čl. 16, čl. 18.

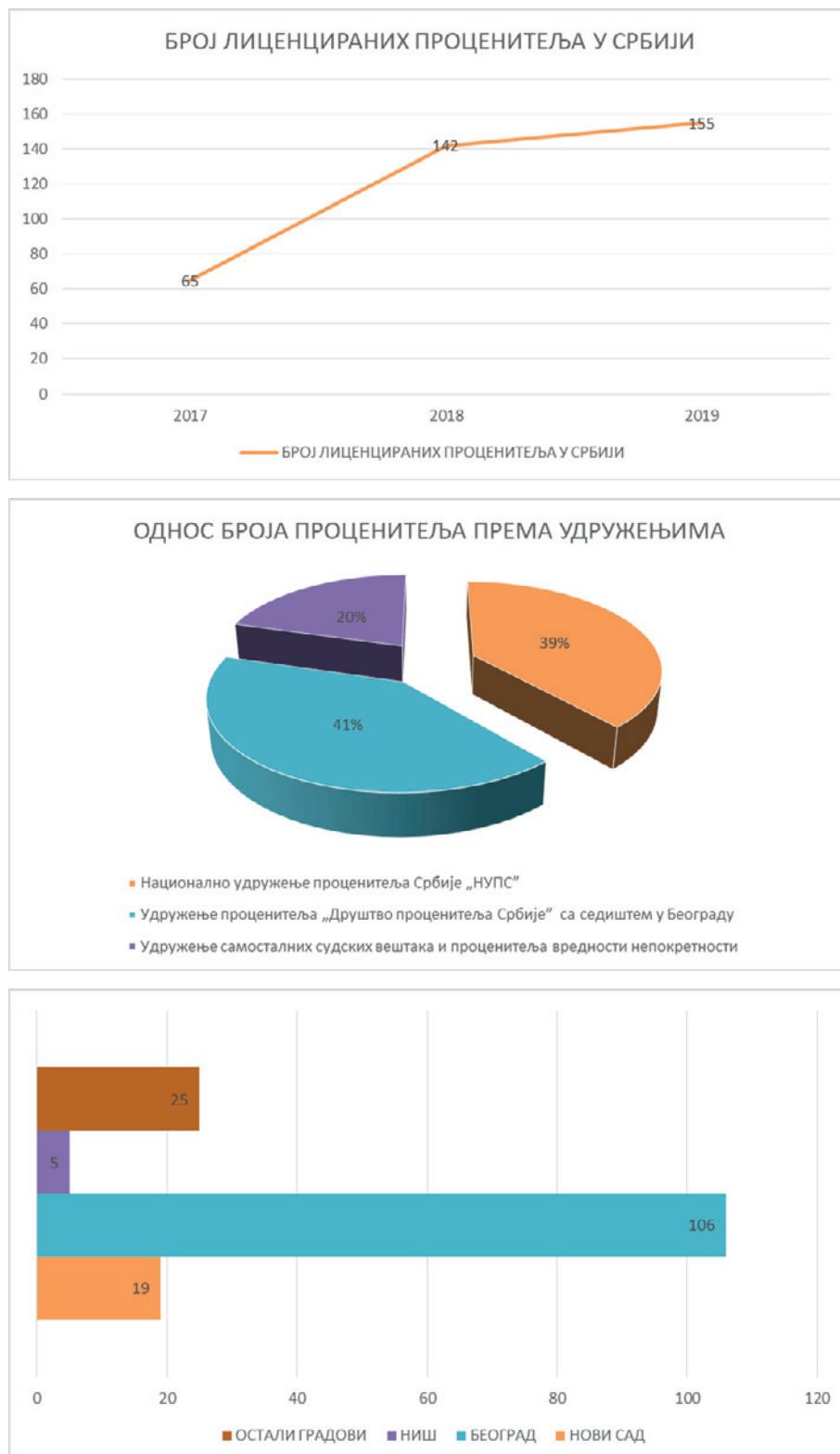
23 Misli se na Pravilnik o sadržaju i obimu programa stručne obuke, kao i načinu na koji organizator sprovođenja programa stručne obuke za licencirane procenitelje dokazuje da ispunjava uslove za sprovođenje stručne obuke „Službeni glasnik RS”, br. 55/2017, čl. 3. i Pravilnik o kontinuiranom profesionalnom usavršavanju licenciranih procenitelja „Službeni glasnik RS”, broj 55/2017, čl. 4.

24 Koja prema Informaciji u vezi sa uplatom takse iznosi 35.000 rsd, <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=13212>, 20. maj 2019.

drže najkvalitetniju moguću obuku iz njihovog ugla, da bi se kroz uspeh sadašnjih kandidata predložili budućim. Konkurenčija u ovoj oblasti

postoji, jer postoji 7 različitih tela koja organizuju obuku za polaganje ispita, kao i 9 tela koja organizuju kontinuirano profesionalno usavršavanje.

6. STATISTIKA²⁵

25 Trenutno u Srbiji ima 155 licenciranih procenitelja vrednosti nepokretnosti, međutim unakrsnim upoređivanjem broja članova 3 akreditovana udruženja uvideli smo da postoje i licencirani procenitelji koji su istovremeno članovi više od jednog udruženja, tako da je broj ukupnih članstava 161, a broj licenciranih procenitelja 155.

Korišćeni podaci su pronađeni na: Imenici, Ministarstvo finansija, <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=13216>, 14. maj 2019.

7. ZAKLJUČAK

Iz navedenog možemo zaključiti da je dobra odluka da je zakonodavac uredio ovu oblast posebnim zakonom i pratećim podzakonskim aktima, naročito ako se uzme u obzir činjenica da je procena vrednosti nepokretnosti od strane licenciranog procenitelja obavezna u postupcima van-sudskog namirenja i stečaja.

Postojanje obavezne državne licence za ovu delatnost je od velike važnosti. Kroz ovakav sistem, koju pored postavljanja standarda procene promoviše i obaveznu stručnu obuku koja pomaže u rešavanju jednog od problema dosadašnje prakse, a to je različitost znanja i metoda procene koja je izazvana različitim formalnim obrazovanjem koje poseduju procenitelji. Sada, kroz ovakav vid obuke, u kojem su obrađeni najbitniji segmenti za procenu igde se najviše pažnje posvetilo upravo metodama procene, zaključujemo da je, između ostalog, problem rešen, što pretpostavlja da ćemo imati ujednačeniju procenu a samim tim i povećan stepen pravne sigurnosti i olakšan pravni promet, što je i bio cilj ovog zakona.

Takođe trebalo bi pohvaliti i uvođenje obaveznog kontinuiranog profesionalnog usavršavanja, koje je ovakvoj mladoj i neistraženoj profesiji neophodno da bi lakše prevazilazila praktične probleme te se time efikasnije razvijala.

Postojanje više profesionalnih udruženja, se trenutno ne mora smatrati manom. U radu se ističe i strah da može doći do loših strana konkurenkcije, ali u trenutku pisanja, kada zakon kojim je ova oblast uređena nije ni 2 godine u primeni, jednostavno nemamo dovoljno podataka da bi-

smo mogli dokazati da li su ti strahovi opravdani, te da li ih treba rešavati radikalnim rešenjima putem stvaranja samo jednog udruženja, koje svakako nije bez svojih mana. Kada na to dodamo da se ova oblast konstantno razvija te da ni na međunarodnom nivou ne postoji jedinstvena organizacija²⁶, ovakva odlukazakonodavca se, može smatrati opravdanom.

Svakako da je od velike važnosti za sve regulisane delatnosti i profesije da zakonodavna vlast postavi pravila i standarde kojim dovoljno meri uređuju način vršenja i sticanja dozvole za njeno obavljanje, ukoliko je primenjen sistem dozvola, i usmeravaju tržišne učesnike ka zadatom cilju, a pritom im ostavljaju dovoljno prostora za slobodno obavljanje delatnosti, tj. profesije. Ovo jenarčito važnokadase reguliše sa namerom zaštite pravne sigurnosti i interesa klijenata, odnosno zaštite javnog interesa, ma kako on bio formulan ili shvaćen.²⁷ Smatramo da je ZPVN sa svim podzakonskim aktima koji su doneti na osnovu njega uspeo da na adekvatan način, odnosno u pravoj meri uredi sve oblasti koje su relevantne za obavljanje procene vrednosti nepokretnosti.²⁸

Sve ovo nas vodi ka zaključku da je ova oblast dobro i detaljno uređena i da može predstavljati dobar primer kako regulisati slične profesije koje mogu imati veliki uticaj na privatne interese pojedinaca i organizacija, a naravno i na javni interes, u zavisnosti od toga kako se javni interes definiše i posmatra u svakom konkretnom slučaju.

26 ZPVN, čl. 2, st. 8.

27 Tatjana Jovanić, 4.

28 ZPVN, čl. 1.

INŽENJERSKA KOMORA SRBIJE KAO (NE)ZAVISNI REGULATORNI ORGAN I POSEBAN POLOŽAJ ODGOVORNOG INŽENJERA ZA ENERGETSKU EFIKASNOST ZGRADA

**Miroslav Golubović,
Marko Kostić**

1. UVOD U OPŠTU TEMATIKU RADA

Cilj ovog rada je sa jedne strane sagledavanje opšte pozicije projektanta danas i njemu sličnih veština, kao i funkcionisanje Inženjerske komore Srbije kao nadležnog organaza sprovođenje regulacione politike u sferi planiranja i izgradnje, licenciranje i normiranje poslovanja odgovornog projektanta, urbaniste, planera i izvođača radova, dok sa druge strane stavljamo akcenat na trenutne aktuelnosti u ovoj sferi:

1. Oduzimanje regulativnih ovlašćenja Inženjerskoj komori od strane države, tj. Ministarstva građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture putem najnovijih legislativnih rešenja;
2. Karakteristike delatnosti odgovornog inženjera za energetsku efikasnost;

Ovim temama želimo da ukažemo na nove ideje i rešenja u sferi planiranja i izgradnje i iznesemo objektivno razmatranje problematike kao i naše razumevanje o ovim pojavama iz perspektive Ekonomskog prava.

2. INŽENJERSKA KOMORA SRBIJE I NJENA AKTIVNOST DANAS

Pored razgranatog sistema državnih organa kao nosioca regulatornih ovlašćenja koji predstavljaju aktivine učesnike „regulatornog prostora“, čime direktno oblikuju izgled današnjeg tržišta, različiti nedržavni organi poput komora, agencija, građanskih udruženja, međunarodnih organizacija i sličnih tela, dobijaju sve veći deo vlasti nad regulatornim aparatom. Ovaj trend plod je komplikovanja tržišne strukture usled čega dolazi do poveravanja regulatornih uloga različitim nezavisnim subjektima na tržištu koji raspolažu odgovarajućim kapacitetom i sposobnošću kao i neophodnom stručnošću za obavljanje povarenih delatnosti, sa očekivanim rezultatom podrobnijeg (ali ne i suviše) i svrshishodnijeg ažuriranja različitih tržišta, sa jedne strane. Takođe, sa druge

strane to je i zbog prevelike odgovornosti države u privrednoj sferi od koje bi se političari radije oslobodili kada za to postoji prilika. Na ovom principu Inženjerskoj komori Srbije dodeljena su javna ovlašćenja, što je slučaj i sa svakom drugom komorom. Ona je profesionalno udruženje koje okuplja pripadnike određene struke, tj. licencirane odgovorne planere, urbaniste, projektante i izvođače radova, sa ciljem da, kao i druge komore u sopstvenom delokrugu, neguje dobre poslovne običaje i poslovne standarde, unapredi i organizuje pružanje usluga obavljanja stručnih poslova u oblasti prostornog i urbanističkog planiranja, projektovanja, izgradnje objekata i drugih oblasti značajnih za planiranje i izgradnju.

Ova komora donosi svoj Statut i Etički kodeks, kao i druge podzakonske akte, koristeći svoj unutrašnji kapacitet stručnjaka, čime i crpi svoja zakonska ovlašćenja kako bi upravo oblikovala sferu planiranja i izgradnje na odgovarajući način i postavila jasne standarde i pravila igre. Dakle, ideja je jasna: komora kao udruženje profesionalaca, u kojem je kumulirano neophodno tehničko znanje, ima najveći kapacitet za uočavanje potencijalnih rizika poslovanja u skladu sa kojima razvija norme i standarde.

Kako tako, od strane Komore postavljeni apstraktni ciljevi izgledaju u praksi, da li se oni ostvaruju? Suštinu Inženjerske komore Srbije čini nekoliko ključnih stubova na osnovu kojih ona štiti i reguliše interes svojih članova i etičkih normi u oblasti projektovanja i gradnje (za potrebu kasnijeg izlaganja ove karakteristike određene su prema zakonskim i podzakonskim propisima koji su prethodili donošenju Zakona o izmenama i dopunama Zakona o planiranju i izgradnji (u dajjem tekstu ZPI).¹

1) Na osnovu ZPI Komora je donela sopstveni **Statut**² kojim se, kako sam Statut najbolje objašnjava u članu 1 „...uređuju ciljevi i zadaci, unutrašnja organizacija Inženjerske komore Srbije, izbor i delokrug njenih organa, način vršenja javnih ovlašćenja i druga pitanja vezana za rad Komore.“ Tim aktom je određen opšti smer aktivnosti Ko-

1 „Službeni glasnik“, br. 83/2018

2 http://www.ingkomora.org.rs/zakoni/pravilnici/Pravilnik_o_polaganju_strucnog_ispita.pdf (2. 5. 2019.)

more kojom ona nastoji da uredi standarde i pravila poslovanja u okviru delatnosti odgovornog urbaniste, projektanta, planera i izvođača radova.

2) **Stručni ispit i licence³** – ova dva instrumenta od suštinskog su značaja za regulisanje profesija projektanta, urbaniste, planera i izvođača radova preko kojih komora obavlja svoju najvažniju ulogu. Ispit i licenca su neophodni uslovi koji moraju biti ostvareni od strane svakog člana komore. Pravilnikom komore podobno se reguliše struktura ispita, ispitna komisija koju sastavlja ministar zaposlove urbanizma i građevinarstva, evidentiranje položenih ispita, školska spremi i druge prepostavke koje se očekuju da ispunjavaju kandidati, ali i proces i karakteristike sistema oduzimanja licenci koja se sprovodi od strane Komore.

Sa druge strane, Komora je svojom Odlukom o vrstama licenci predvidela veliki broj licenci koja ona izdaje odgovornom projektantu, urbanistu, izvođaču radova i planeru, u zavisnosti od njihovog obrazovanja i stečene diplome, i pritom izvršila detaljan opis svake licence ponaosob kao i delatnosti koje nosilac licence može obavljati. Samim izdavanjem licence, stiče se i svojstvo člana Komore.

3) **Sud pravde** je specifičan regulatorni organ unutar Komore, predviđen Statutom i Pravilnikom o Sudu časti, čije članove ona bira na svakih pet godina i obezbeđuje njegovo nezavisno funkcionisanje. U ovom organu je koncentrisana vlast neposrednog odlučivanja o usklađenosti ponašanja članova Komore sa pravilima struke, tj. sud odlučuje o njihovom poslovanju i ovlašćen je da oduzme i suspenduje licencu članova na osnovu postupka koji ovaj organ i sprovodi. Osnov za oduzimanje licence je povreda profesionalnih standarda i normativa nestručnim i nesavesnim obavljanjem poslova u okviru posla za koji je licenca i izdata. *Možemo reći da je ovaj organ simbol nezavisnog funkcionisanja Inženjerske komore Srbije koji olica njegovo pravo nesputanog regulisanja sfere planiranja i gradnje od strane onih koji su za to najviše i pozvani, i istinskog sruštanja regulatornih ovlašćenja sa državnih struktura na niže nivoe građanskog organizovanja.*

Uzimajući u obzir funkciju Suda časti, kao i izvršne organe unutar Komore (Predsednik komore, Nadzorni odbor, Upravni odbor) i njenu Skupštinu, možemo primetiti da postoji trodelna podela vršenja javnih ovlašćenja unutar Komore, na izvršnu, sudsku i legislativnu, što omogućava organizovano i skladno vršenje regulativne funkcije.

³ http://www.ingkomora.org.rs/akti/download/Odluka_o_izmeni_i_dopuni_Odluke_o_vrstama_licenci_21_07_2016.pdf (3. 5. 2019.)

4) Cilj donošenja **etičkog kodeksa**⁴ je postavljanje profesionalnog okvira i pravila dobrog poslovanja članova, kako bi članovi sopstvenim ponašanjem i primerom zaštitili ugled Komore i profesije. Njime se postavljaju brojna pravila i standardi koji regulišu odnos članova izmedju sebe, odnos sa Komorom, odnos sa javnošću i dr. Neki od konkretnih principa obavljanja poslova u struci članova Komore na osnovu člana 6 Etičkog kodeksa Inženjerske komore Srbije su „odgovornost i konkretnost u poslu“, „strukovno udruživanje“, „poštovanje kulturno istorijskog nasleđa okruženja“ itd.

Ovih četiri stuba Komore uvode nas u suštinu ovog dela izlaganja i omogućavaju nam da jasno sagledamo aktuelnu polemiku koja okružuje Inženjersku komoru Srbije danas i skrenemo pažnju na postojeći problem. Naime, ovo je vrlo zanimljiv trenutak za proučavanje regulacije profesija urbaniste, planera, izvođača radova i pre svega projektnata.

Proučavajući strukturu i rad ove Komore, upravo ovih četiri elemenata izdvajaju se kao najznačajniji instrumenti u poslovanju Komore, oni su kičma regulacione politike koju komora sprovodi. Ta regulaciona politika koju konzistentno i već godinama sprovodi Komora u ovom trenutku nalazi se na udaru aktuelnog Zakona o izmenama i dopunama ZPlprotiv koga je Komora podnela i ustavnu žalbu.

Pitanje je da li su potezi državne vlasti, konkretno ovog Ministarstva, opravdani i koliko, tačnije sa kojim ciljem se uvođe ovakve promene u regulatornoj politici kojima se relativizuje nezavisna pozicija Inženjerske komore i inženjerske struke. To posebno imajući u vidu da ovakve odluke nisu donošene u vezi poslovanja drugih komora u Srbiji, pa su tako Inženjerskoj komori Srbiji podršku uputili Inženjerska inicijativa za regionalnu saradnju⁵ (koja okuplja inženjerske komore Slovenije, Hrvatske, Makedonije, Crne Gore koje su i članice Evropskog Saveta Inženjerskih Komora) koja nove političke trendove u Srbiji, ali i Crnoj Gori, ocenjuje kao neprihvatljive, zatim Evropski savet inženjerskih komora (ECEC)⁶, koja zapaža „tendenciju predlagača zakona⁷ da komoru uredi po principu javnog preduzeća a ne po modelu profesionalnog, strukovnog udruženja⁸“,

⁴ <http://www.ingkomora.org.rs/akti/download/etickikodeks.doc>(5. maj 2019)

⁵ <http://www.ingkomora.org.rs/inoaktivnosti/index.php?id=iiirs> (2. maj 2019.)

⁶ <http://www.ecec.net/> (5. maj 2019.)

⁷ U trenutku pružanja podrške osporeni zakon je idalje bio u fazi nacrta.

⁸ ECEC pismo podrške Inženjerskoj komori Srbije, 17. oktobar 2018

koja obaveštava javnost da će Inženjerska komora Srbije biti isključena iz ESES-a ako njena nezavisnost bude ukinuta, kao i Advokatska komora Srbije, Stomatološka komora Srbije i drugi.

Pružanjem podrške apeluje se da političke odluke moraju biti donete u skladu sa društvenim interesom i interesom inženjerske struke kojoj preti degradiranje.

Sporne odredbe Zakona o izmenama i dopunama ZPI, koje su istovremeno i predmet ustanove žalbe koju je Komora podnela 10. Januara 2019 (u vreme pisanja ovog rada postupak i dalje nije pokrenut) podrazumevaju:

- da ministarstvo nadležno za poslove građevinarstva, prostornog planiranja i urbanizma daje saglasnost na opšte akte koje donosi Komora;
- normiranje organizacije Komore, organizaciju njenih organa, broj članova, dužinu njihovih mandata i način njihovog izbora;
- da Komora utvrđuje visinu članarine uz potvrdu nadležnog ministarstva;
- da ministarstvo bira određen broj sopstvenih predstavnika kao članove Upravnog i Nadzornog odbora Komore;
- da ministarstvo odlučuje o izdavanju licenci kao i oduzimanju tih istih kada samo ministarstvo proceni da su uslovi za tako nešto ispunjeni.

Kako se ističe u ustanovnoj žalbi, navedene odredbe kao deo članova 86., 87., i 88. Zakona o izmenama i dopunama ZPI nisu u skladu sa Ustavom Republike Srbije⁹, Zakonom o udruženjima¹⁰, Zakonom o državnoj upravi¹¹ i Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.¹²

Gore navedenim odredbama:

- nadležno ministarstvo direktno se meša u prava Komore tražeći da ona sama potvrdi opšte akte Komore i povređuje pravo na udruživanje;
- krši se zabrana postavljanja ograničenja slobodi udruživanja, osim kada je to u interesu nacionalne ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda i kriminala, zaštite zdravlja i morala, ili radi zaštita prava i sloboda drugih, a ni jedan od tih slučajeva trenutno nije prisutan;

⁹ „Sl. glasnik RS”, br. 98/2006.

¹⁰ „Sl. glasnik RS”, br. 51/2009, 99/2011 – dr. zakoni i 44/2018 – dr. zakon.

¹¹ „Sl. glasnik RS”, br. 79/2005, 101/2007, 95/2010, 99/2014, 47/2018 i 30/2018 – dr. zakon

¹² https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf (4. 5. 2019)

- Komora kao strukovno udruženje tretira se kao javna služba, pa se po tom osnovu neovlašćeno utiče na njeno funkcionisanje i rad njenih organa;
- proširuju se nadzorna ovlašćenja ministarstva nadležnog za poslove građevinarstva koje su već određena Zakonom o državnoj upravi;
- povređuje se isključivo pravo organa Komore da samostalno određuje visinu članarine (Komora se ne finansira iz Budžeta Republike Srbije).

Član 162. stav 1. ZID ZPI glasi, „**Licencu za odgovornog planera, odgovornog urbanistu, odgovornog projektanta i odgovornog izvođača radova, rešenjem izdaje ministarstvo nadležno za poslove građevinarstva, prostornog planiranja i urbanizma u skladu sa zakonom**“. Dakle, jasno je da nadležnost za izdavanje licenci preuzeto od strane Ministarstva, što je Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture i dodatno i potvrdilo zvaničnim Saopštenjem 8. 12. 2018, pa zatim i donela sopstvene privremene odluke opštim o uslovima i načinu sticanja licenci, kao i vrstama licenci, dok će se novi pravilnici o polaganju stručnog ispita i izdavanju licenci dobiti u zakonskom roku od 60 dana od donošenja novog statuta Komore. To je suštinska promena regulatorne politike u sferi planiranja i izgradnje koja značajno menja poziciju Inženjerske komore Srbije.

Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture donelo je novi Statut Inženjerske komore Srbije 4. 5. 2019. godine koji je usaglašen sa novim zakonskim zahtevima. Iako se na osnovu ZID Zakona o planiranju i izgradnji, propisivajući ovlašćenje nadležnog ministarstva da oduzima licence na osnovu nesavesnog i neprofesionalnog obavljanja delatnosti članova komore, kao i prava nadležnog ministra da odredi komisiju koja procenjuje ispunjenost uslova za izdavanje i oduzimanje licenci, moglo zaključiti da se ukida pravo Komore na **Sud časti**, u skladu sa čim je u prvočitnom zvaničnom nacrtu Statuta Komore iz 9. 12. 2018. izbačena glava kojom se normira Sud časti, novousvojenim statutom od 4. 5. 2019. Sud časti je predviđen i zadržava prethodnu suštinu, a funkcioniše u skladu sa pravilnikom koji tek treba da bude donet, pa je zanimljivo kako će praksa oduzimanja licenci odgovornom projektantu, urbanistu, planeru i izvođaču radova u budućnosti izgledati.

Stupanjem na snagu Zakon o izmenama i dopunama ZPI („Službeni glasnik RS”, br. 31/2019) 30. 4. 2019, čime se suštinski transformiše In-

ženjerska komora Srbije, prestali su sa radom i obavljanjem funkcija svi postojeći organi Komore na osnovu člana 18. prethodno navedenog zakona, u skladu sa kojim je i ministarka građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture, donela je Rešenje o obrazovanju Privremene uprave za upravljanje radom Inženjerske komore Srbije. Privremena uprava sastavljena od predstavnika Ministarstva ima nadležnost da sproveđe reforme i obavlja poslove Komore do izbora novog sastava organa Komore za koje će da izbore i raspiše, kao i da doneše novi Statut komore u roku od tri dana od donošenja ZID Zakona o planiranju i izgradnji, koji je kao što je navedeno već objavljen.

Ostaje da se vidi kako će se u budućnosti razviti situacija koja trenutno okružuje Inženjersku komoru Srbija, kao i da li je ovakva regulatorna politika države opravdana. U pogledu od strane Komore podnete Inicijative za pokretanje ocene ustavnosti i zakonitosti, presuda Ustavnog suda u ovom trenutku nije doneta, ali kakva god bila sudska odluka jasno je osnovanost zahteva Komore ida se radi ozadiranju u pravo Inženjerske komore Srbije od strane države. Komora je od samog pojavljivanja nacrtu spornog zakona upozoravala na nova neadekvatna rešenja koja ruši njenu regulativnu suverenost u oblasti planiranja i izgradnje pa je tako i, povodom novouvedenih zakonskih rešenja organizovala protest članova komore, koji, kao što vidimo, nije urođio plodom. Takođe, Komora ni na kakav način nije bila konsultovana od strane Ministarstva građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture prilikom pripreme Nacrtu spornog zakona, iako se tim aktom menja status Komore.¹³

2.1. Zaključak: kakvi su efekti novih rešenja?

Teorijski posmatrano, možemo ukazivati na nelogičnost promene regulacione politike koju država sprovodi i kojom se raspodela javnih ovlašćenja značajno menja. Pitanje je kakav je motiv i plan Ministarstva građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture da preuzme suštinska ovlašćenja Inženjerske komore Srbije. Zbog čega oduzeti ovlašćenja Komori koja godinama svrshiteljno obavlja svoje dužnosti?¹⁴ Komore kao profesionalna, strukovne organizacije upravo su pozvane i podobne da zbog svog stručnog sastava i interesa, sa jedne strane *samostalno izdaju i oduzimaju licence na osnovu kojih ona reguliše i vrši nadzor na različitim poslovanjima, i to na osnovu pravila koje oni, članovi komore kao profesionalci u svojoj*

¹³ Saopštenje Inž. komore Srbije 21. 9. 2019.

¹⁴ Inženjerska komora Srbije: Osvrt na aktivnosti i rekapitulacija rezultata Komore u prethodnom periodu, (25. 4. 2019).

struci, donose, kao i da sa druge strane samostalno bira sopstvene organe i donosi svoje opšte akte, kako bi na najbolji način vršila svoje javne dužnosti i ovlašćenja. Takođe, ne vidi se razlog da komora kao i do sada samostalno određuje visinu članarine, budući da se ne finansira iz Budžeta Srbije. Komora kao što je ova, a i druge nezavisne, nevladine organizacije i udruženja, trebalo bi da, samostalno vršeći deo njima poverenih javnih ovlašćenja, i to na način kojim se štiti javni interes i društveno opravdani ciljevi, predstavljaju jedan od simbola i tekovina današnjeg demokratskog društva.

Dakle, da li će Komora postati nekakva vrsta javnog preduzeća, što posredno proizilazi na osnovu novodonešenih rešenja o njenoj organizaciji, ili će se na kraju njeni članovi izboriti za svoj stari status i stara ovlašćenja, vreme će reći.

3. ODGOVORNI INŽENJER ZA ENERGETSKU EFIKASNOST ZGRADA

Uzimajući u obzir značajnu i nesporну ulogu države u procesu regulacije u svrhu potpunog sagledavanja njene uloge važno je razumeti i specifične aktuelnosti, kao i tendencije koje se odnose na samu državu, a ponajviše se manifestuju kroz njene ciljeve i njen zakonodavstvo. U tom smislu u obzir moramo uzeti činjenicu da je Republika Srbija u procesu pristupanja Evropskoj Uniji što podrazumeva harmonizaciju domaćeg zakonodavstva sa pravilima i tekomnim Evropske Unije. Shodno tome, sam proces pristupanja utiče i na odluke, kao i ciljeve kojima naša zemlja teži, što svakako kroz brojne primere uočavamo i u regulatornoj ulozi države. Jedan od primera tiče se upravo profesije odgovornog projektanta jer, između ostalog, ova profesija obuhvata i jedan posao novijeg datuma, a tiče se odgovornog inženjera za energetsku efikasnost zgrada. Naime, u skladu sa propisima Evropske unije, od oktobra 2012. godine svi novoizgrađeni objekti su kategorisani oznakama energetske efikasnosti i moraju posedovati energetske pasoše u kojima se navodi koliko energije troše¹⁵. Za potrebe ovog posla, od 2012. dobijaju se prve licence za obavljanje ove delatnosti. Važno je naglasiti da pravni okvir u ovom slučaju predstavlja već pomenuti ZPI, kao i dva pravilnika doneta na osnovu člana 201. istog zakona.

Za obavljanje delatnosti iz opisa odgovornog inženjera za energetsku efikasnost zgrada, kao uostalom i ostalih poslova odgovornog projektanta, takođe je neophodna licenca koju izdaje

¹⁵ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/13/ekonomija/1087498/licence-za-energetsku-efikasnost-.html> (27. 4. 2019.)

Inženjerska komora Srbije. Podsećanja radi, licenca se odnosi na dozvolu koja predstavlja ovlašćenje dano pravnim ili fizičkim licima da obavljaju određene aktivnosti i/ili uživaju određeni status, kao i da je režim dozvola jedan od najstarijih oblika regulacije¹⁶. U pogledu uslova za dobijanje licence neophodna je master diploma jednog od četiri tehnička fakulteta (Mašinski, Arhitektonski, Elektrotehnički ili Građevinski fakultet), radno iskustvo od najmanje 4 godine u projektovanju i izvođenju radova, kao i položen stručni ispit iz oblasti energetske efikasnosti zgrada. Prve licence iz ove oblasti dobilo je oko 350 inženjera 2012. godine, da bi već sredinom 2014. godine prema rečima predsednika Inženjerske komore Srbije Dragoslava Šumarsca ovaj broj porastao na 1226 inženjera¹⁷, što svedoči o ekspanziji ove delatnosti, u pogledu interesovanja, ali pre svega u pogledu potreba za ovim poslovima.

U pogledu same energetske efikasnosti neophodno je naglasiti da je ovo pitanje značajno pre svega jer energija predstavlja deo svakodnevnih potreba prosečnog građanina. Činjenica je da svakoga dana ljudi, kako u okviru ličnih potreba, tako i u poslovima domaćinstva, upotrebljavaju energiju za prevoz, kuvanje, grejanje, hlađenje, proizvodnju, osvetljenje, kao i za brojne druge svrhe. U tom smislu, važno je razumeti dana jednom širem, globalnom nivou, postoji izražena tendencija da se ovom pitanju daje posebna važnost što ga čini aktuelnim, ali istovremeno i zahtevnim u pogledu prihvatanja novih vrednosti i izmena dugo ustaljenih i već opšteprihvaćenih pravila i navika. Tome u prilog ide i tvrdnja da vlasnici stanova i kuća u Srbiji mahom posmatraju predložene mere za energetsku efikasnost samo kao dodatni namet¹⁸. Naime, u svetu nesporne neophodnosti za svakodnevnom upotrebom energije poseban akcenat se stavlja na sam način na koji se energija koristi. Unutar samog načina razlikuju se ušteda energije sa jedne strane i sa druge strane upravo energetska efikasnost koja se definiše kao korišćenje energije na najefikasniji način. Neophodan uslov da bi se energija koristila na najefikasniji način jeste tehnologija. Uzimajući u obzir i razvoj tehnologije kao jednu od glavnih odlika koje determinišu našu sadašnjost treba reći da sei sam pojam energetske efikasnosti odnosi na upotrebu tehnologije za čiji rad je potrebno manje energije. Kada na sve to dodamo

16 T. Jovanić, Uvod u Ekonomsko pravo, 2019, str. 54.

17 <https://www.energetskiportal.rs/u-srbiji-do-sada-izdato-358-energetskih-pasosa-i-1226-licenci-381/> (4. 5. 2019.)

18 <https://www.energetskiportal.rs/energetska-efikasnost/> (3. 5. 2019.)

i činjenicu da u Republici Srbiji čak 60% energije troši sektor zgradarstva pa se samim tim u tom sektoru uočava veliki prostor za napredak u vidu postizanja energetskih ušteda, samim tim i veliki potencijal za unapređenje energetske efikasnosti leži u građevinskom fondu¹⁹. Iz svega navedenog jasno se nameće zaključak koliko je posao odgovornog inženjera za energetsku efikasnost zgrada aktuelan i važan u našoj zemlji.

Ipak, za shvatanje potpunog značaja uloge projektanta u pogledu efikasnosti zgrada, kao i u pogledu same regulacije, neophodno je analizirati sam opis ove delatnosti. Naime, opis delatnosti podrazumeva:

1. Izradu elaborata;
2. Vršenje energetskih pregleda;
3. Učestvovanje u energetskoj sertifikaciji zgrada;

Upravo je se učestvovanje u energetskoj sertifikaciji zgrada, koje je posebno značajno za našu analizu, ističe kao glavna i suštinska uloga projektanta predviđanog za ovu delatnost. Proces energetske sertifikacije u Srbiji započeo je 30. septembra 2012. godine, kada je primena pravilnika iz oblasti energetske efikasnosti zgrada postala obavezna. U pogledu ekonomskog prava važno je naglasiti da sertifikacija predstavlja jedan od oblika ocenjivanja usaglašenosti pod kojom se podrazumeva svaka aktivnost kojom se utvrđuje da li je proizvod usaglašen sa propisanim tehničkim zahtevima. Sama sertifikacija se definiše kao potvrda ovlašćenog lica da su fizička ili pravna lica ostvarila određene kvalifikacije, postigla određene standarde ili sprovodila određene procese.

U konkretnom slučaju najznačajniji izvori jesu:

1. Pravilnik o uslovima, sadržini i načinu izdavanja sertifikata o energetskim svojstvima zgrada.²⁰

Ovaj pravilnik uređuje proces energetske sertifikacije zgrada, način izdavanja i sadržaj sertifikata.

2. Pravilnik o energetskoj efikasnosti zgrada.²¹

Ovaj pravilnik bliže uređuje zahtevana energetska svojstva.

U ovom slučaju je značajno naglasiti da obe navedena i veoma značajna pravilnika proizilaze iz Zakona o planiranju i izgradnji iz 2009. godine. Naime, u delu XIV ovog zakona, naslovленог kao

19 <http://stanovanje.gov.rs/doc/energetska-efikasnost/Prirucnici/Prirucnik%20za%20energetsku%20sertifikaciju%20zgrada.pdf> (29. 04. 2019.)

20 Službeni glasnik RS, broj 69/2012.

21 Službeni glasnik RS, broj 61/2011.

Ovlašćenja za donošenje podzakonskih akata, u članu 201. navodi se da Ministar bliže propisuje „energetska svojstva zgrada i način izračunavanja energetskih svojstava zgrada, energetske zahteve za nove i postojeće zgrade, uslove, sadržinu i način izdavanja sertifikata, kao i sadržinu i način vođenja Centralnog registra energetskih pasoša.“ U tom smislu treba reći da zakon prema Ekonomskom pravu predstavlja obavezujući instrument, kao i da je ovo rešenje u skladu sa načelom da se nadležnosti regulatora uređuju zakonom.²²

Upravo i zakonski definisan termin energetski pasoš podrazumeva sertifikat za energetsku efikasnost zgrada. Međutim, važno je razumeti da sertifikat predstavlja tek krajnji ishod čitavog procesa u delatnosti odgovornog inženjera. Pre svega, važno je naglasiti da proces energetske sertifikacije zgrada mogu vršiti isključivo organizacije koje za to imaju ovlašćenja ministarstva nadležnog za poslove građevinarstva, konkretno Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture. Organizacija kojoj je dodeljena nadležnost i koja je kao takva podobna za pomenutu delatnost mora imati najmanje dva stalno zaposlena inženjera sa pomenutom licencom odgovornog inženjera za energetsку efikasnost zgrada. Sa druge strane, sam proces sertifikacije je dugotrajan i složen i obuhvata niz delatnosti, a prvi korak u tom procesu podrazumeva sprovođenje energetskog pregleda zgrade, nakon čega sledi izveštaj o obavljenom energetskom pregledu, proračuni energetskih svojstava u skladu sa metodologijom propisanom u već pomenutom Pravilniku i tek naposletku izdavanje energetskog pasoša u vidu sertifikata o energetskim svojstvima zgrada koju potpisuje licencirani inženjer iz ovlašćene organizacije i ovlašćena osoba iz organizacije. Dakle, kao što se može uočiti, sertifikaciju izdaje organizacija koja je, bar načelno govoreći, nezavisna od subjekta sertifikacije što je značajno uzimajući u obzir pravilo da što je lice koje izdaje sertifikat nezavisnije od subjekta sertifikacije to je kredibilitet sertifikata veći.²³ Samim tim, najveće poverenje javnosti imaju sertifikati koji se dodeljuju od strane trećeg, nezavisnog lica.

U cilju šireg i potpunijeg razumevanja samog energetskog pasoša nije loše pomenuti i to da se u praksi razlikuju tri različita tipa energetskog pasoša²⁴. Kriterijum jeste vrsta objekta na koji se sam pasoš odnosi te shodno tome razlikujemo pasoš za stambene zgrade, za nestambene zgrade i zgrade za druge namene koje takođe

22 T. Jovanić, 9.

23 T. Jovanić, 50.

24 M. Todorović, A. Rajčić, Priručnik za energetska sertifikaciju zgrada (ESZ), mart 2017, Beograd, str. 11.

koriste energiju. Zanimljivo je uočiti, da sam pašoš između ostalog sadrži i listu preporuka smanjene energetske potrošnje i uštede novca. To je značajno uzimajući u obzir već pomenutu tezu da stanovnici naše zemlje, sasvim prirodno naviknuti na već ustaljen sistem, novinu u smislu energetske efikasnosti doživljavaju kao samo još novi i nepotrebni trošak i namet. Sama lista preporuka, osim što je sa jedne strane neobavezna, a sa druge izdata od strane lica kompetentnog za to, predstavlja podoban način da se ovo pitanje približi građanima, kao i njegov značaj i pogodnosti koje u cilju veće štednje i efikasnije primene građanima može biti od koristi.

Potrebno je reći i to da postoje izvesne vrste objekata koju se izuzete iz opšteg režima i za koje nije potreban energetski pasoš. Kada se pogleda lista objekata izuzetih iz opšteg režima dolazi se do zaključka da je to sasvim logično rešenje shodno tome da je pri izboru uzet valjan kriterijum, a tiče se namene i pre svega stepena iskorišćenosti objekta. Naime, osim verskih objekata, iz opšteg režima objekata za koji je potreban sertifikat u vidu energetskog pasoša izuzeti su i privremeni objekti koji se koriste kraće od dve godine, zatim postojeće zgrade sa ukupnom korisnom površinom manjom od 50 kvadratnih metara, kao i vikendice i objekti koji se koriste manje od 25% tokom godine.²⁵

3.1. Zaključak: kakve su posledice regulacije u ovoj oblasti?

Iz već pomenute činjenice da sektor zgradarstva predstavlja sektor u kome se, uz industrijske pogone, troši najviše energije, nameće se zaključak da se upravo tu može ostvariti i najveći napredak u pogledu propisanih mera, sa konačnim ciljem da se učinak u pogledu energetske efikasnosti odrazi i na veće blagostanje građana. Sa tim u vezi važno je naglasiti podatak da svega 10% domaćih investitora prepoznaje energetsku efikasnost kao komparativnu prednost u odnosu na konkurenčiju. Upravo u tome uočavamo veliki značaj energetskih pasoša, a samim tim i projektanata odgovornih za njihovo izdavanje. Naime, jedan od osnovnih ciljeva uvođenja energetske sertifikacije jeste upravo ekomska vrednost očuvanja energije. Dakle, kao što se i navodi u Priručniku za energetska sertifikaciju, jedan od glavnih ciljeva leži u tome da na formiranje cene nekretnine osim uobičajenih karakteristika kao što su, pre svega, lokacija i funkcionalnost, utiču i troškovi za energiju koji su kao takvi u direktnoj vezi

25 Ibid.

upravo sa energetskim pasošem. Direktna i očigledna posledica toga bila bi viša cena zgrade koja ima bolja energetska svojstva u odnosu na druga, pri jednakim ostalim uslovima. Iz toga možemo zaključiti da investitori koji teže većem kvalitetu zgrada, samim tim i većem profitu prilikom njihove prodaje, svoj cilj u ekonomskom smislu ostvaruju i time što će ispuniti uslove predviđene za dobijanje pasoša, kao i da će ocena kvaliteta zgrade u pogledu energetske efikasnosti, koja se u pasošu najdirektnije ogleda kroz energetski razred, biti jedan od najvažnijih indikatora kvaliteta zgrade i ispunjenosti predviđenih kriterijuma.

Iz svega navedenog proizlazi da je od krucijalne važnosti je uloga samog projektanta, koji kao profesionalno, kvalifikovano i pre svega ovlašćeno lice ima zadatku da prilikom procene zgrade i njenih svojstava definiše i njene karakteristike, što se na tržištu uočava kao komparativna prednost, a samim tim i kao podsticaj za investiranje. Samim tim na jedan indirekstan način do izražaja dolazi i uloga projektanta u jednom procesu koji predstavlja razvojnu šansu. Investitor, kao i svaki drugi privredni subjekt, teži da maksimizuje sopstveni profit, a to se u pogledu energetske efikasnosti direktno ogleda u tome da se za mi-

nimalna dodatna ulaganja i povećanje troškova prilikom izgradnje energetski efikasnih zgrada, dobijaju viši prihodi prilikom prodaje, te razlika između prihoda i troškova predstavlja profit za samog investitora, te na taj način i podsticaj za ulaganje. Sa druge strane, kupci svoju prednost, osim same energetske efikasnosti, dobijaju ponajviše u izvesnosti i sigurnosti koja proizilazi iz energetskog pasoša kao krajnje pouzdanog dokumenta sa jasnim i preciznim podacima koji se odnose na kvalitet zgrada, aizdatim od strane projektanta kao lica kome je ta nadležnost data od same države, sve pod već pomenutom pretpostavkom da je sam projektant kao lice čija organizacija izdaje sertifikaciju nezavisno od samog subjekta sertifikacije, u ovom slučaju investitora. U tom pogledu, treba napomenuti i da sama sertifikacija u vidu energetskog pasoša kao potpuno validnog i pouzdanog dokumenta predstavlja i dodatnu prednost prilikom oglašavanja i reklamiranja zgrade dobrih energetskih svojstava, te u tome uočavamo, da osim izvesnosti i sigurnosti za kupce, kao i podsticaja za investitore, i važnu ulogu sertifikacije u pogledu menadžmenta što se naslanja na značaj instrumenata informacione regulacije u Ekonomskom pravu.

